

راهنمای تاریخ افغانستان

مشمول بر

ذکر و شرح (۵۸۵) جلد کتاب

چاپی و خطی

عربی، دری، پښتو، اردو، ترکی

در باره تاریخ افغانستان

جلد اول

فراهم آورده: پوهاند عبدالحي حبيبي

رئيس انجمن تاريخ

کابل

دولتی مطبعه ۱۳۴۸

بسمه تعالی

راهنمای تاریخ افغانستان برای رهنمائی محصلان و کسانیکه در باره تاریخ این مملکت تحقیق و مطالعه مینمایند، بترتیب ردیف حروف الفبا فراهم آمده و در آن از کتابهای ذکر رفته است که در زبان دری، عربی، پشتو، ارود، ترکی مطلبی از تاریخ افغانستان دارند.

نسخه های کتب مطبوع و خطی با تعیین زبان و مقصد و مؤلف و سنوات تالیف و تاریخ های طبع و یا وجود نسخه های خطی در کتابخانه های آسیا و اروپا، درین رساله بتعداد ۵۸۵ کتاب ضبط گردیده و با هر کتاب نشان داده ایم، که در کدام مواد تاریخ افغانستان از آن استفاده شده میتواند.

این موضوع در مجله آریانا دوام خواهد یافت، و بناغلی مایل هروری عضو انجمن تاریخ تکملة آنرا در جلد دوم خواهد نوشت، و در پایان کار مانند همین کتاب در مجلد جداگانه نیز نشر خواهد شد.

در نظر است که در آخر جلد دوم یک فهرست موضوعی برای هر دو جلد ترتیب گردد، تا باعتبار موضوع هم به مراجعین محترم راهنمای کرده بتواند. چون هر کتاب نمره جداگانه دارد، در آن فهرست زیر هر موضوع نمره های مربوط آن داده خواهد شد. مثلاً اگر کسی بخواهد کتابهای مربوط دوره غزنویان را معلومات بگیرد، زیر عنوان غزنویان تمام نمره های مربوطه آنرا دیده و باصل رهنما رجوع خواهد کرد.

عبدالحی حبیبی، رئیس انجمن تاریخ

۱- آثار شاه جهان

(فارسی)

از محمد صادق ملقب به صادق خان تالیف در عصر شاه جهان و مشتمل بر تاریخ و وقایع عهد شاه جهان و حکایات راجع به اشخاص معروف و اولیاء. نسخه خطی بانکی پور هند، نمبر ۵۶۴. موضوع: وقایع عصر شاه جهان در افغانستان.

۲- آثار هرات

(فارسی)

از خلیل الله خلیلی افغان. در سه جلد طبع هرات. جلد اول: در ۱۹۵ صفحه طبع سنگی مشتمل بر تاریخ و جغرافیای هرات طبع ۱۳۰۹ ش.

جلد دوم: از صفحه ۱۹۵ تا ۵۱۰ مسلسل، مشتمل بر تذکره شعرای هرات صد نفر متقدمین و متاخر طبع سنگی ۱۳۰۹ ش. جلد سوم: در ۲۸۱ صفحه طبع سنگی هرات ۱۳۱۰ مشتمل بر تذکره شعرا و نویسندگان معاصر و متاخر هرات ۵۹ نفر.

۳- آثار الوزراء

(فارسی)

از سیف الدین حاجی بن نظام عقیلی و تعلیق میر جلال الدین محدث ارموی طبع دانشگاه تهران ۱۳۳۷ ش با فهرس و حواشی در ۳۶۸ صفحه. این کتاب در هرات بنام خواجه قوام الدین از اعیای دربار سلطان حسین بایقرا که در سنه ۸۷۵هـ بوزارت رسیده نوشته شده و در شرح احوال وزرای معروف سامانیان و غزنویان و سلاجقه و غوریان و خوارزم شاهان و مغول و تیموریان استفاده ممکن است.

۴- آداب الحرب و الشجاعه

(فارسی)

از مبارکشاه فخر مدبر تالیف حدود ۶۰۰هـ که مولف از افغانستان بهند رفته و

راهنمای تاریخ افغانستان

در دربار شاهان غوری و سلطان قطب الدین ایبک محشور بود و مشتمل است بر سیستم عسکری آنوقت و پرورش لشکر و اسب و اسلحه و تعبیه و قشون جنگی و غیره اصول و آداب و لوازم عسکری و حکایت شاهان و سپه داران بزرگ و اوضاع عمومی طبع تهران ۱۳۴۶ ش.

سه نسخه خطی آن موجود است.

۱- کتابخانه انجمن آسیایی بنگال در کلکته نمبر ۱۶۰۸.

۲- نسخه کتابخانه رامپور هند نمبر ۲۰۵۵.

۳- نسخه اندیا آفس لندن، نمبر ۲۷۶۸.

حکایات راجع به خانواده غزنویه آن بسعی مولوی محمد شفیع لاهوری با فهرست اسماء و اماکن و مقدمه و شرح کلمات نادره آن در لاهور طبع شده ۱۹۳۸ م در ۶۴ صفحه طبع سنگی.

موضوع: تاریخ حربی افغانستان در دوره غزنوی و غوری.

۵- آیین اکبری

(فارسی)

از شیخ ابوالفضل علامی تالیف عصر اکبری در حدود ۱۰۰۰ هـ مشتمل بر اوضاع جغرافی و مالی و اقتصادی مملکت اکبر که دارای احصائیه های آنوقت با شرح تشکیلات دولتی و اوضاع عمومی است و بهترین کتابیست که اوضاع سیاسی و تشکیلات و اندازه مالیات ولایات کابل و بدخشان و ننگرهار و قندهار و دیگر حصص شرقی افغانستان را از آن دریافته میتوانیم.

طبع ایشیاتک سوسایتی بنگال در کلکته (۱۸۷۲-۷۷) در ۲ جلد با فهارس.

طبع دوم از روی همان طبع کلکته در نولکشور لکهنو در یک جلد شده با فهارس.

۶- آئینه حبیبی

(اردو)

ترجمه تاریخ یمینی از مولوی وکیل احمد سکندر پوری طبع مصطفایی دهلی

۱۳۰۵ ق در ۱۳۹ صفحه که در سنه ۱۸۸۷ م ترجمه شده است.

رجوع کنید به تاریخ یمینی.

۷- ابجد التواریخ

(عربی)

از علامه حبیب الله قندهاری متوفی ۱۲۶۳ هـ در تاریخ دوره اسلامی تا خروج مغل، طبع نشده نسخه خطی آن در موزیم کراچی است. ازین کتاب در باره تاریخ دوره اول اسلامی و نامهای رجال خراسانی و اهل علم این دیار استفاده توان کرد.

۸- ابدالیان

(فارسی)

در موزه برتانیه کتاب خطی بی نام که اسم مولف آن هم معلوم نیست موجود است که ریو در جلد سوم فهرست خود (ن ۹۰۴ آ) ذکر کرده و درین کتاب نام های اخلاف ابدال بن ترین به تفصیل نوشته شده است که روابط ایشانرا با بیگلر بیگی های صفوی در قندهار روشن میسازد.

موضوع: مرجع مهم تاریخ ابدالیان پیش از احمد شاه و دوره صفویان بعد از

۸۰۰ هـ.

۹- احسن التقاسیم فی معرفة الاقالیم

(عربی)

از ابو عبدالله محمد بن احمد المقدسی البشازی تالیف حدود (۳۷۵ هـ) طبع لیدن در دو جلد ۱۹۰۶ م.

موضوع: فتوحات اسلامی در افغانستان و معلومات راجع به اسمای رجال و اماکن و عقاید مردم خراسان در سه قرن اول اسلامی مؤلف خودش افغانستان را دیده و کتاب خود را در بست نوشته است و اطلاعات خوبی در باره مردم و وقایع و آثار خراسان دارد و معلومات جغرافی آن هم مفید است.

۱۰- احسن التواریخ یا منتخب التواریخ

(فارسی)

از حسن بن محمد الخاکی شیرازی تالیف ۲۰ رجب ۱۰۱۹ هـ، ۱۶۱۰ م ولی غمایی تا وقایع سنه ۱۰۲۱ هـ، ۱۶۱۲ م را هم دارد.

تاریخ عمومی شرق است از عصور قدیمه تا ۱۰۲۱ هـ چاپ نشده نسخه خطی آن

راهنمای تاریخ افغانستان

در موزه برتانیه نمبر ۱۶۴ موجود است.
دیگر نسخه خطی آن در لاهور است.
یک نسخه خطی دیگر آن در کابل هم موجود است.
موضوع: وقایع عهد سلطنت شاهان افغانی در هند از عصر سلطان محمود تا
غوریان، لودیان، سوریان و غیره با احوال بابر و دودمان او که متعلق به وقایع
افغانستان است.

۱۱- احسن التواریخ

(فارسی)

تالیف حسن روملو طبع چارلس نارمن سیدن در ۱۹۳۱ م در کلکته. در باره
اوایل وقایع عصر صفوی و دوره بابریان هند مفید است.

۱۲- الاحکام السلطانیه

(عربی)

تالیف ابوط الحسن علی بن محمد بن حبیب بغدادی مشهور به الماوردی در
حدود ۴۵۰هـ.

طبع اول در قاهره مصر ۱۹۶۰ م در ۲۶۴ صفحه.
موضوع: در باره تشکیلات اداری و دفاتر حکومتی دوره اول اسلامی تا عصر
عباسیان و اصطلاحات سیاسی و اداری این دوره در تاریخ عصر اسلامی خراسان
مرجع مهم است.

۱۳- احکام عالمگیری

(فارسی)

مشمول بر فرامین و احکامیست که اورنگ زیب پادشاه تیموری هند در سال
اخیر سلطنت خود صادر کرده و آنرا عنایت الله خان فراهم آورده.
نسخه خطی کتب خانه دولتی رامپور هند.
موضوع: اوضاع اواخر عصر اورنگزیب در افغانستان.

۱۴- احوال خوانین افغان و کابل و بخارا و خیوق و خوقند

(فارسی)

از میر عبدالکریم ندیم بن اسماعیل بخاری که در سنه ۱۲۱۹هـ - ۱۸۵۵م بامیر علاءالدین سفیر بخارا بدربار روسیه فرستاده شد و نه ماه در پترسبورگ و مسکو و بعد از آن هشت ماه در استراخان بود.

وی در سنه ۱۲۲۲هـ، ۱۸۰۷م باسفیر دیگر بخارا که از راه روسیه به استانبول میرفت همراهی کرد و در آنجا ازدواج نمود و در ۱۲۳۳هـ، ۱۸۱۸م بحیث سرکاتب سفیر بخارا در استانبول سکونت داشت. از نوشته های خودش پدید می آید که عبدالکریم در سن ۱۸ سالگی به کشمیر هم رفته بود و بعد از آن بار دیگر هم این سرزمین را دیده است.

کتاب احوال خوانین... او یکی از آثار نافعست بر آسیای مرکزی از ۱۱۶۰هـ، ۱۷۴۷م یعنی جلوس احمد شاه بابا تا ۱۲۳۲هـ که این کتاب را در این سال ختم کرده است.

نسخه خطی این کتاب که در سنه ۱۲۶۴هـ کتابت شده در کتابخانه عارف بای موجود بود که بلوشه از آن در فهرست خود ۱-۶۳۵ ذکر کرده است.

۱۵- احوال راجهای هندوستان

(فارسی)

نام مؤلف و تاریخ آم معلوم نیست ولی از روضة الطاهرین اقتباسات دارد (رک: روضة الطاهرین) و مشتمل است بر احوال مختصر راجهای هندوستان از عصر قدیم تا شکست رای پتهورا بدست سلطان سهاب الدین غوری.

طبع نشده و نسخه خطی آن در اندیا آفس نمبر ۲۰۴ فارسی موجود است. موضوع: احوال فتوحات افغانی در هند از عصر سلطان محمود تا حدود ۶۰۰هـ با احوال راجگان معاصر این فتوح در هند.

۱۶- احوال همایون پادشاه

(فارسی)

از گلبدن بیگم دختر بابر که تاریخ تالیف آن توضیح نشده و مشتمل است بر احوال زندگانی بابر و همایون از حدود ۹۰۰هـ تا ۹۶۳هـ. طبع مؤسسه ترجمه آثار

شرقی در لندن ۱۹۴۲ م.

برای شرح و قایع حیات بابر و همایون در افغانستان مفید است.

۱۷- احياء الملوك

(فارسی)

از شاه حسین بن ملک غیاث الدین محمود (یا محمد) بن شاه محمود بن شاه ابو سعید یکی از بقایای شهزادگان صفاری سیستان. وی در خوردی از سایه پدر محروم شد و چون حمله آوران شاهان بلخ برین طرف خراسان حمله کردند وی به قندهار فرار کرد و بعد از تسلط شاه عباس صفوی پس به سیستان رفت و در سنه ۱۰۰۸ هـ در لشکر کشیهای خراسان با او بود و در سنه ۱۰۱۹ هـ از سفر حجاز آمد و در ۱۰۲۷ هـ در اصفهان بود. وی کتابی در تذکره شعرای فارسی بنام خیرالبیان هم نوشته که نسخه خطی آن در موزه برتانیه موجود است نمبر ۱۰۸ ریو. احياء الملوك او در تاریخ سیستان از زمان قدیم تا ۱۰۲۸ هـ تا ۱۹۱۶ م است که در همین سال آنرا تکمیل کرده است.

نسخه خطی آن هم در موزه برتانیه (نمبر ۲۷۷۹، او، آر) موجود است. موضوع: تاریخ سیستان و جغرافیای آن در دوره اسلامی تا ۱۰۲۸ هـ.

۱۸- اخبارات هند

(فارسی)

از محمد رضا تالیف ۱۲۶۴ هـ تا ۱۸۴۷ م تاریخ عمومی هند است از عصر قدیم تا ۱۲۶۴ هـ با شرح سقوط امپراطوری مغل در هند. طبع نشده و نسخه خطی آن در موزه برتانیه به نمبر ۱۷۲۶ موجود است. موضوع: احوال شاهان افغانی در هند از سلطان محمود تا ۱۲۶۴ هـ.

۱۹- اخبار محبت

(فارسی)

از محمد خان بن حافظ رحمت خان بپیش (روهیله) یکی از امرای افغانی هند تالیف حدود ۱۱۸۶ هـ تا ۱۷۷۲ م. تاریخ عمومی هند است از عصر قدیم تا عصر تالیف آن و ضمیمه بی هم دارد که

راهنمای تاریخ افغانستان

در آن حوادث هند را تا مرگ اکبر شاه ثانی ۱۸۰۶ م دارد.
طبع نشده و نسخه خطی آن در موزه برتانیه نمبر ۱۷۲۴ موجود است.
موضوع: احوال شاهان افغانی در هند.

۲۰- ادبیات ایران از سعدی تا جامی

(فارسی)

ترجمه فارسی جلد سوم تاریخ ادبی ایران از ادوارد برون انگلیس است.
متن انگلیسی در سنه ۱۹۲۰ در کمبریج طبع شده.
ترجمه فارسی آن با تکمیل و تحشیه بهمت علی اصغر حکمت صورت گرفته که
مصور با حواشی و فهارس در ۷۶۵ صفحه در تهران ۱۳۲۷ ش طبع شده است.
موضوع: تاریخ ادبیات فارسی در افغانستان و خراسان و نامهای کتب و مؤلفین
سه قرن از ۶۰۰ تا ۹۰۰ هـ اکثر حصص این کتاب برای مقاصد فوق مفید است.

۲۱- ارشاد الاریب الی معرفة الادیب یا معجم الادیب

(عربی)

از ابو عبدالله یاقوت بن عبدالله حموی (۵۷۵-۶۲۶ هـ).
طبع مرکلیوت در لیدن ۱۹۰۷-۱۹۳۱ در ده جلد طبع قاهره.
شرح احوال و آثار برخی از علماء و شعرای تازی گوی خراسان.

۲۲- ارمغان علمی

(اردو)

مجموعه مقالات علمای شرق و غرب که دکتور سید عبدالله پروفیسر اردو و
مدیر کالج شرقی یونیورستی پنجاب به مناسبت تذکار خدمات علمی استاد دکتور
محمد سفیع لاهوری فراهم آورده و در سنه ۱۹۵۵ م از طرف مجلس ارمغان علمی
لاهور در ۲۵۱ صفحه فارسی و اردو و عربی و ۲۶۵ صفحه مقالات انگلیسی و
فرانسوی از لاهور نشر کرده.

موضوع: درین مجموعه علمی مقالات زیل در تاریخ و ادبیات افغانستان مفید

اند.

۱- روضة السلاطین فخر هروی به قلم میان اختر جونا گرهی بزبان اردو.

راهنمای تاریخ افغانستان

- ۲- یکی از قدیمترین نسخ زبان فارسی بزبان فارسی بقلم عبدالحی حبیبی افغانی که در تاریخ تصوف و فکر و خط افغانستان مفید است.
۳. تاریخچه هلال و ستاره بفارسی بقلم عبدالحی حبیبی تاریخ بیرق و علایم آن در افغانستان.
- ۴- هندوستان کی علما اور ان کی عربی تصانیف و تالیف بقلم داکتر زبیر احمد که برخی از علما با افغانستان علاقه نژادی یا علمی دارند.
- ۵- تحقیق نسب امیر تیمور بفارسی از زکی ولیدی طوغان در تاریخ دوره تیموری مفید است.
- ۶- قدیمترین مجموعه های شعر فارسی از سعید نفیسی در تاریخ ادبیات افغانستان یک قسمت آن مفید است.
- ۷- قدیمترین نمونه فارسی موجود از دکتر مهدی بیانی بفارسی در تاریخ ادبیات افغانستان و سیر فکر و تصوف مفید است. ولی برای تصحیح موضوع مقاله باید مقاله السواد الاعظم عبدالحی حبیبی که در یغماء تهران شماره ۱۸۱ مرداد ماه ۱۳۴۲ و مجله آریانا کابل بابت ماه میزان ۱۳۴۲ نشر شده هم خوانده شود.
- ۸- تاریخ طاهری بقلم سید هاشمی که در تاریخ دوره ارغونیان قندهار و سند مهمترین ماخذ است.

۲۳- ارشاد الوزراء

(فارسی)

از صدر الدین محمد تالیف عصر محمد شاه ۱۷۱۹-۱۸۴۸ م در هند که مشتمل است بر تاریخ وزرای معروف شرق از عصر قدیم تا زمان تالیف و نسخه خطی آن در موزه برتانیه، نمبر ۲۳۳-۵۷ موجود است.
موضوع: احوال برخی از وزیران معروف افغانستان.

۲۴- از پرویز تا چنگیز

(فارسی)

از سید حسن تقی زاده یکی از ارکان مشروطیت و حرکت علمی معاصر ایران که جلد اول این کتابش در سنه ۱۳۰۹ ش ۱۹۳۱ م مشتمل بر احوال اوایل نشر اسلام تا سقوط بنی امیه در تهران طبع و نشر شده است.

راهنمای تاریخ افغانستان

موضوع: وقایع اوایل نشر اسلام تا ختم امارت بنی امیه در خراسان.

۲۵- استخراج تاریخ در نظم

(فارسی)

از محمد ابراهیم خلیل در ۱۱۱ صفحه طبع انجمن تاریخ کابل ۱۳۳۷ ش.
ازین کتاب در باره تواریخ و فیات بعضی از رجال معروف افغانستان مربوط
بدوره بعد از مغل تا عصر حاضر استفاده توان کرد.

۲۶- اسرار التوحید فی مقامات ابو سعید

(فارسی)

از محمد منور میهنی تألیف ۵۵۳-۵۹۹ هـ بزبان فارسی بسیار روان و فصیح در
شرح احوال شیخ ابو سعید ابو الخیر خراسانی.
موضوع: متن بسیار مهم ادب فارسی که در باره سبک شناسی و تاریخ ادب از
آن استفاده ممکن است.

نامهای رجال و اماکن جغرافی خراسان و شرح حال برخی از صفویان خراسانی
و افکار و عقاید و سنخ زندگی ایشان که در توضیح تاریخ فکر و وضع اجتماعی آن
عصر مفید است. طبع اول آن بهمت ژوکوفسکی در پترزبرگ قرن ۱۸ م طبع دوم از
دکتور صفا تهران ۱۳۲۳ ش.

۲۷- اسکندر نامه

(فارسی)

از امیر عبدالله که بامر اسکندر خان بن امام قلی خان تاریخ چنگیز و اخلاف او
را تا وقایع شیبانی خان در حدود ۹۲۷ هـ ۱۵۲۱ م نوشته است.
نسخه خطی تاشکند.

موضوع: تاریخ چنگیزیان تا عصر شیبانی خان در صفحات شمال افغانستان و
حملات شیبانی خان بر بلخ و هرات و قندهار.

۲۸- اسلام و تصوف

(فارسی)

اصل کتاب در انگلیسی تالیف مستشرق معروف رینولد نیکلسن است ۱۸۶۸-۱۹۴۵م که در سنه ۱۹۱۴ در لندن طبع شده و ترجمه عربی آنرا استاد نورالدین شریبه از قاهره پیش از ۱۳۳۹ نشر کرده که از روی آن در فارسی بقلم محمد حسن مدرس نهاوندی در ۱۶۳ صفحه با فهارس ترجمه شده و از تهران در ۱۳۴۱ ش نشر یافته است.

موضوع: این کتاب در نوشتن تاریخ فکر و تصوف و وضع روحی در خراسان و افغانستان بدرد میخورد و افکار بسا عرفای افغانستان را نقل میکند و مربوط بدوره اوایل اسلام تا خروج مغل است.

۲۹- اسماء المؤلفین و آثار المصنفین

(عربی)

از اسماعیل پاشا بغدادی متوفی ۱۹۲۰م طبع استانبول ۱۹۵۱م در ۲ جلد مرتب بر حروف تهجی در رجال شناسی مولفین عربی و فارسی و ترکی. موضوع: اسماء مؤلفین و کتب افغانستان در تمام عصر اسلامی.

۳۰- اشرف التواریخ

(فارسی)

از کشن دیال کهتری دهلوی تالیف ۱۸۲۶م تاریخ عمومی هند است از عصر قدیم تا زمان تالیف نسخه خطی آن در موزه برتانیه نمبر ۱۷۶۳ است. موضوع: تاریخ سلاطین افغانی در هند از عصر سلطان محمود تا دوره سدوزاییان.

۳۱- اشرف العنوان فی معرفة انساب افغان

(فارسی)

از مجهر بن عایسه داؤد که این کتاب خطی در کتب خانه ملا فیروز بمبئی موجود و در فهرست مطبوع ۱۸۷۳م آن کتب خانه به نمبر ۶۸ ضبط گردیده و تحریر ۱۱۵۲ هـ- ۱۷۴۰م است.

موضوع: انساب افغانان و رجال معروف آنها قبل از احمد شاه بابا.

۳۲- الاعلام

(عربی)

قاموس تراجم اشهر رجال و زنان عرب و عجم و مستشرقین از خیرالدین زرکلی
مصری مصور و مرتب بر حروف تهجی طبع دوم در ده جلد در قاهره ۱۳۷۳ق
۱۹۵۲م.

موضوع: رجال معروف دوره اسلامی افغانستان و خراسان و مملکت مجاور از
بدو فتوحات اسلامی تا عصر حاضر که برای محققین تاریخ بسیار مفید و جامع است
و در پایان شرح هر شخص معروف مراجع تفصیل شرح حال او نیز داده شده. شرح
رجال سیاست و جنگ و مؤلفین و شعراء و صنعت کاران و شاهان و امراء را دارد و
مخصوصاً آنهایکه در تواریخ عرب و کتب عربی مذکور اند و یا درین زبان کتابهای
نوشته اند.

۳۳- الاغانی

(عربی)

از علی بن حسین مشهور به ابو الفرج اصفهانی ۲۸۴-۳۵۶هـ در یازده جلد طبع
اول بولاق قاهره ۱۲۸۵ق.
طبع دوم قاهره ۱۳۲۳ق.
طبع سوم قاهره ۱۳۴۵ق ببعده.
طبع منتخب آن در تهران.
شرح احوال و آثار برخی از شعرای تازی گوی خراسان و حالت اجتماعی و
فکری.

۳۴- افسانه شاهان

(فارسی)

از محمد کبیر بن شیخ اسماعیل که تاریخ تالیف آن معین نیست و مشتمل
است بر قصص سلاطین افغانی در هند بعد از ملک کالا لودی پدر بهلول لودی تا
سقوط دودمان سوریان. و نسخه خطی آن در موزه برتانیه، نمبر ۲۴۴۰۹ است.

موضوع: تاریخ شاهان افغانی در هند مخصوصاً لودیان و سوریان.

۳۵- افصح الخبار

(فارسی)

از محمد باقر عنایت الله خان در حدود ۱۰۳۷هـ-۱۶۲۷م که تاریخ عمومی شرق است از عصور قدیمه تا جلوس شاه جهان در ۱۶۱۲م طبع نشده و نسخه خطی آن در موزه برتانیه نمبر ۱۲۱ و ۱۳۸ موجود است.
موضوع: تاریخ افغانستان در دوره اسلامی و مخصوصاً شاهان هند و دوره بابر تا شاه جهان در افغانستان.

۳۶- افغانستان بعد از اسلام

(فارسی)

از عبدالحی حبیبی (خطی) تاریخ مختصر افغانستان است. (از اوایل ورود اسلام تا عصر حاضر).
که در آن تمام دودمانهای سلطنتی افغانستان به سلاسل انساب ایشان مذکور اند و برخی از خانواده های امرای گمنام هم در آن معرفی شده اند. در پایان هر دوره وضع فکری و ادبی و اقتصادی و صنعتی آن هم توضیح شده. و مشاهیر علمی و ادبی آن معرفی گردیده است. جلد اول طبع کابل ۱۳۴۵ش در ۱۰۹۰ صفحه مشتمل است بر احوال در قرون اول هجری.
در آخر کتاب بلیوگرافی مفصل آن هم موجود است.

۳۷- افغانستان در قرن نزده

(فارسی)

از سید قاسم رشتیا طبع دوم در ۲۷۰ صفحه مصور از انجمن کابجل ۱۳۳۶ش.
مشتمل بر تاریخ وقایع دوره محمد زایی از امیر دوست محمد خان تا جلوس امیر عبدالرحمن خان.

۳۸- افغان یوریشیایی

(پښتو)

از کوثر غوریا خیل ساکن شهر پشاور طبع بشاور ۱۹۶۱م در ۱۶۰ صفحه کوچک درین کتاب کوچک بر تئوری قدامت نژاد افغان بحیث اصل منشاء انسانی و اصالت زبان پښتو بحث شده و در مورد زبان شناسی و اصل برخی از کلمات پښتو از آن استفاده ممکن است.

موضوع: کتاب رنگ ثابت علمی ندارد ولی یک تئوری است که از طرف مؤلف طرح شده.

۳۹- افغانستان و روابط سیاسی ایران و افغانستان

(فارسی)

از احمد توکلی با مقدمه دکتر متین دفتری طبع تهران ۱۳۲۷ش مشتمل بر مختصر جغرافیا و روابط سیاسی ایران و افغانستان و قضایای هرات و وضع افغانستان در بین روسیه و انگلیس و قضیه آب هیرمند و تعیین سرحدات ایران و افغانستان و پیمان عدم تعرض سعدآباد در ۱۳۵ صفحه.

۴۰- افغانستان

(فارسی)

از نشرات دایرة المعارف افغانستان طبع کابل میزان ۱۳۳۴ش ۴۰۰ صفحه مختصر جغرافیا. ۱ طبقات الارض ۱۳ تشکیلات اداری ص ۱۶ تاریخ ص ۱۷ معارف ص ۵۷ ادیان ص ۵۹ زراعت ص ۶۶ حیوانات ص ۷۶ نباتات ص ۸۲ صنایع ص ۱۰۰ تجارت ص ۱۱۳ معادن ص ۱۲۹ ادبیات ص ۱۴۱ که تا آخر کتاب دوام میکند و راجع بزبانها و رسم الخطها و اوضاع ادبی قبل الاسلام و بعد ازان و نشونمای ادبیات فارسی و تاریخچه شعرای فارسی زبان از اوایل اسلام تا عصر حاضر بحث میکند و نمونه های اشعار شعرای فارسی گوی را هم دارد.

۴۱- اقبال نامه

(اردو)

مجموعه مکتوبات دکتر اقبال لاهوری شاعر معروف در دو جلد بزبان اردو طبع

لاهور.

درین مجموعه آراء علامه اقبال راجع بافغانستان دولت افغان و رجال آن موجود است.

در باره اعلیحضرت محمد نادر شاه افغان در چند مکتوب ذکرى دارد و در مکتوب ۸۷ ج ۲ ص ۲۳۱ رای او در باره سید جمال الدین افغانى موجود است که به عقیده وی مستحق لقب مجدد درین عصر است.

۴۲- اقبال نامه جهانگیری

(فارسی)

از محمد شریف معتمد خان تالیف ۱۰۲۹ هـ ۱۶۲۰ م مشتمل بر تاریخ سلطنت جهانگیر از جلوس تا مرگ او. و این جلد سوم کتاب است که در سنه ۱۲۸۶ هـ ۱۸۶۹ م در لکهنو بار اول طبع شد.

طبع دوم ایشیاتک سوسایتی بنگال در کلکته ۱۸۶۵ بافهارس اما جلد اول و دوم آن که بنام اکبر نامه معتمد خان مشهور است و در احوال اسلاف اکبر و شرح زندگانی خود او تا مرگش نوشته شده که طبع نشده است و نسخه های خطی آن در اندیا آفس لندن موجود است نمبر ۳۱۲ فهرست کتب فارسی از ایتھی. موضوع: احوال و وقایع عصر بابر تا جهانگیر در افغانستان.

۴۳- اقبال نامه عالمگیر

(فارسی)

(ظفر نامه عالمگیر، حالات عالمگیر، اورنگ نامه) از عاقل خان رازی که تاریخ تالیف آن معین نیست و مشتمل است بر تاریخ پنج سال اول سلطنت اورنگ زیب.

۱- نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۲۳۶۳۴.

۲- نسخه خطی اندیا آفس لندن نمبر ۳۴۵.

۳- نسخه خطی دهلی.

۴. نسخه خطی کلکسیون ظفر حسن در موزه کراچی.

۵- نسخه خطی ایشیاتک سوسایتی بنگال در کلکته.

۶- نسخه خطی سرکار هند.

موضوع: وقایع پنج سال اول اورنگزیب در افغانستان.

۴۴- اکبر نامه

(فارسی)

از منشی قاسم علی اکبر آبادی ساکن آگره که در واقعات جنگ اول انگلیس و افغان سهیم بود وی مشاهدات خود را بنام سردار محمد اکبر خان وزیر در مثنوی نظم کرده و در ۱۲۶۰ق در هند تکمیل نمود که برای وقایع جنگ اول ماخذ خوبی شده می تواند.

نسخه های خطی این کتاب در کتب خانه یونیورستی پنجاب لاهور و در کتب خانه آصفیه دکن و در یونیورستی بمبئی موجود است و در سنه ۱۲۷۲ق در آگره به طبع سنگی چاپ شده است.

این کتاب ماخذ منشی عبدالکریم در تالیف کتاب محاربه کابل و قندهار بود.

۴۵- اکبر نامه

(فارسی)

از شیخ ابوالفضل علامی تالیف ۱۰۰۴هـ- ۱۵۹۶م مشتمل بر اوضاع سلطنت اکبر بن همایون پادشاه هند با شرح احوال اسلاف او که در آن وقایع دوره پادشاهی اکبر در افغانستان و سرحدات آن تا دریای سند به تفصیل آمده و جنگهای لشکر اکبر در خیبر و باجور و سوات و پیکارهای او با جلال الدین روشانی نیز مذکور است.

طبع لکهنو ۱۲۸۴هـ- ۱۸۶۸م (یک جلد)

طبع ایشیاتک سوسایتی بنگال در کلکته ۱۸۷۷-۸۶م در دو جلد با فهارس.

۴۶- اکبر نامه

(فارسی)

یا تواریخ اکبر نامه از شیخ الهداد فیضی هندی که بفرمایش شیخ فرید مرتضی خان متوفی ۱۰۲۵هـ- ۱۶۱۶م تالیف شده و مشتمل است بر تاریخ مختصر چهل ساله دوره اکبری از جلوس او تا ۱۰۱۰هـ- ۱۶۰۱م.

۱- نسخه موزه برتانیه، نمبر ۱۶۹.

۲- نسخه خطی اندیا آفس لندن، نمبر ۲۸۹.

موضوع: تاریخ عصر اکبر در افغانستان.

۴۷- اکبر نامه

(فارسی)

اثر منظوم حمید کشمیری در سنه ۱۲۶۰ هـ طبع اول کابل ۱۳۳۰ ش نمبر ۲۰ نشرات انجمن تاریخ در ۲۴۶ صفحه (مصور).
موضوع: وقایع اواخر عهد سدوزایی و اوایل امارت محمد زایی و شرح جنگ اول و جنگهای وزیر اکبر خان با انگلیس با شرح بهره رجال معروف این عصر در وقایع وارده.

۴۸- امان افغان

(فارسی)

بجای سراج الخبار افغانیه از اول جلوس اعلیحضرت امان الله خان شماره اول آن بتاریخ ۲۲ حمل ۱۲۹۸، ۱۲ اپریل ۱۹۱۹ م بمدیریت عبدالهادی (دوای مابعد) بطبع حروفی در ۱۶ صفحه مصور دارای سرمقاله و اخبار داخلی و خارجی و قسمت ادبیات و مقالات دیگر نشر شده که تا شماره ۴ مورخ ۱۸ سرطان ۱۲۹۸ ش ۱۰ جولایی ۱۹۱۹ م بمدیریت آقای عبدالهادی داوی بود و بعد از آن هم تحت مدیریت او شماره اول سال اول آن از ۱۰ حمل ۱۲۹۹، ۳۰ مارچ ۱۹۲۰ م دوام کرده و هفته یکبار در ۲ صفحه مصور نشر میشود.
سال دوم شماره اول ۲۳ جوزا ۱۳۰۰ قطع خورد مصور بمدیریت پاینده محمد فرحت در ۴۸ شماره که از شماره ۴۷ به مدیری عبدالجبار نشر شده است.
سال سوم بمدیریت سید قاسم خان از سال ۱۳۰۱ ش دوام کرده.

۴۹- امینی

(فارس)

ترجمه فارسی تاریخ یمینی (رک: تاریخ یمینی)

۵۰- انتخاب منتخب

(فارسی)

از عبدالشکور تالیف ۱۰۸۴ هـ ۱۶۷۴ م انتخابی است از منتخب التواریخ یوسف بن شیخ رحمت الله (رک همین کتاب) مشتمل بر تاریخ هند از عصر قدیم تا جلوس

شاه جهان ۱۶۲۸ م.

نسخه آن در اندیا آفس لندن نمبر ۱۲۳ موجود است.

موضوع: احوال شاهان افغانی در هند.

۵۱- الانساب

(عربی)

از عبدالکریم سمعانی متوفی ۵۴۲ هـ طبع عکسی لیدن ۱۹۱۲ م.

مرتب بر حروف تهجی است در باره انساب مشاهیر علمی و سیاسی و ادبی قرن اول تا اواسط ششم هجری که در آن جمله بسا مشاهیر خراسان و افغانستان و ممالک همجوار آن هم مذکور اند.

شرح حال مشاهیر سیاسی و علمی و علمای علم احادیث و تصوف و دیگر مؤلفان را در آن می توان یافت.

۵۲- انساب الاشراف

(عربی)

از احمد بن یحیی مشهور به بلاذری متوفی ۲۷۹ هـ.

طبع شلو سنگر و گواتاین در بیت المقدس ۱۹۳۶-۱۹۳۸ م.

اوضاع عمومی خراسان در سه قرن اول اسلامی و انساب برخی از مشاهیر.

۵۳- انساب السلاطین و تواریخ الخواقین

(فارسی)

از ملا میرزا علیم بن ملا رحیم تاشکندی مشتمل بر تواریخ خانان خوقند تا فتح فرغانه بدست روسیان.

که نسخه خطی آن در ماوراء النهر بوسیله سیمینوف دیده و ضبط کرده است. تالیف قرن نهم میلادی.

موضوع: وضع ولایات شمالی افغانستان متصل ولایات خوقند و فرغانه در قرن

۱۸-۱۹ م.

۵۴- انشای ابوالفضل یا مکاتبات علامی

(فارسی)

از شیخ ابوالفضل علامی سر منشی دربار اکبر در هند که مجموعه مکاتبات اوست که بنام رجال دوره اکبری از دربار شاهی نوشته شده و انرا عبدالصمد بن افضل محمد بعد از فوت شیخ ۱۰۱۱ هـ ۱۶۰۲ م فراهم آورده است.

طبع کلکته ۱۸۱۰ م.

طبع لکهنو ۱۲۶۲ هـ ۱۸۴۶ م.

طبع دوم لکهنو ۱۲۸۰ هـ ۱۸۶۳ م.

طبع نو لشکور کانپور ۱۹۱۳ م.

ازین کتاب در باره اسمای رجال معروف دوره اکبری و اوضاع ادبی و اجتماعی و طرز مکاتبات درباری استفاده توان کرد.

۵۵- انشاء عمدة الاملاء

(فارسی)

تالیف اخوند زاده محمد اکرم بن میان احمد از سکنه اطراف بنون در حدود ۱۲۴۸ ق در ۶۴ صفحه متوسط خطی بخط نستعلیق که یک نسخه خطی این کتاب در رمضان ۱۳۱۶ ق نقل شده و اصل کتاب بتاریخ ۱۵ محرم ۱۲۴۸ ق ختم یافته است.

موضوع: درین کتاب نمونه های مختلف انشاء آنوقت داده و مطالب ذیل درآن برای تاریخ افغانستان بدست می آید.

۱- طور و سبک انشاء فارسی در اواخر دوره سدوزایی و طرز نوشتن اسناد و مکاتیب خصوصی.

۲- نامهای مشاهیر آن عصر مخصوصاً ظفر خان احسن والی آنجا و نامهای بلاد و اماکن و قبایل و افراد افغان در آن عصر در ولایت شرقی افغانستان.

۳- مسکوکات رایجه آنوقت و نرخ و نوا و معیار وزن و مساحه زمین و قیمت زمین در آنوقت.

۴- نامهای مامورین دولتی آنوقت درین ولایت مانند ظفر خان احسن حاکم و قاضی القضاة شیر محمد وغیره. کسانیکه در دوره سدوزایی تحقیق میکند این کتاب را مورد مراجعه قرار داده می تواند.

۵۶- انشای میرزا طاهر وحید

(فارسی)

یک مجموعه مکاتیب رسمی است که از طرف شاه عباس دوم صفوی به شاهان و شاهزادگان و مشاهیر و رجال معاصرش نوشته شده و در آن نامه هایی بنام شاه جهان و دارا شکوه و مراد بخش و اورنگ زیب و شاهان ماوراءالنهر و بلخ هم موجود است و مخصوصاً در باره اوضاع محاصره قندهار و مجادله دربار ایران و هند بر قندهار معلوماتی دارد.

طبع کلکته ۱۸۲۶ م.

طبع لکهنو ۱۸۴۴ م.

۵۷- انفع الخبار

(فارسی)

از محمد امین بن دولت محمد الحسینی تالیف ۱۰۳۶ هـ- ۱۶۲۷ م. این کتاب اصلاً تاریخ عمومی شرق بود از عصر قدیم تا زمان مؤلف که یک تلخیص آن مشتمل بر احوال شاهی جهانگیر بن اکبر در موزه برتانیه نمبر ۱۷۶۳ نسخه خطی شرقی موجود است. موضوع: وقایع عهد جهانگیر و سفرهای او در افغانستان.

۵۸- انقلاب ایران

(فارسی)

تالیف ادوارد براون مستشرق انگلیسی معروف ترجمه با حواشی و اضافات بقلم احمد پژوه در ۸۱۱ صفحه مصور دو بار در تهران طبع شده. طبع دوم ۱۳۳۸ ش. این کتاب در شرح حال سید جمال الدین افغانی مطالب بسیار مهم و عمده دارد و طبع دوم دارای ۱۹۴ عکس است.

۵۹- اویماق مغل

(فارسی)

از میرزا محمد عبدالقادر خان عرفشاه محمد خان کابلی که جدش از کابل به پشاور رفته و بعد از آن پدرش در حین انقلاب هند ۱۸۵۷ م در کوالیار هند سکونت

راهنمای تاریخ افغانستان

کرده و خودش در آنجا تولد شده بود.

او کتاب مذکور را در سنه ۱۹۰۰ م نوشت که در آن شرح قبایل مغل و خاندان های شاهان و تیموریان و بابر و خاندانش در هند داده شد و در سنه ۱۳۱۹ هـ ۱۹۰۲ م در امرتسر طبع شده است. و هم معلومات خوبی در باره رجال و اوضاع دوره سدوزایی و محمد زایی افغانستان دارد، و شعب قبایل هزاره و اوزبک و غیره را هم شرح میدهد.

۶۰- ایران باستان

(فارسی)

از حسین پیرنیا ملقب به مشیرالدوله مورخ معاصر ایران در تاریخ ایران از زمان قدیم تا سقوط سامانیان.

طبع اول تهران: ۱۳۰۹ ش ۱۹۲۸ م.

موضوع: تاریخ خراسان از دوره هخامنشی و بعد از آن تا اوایل اسلام.

۶۱- ایران باستان

(فارسی)

از حسن پیرنیا مشیرالدوله مشتمل بر تاریخ ایران از اقدام ادوار تا سقوط ساسانیان ۳ جلد طبع تهران ۱۳۱۳ ش.

ازین کتاب در تاریخ دوره قبل الاسلام افغانستان هخامنشیان، اشکانیان، فتوح اسکندر، ساسانیان استفاده توان برد.

۶۲- ایران در زمان ساسانیان

(فارسی)

تالیف معروف کریستنسن دانمارکی کتاب بسیار مستند و معتبر است در تاریخ دوره ساسانی (مصور). یک ترجمه فارسی آنرا رشید یاسمی کرده طبع تهران ۱۳۱۷ ش، ترجمه اردو از اقبال لاهوری طبع انجمن ترقی اردو دهلی ۱۹۳۰.

۶۳- ایران قدیم

(فارسی)

یا تاریخ مختصر ایران تا انقراض ساسانیان. از حسین پیرنیا مشیرالدوله مورخ معاصر ایران.

طبع تهران ۱۳۰۸ ش ۱۹۲۹ م.

موضوع: تاریخ خراسان قبل از اسلام.

۶۴- ایضاح المکنون فی الذیل علی کشف الظنون

(عربی)

از اسماعیل پاشا بغدادی متوفی ۱۹۲۰ م طبع استانبول ۱۹۴۵ در دو جلد نامهای کتب به ترتیب حروف تهجی تکمله کشف الظنون حاجی خلیفه است که نامهای کتب معلومه را تا عصر مؤلف احتوا و تکمیل کرده که نامهای کتب مؤثفه افغانستان هم در آن پیدا می شود و مؤلفان آنرا شناخته می توانیم.

۶۵- بالا حصار کابل

(فارسی)

از احمد علی کهزاد در دو جلد طبع انجمن تاریخ کابل جلد اول مصور طبع ۱۳۴۹ از اوایل عصر اسلامی تا ظهور مغل و بعد از آن تا فتح نادر شاه افشار. تاریخچه وقایع است که در شهر کابل و بالا حصار آن واقع شده ۳۱۶ صفحه.

۶۶- بحرالاسرار فی مناقب الخبار

(فارسی)

از محمود بن امیر ولی که کتابدار یکی از کتب خانه های بخارا بود و از سنه ۱۰۳۴ هـ ۱۶۲۵ م ببعده سفرهایی نمود و کتاب بحرالاسرار را در تفصیل احوال خانان استرخانی ماوراء النهر از جلوس دین محمد خان ۱۰۰۶ هـ ۱۵۵۷ م تا ۱۰۵۰ هـ ۱۶۴۰ م در عصر نظر محمد خان نوشت که در آن اوضاع ممالک مجاور معاصر را هم شرح داد.

نسخه خطی: رجوع کنید به ایتھی ۵۷۵ و همچنان در ماوراء النهر نسخه های خطی آن موجود است. این کتاب ماخذ مهم بارتولد در جغرافیای تاریخی و ترکستان

و غیره بوده است.

موضوع: احوال ولایات شمالی افغانستان و بلخ در قرن یازدهم هجری.

۶۷- بحر المواج

(فارسی)

از محمد علی خان انصاری تألیف ۱۲۰۹ هـ ۱۷۹۵ م که در وقایع عصر درانیان تا ۱۲۱۱ هـ ضبط شده است.

تاریخ عمومی شرق است از عصر قدیم تا زمان تألیف و در آن احوال شاهان غزنوی و غوری و تیموری و اولاده او و نادر افشار و احمد شاه ابدالی مراجع بهند موجود است. طبع نشده.

نسخه خطی موزه برتانیه، نمبر ۱۷۶۲.

۶۸- بدایع الوقایع

(فارسی)

تألیف زین الدین محمود واصفی هروی باهتمام بولدیروف روسی ۲ جلد در ۱۳۷۰ صفحه با فهرس طبع مؤسسه خاور شناسی مسکو ۱۹۶۰ م.

مشمول بر وقایع و حکایات و اوضاع اجتماعی و سیاسی و روحی دوره تیموریان هرات و قرن نهم میلادی که ماخذ اوضاع ادبی و شرح حال شعراء و نویسندگان آن دوره هم شده میتواند. وقایع مختلف را تا سال ۹۱۸ حتی ۹۳۷ هـ احتوا میکند.

۶۹- البرامکه

(اردو)

از محمد عبدالرزاق کانپوری مشتمل بر احوال و تاریخ خاندان برمکیان بلخی در سه حصه و چندین بار در هند طبع شده طبع اول آن مصور است.

طبع دوم هند بدون ذکر نام شهر یا مطبع یا سنه چاپ در ۳۶۰ صفحه.

موضوع: تاریخ دودمان برمکیان بلخی و اوضاع مدنی و سیاسی و اجتماعی خراسان در حدود ۲۰۰ هـ.

۷۰- برهان الفتوح

(فارسی)

از محمد علی صادق الحسینی تالیف ۱۱۴۸ هـ ۱۷۳۶ م تاریخ عمومی شرق است از عصر قدیم تا زمان تالیف کتاب. نسخه خطی آن در موزه برتانیه نمبر ۱۸۸۴ موجود است. موضوع: احوال شاهان افغانی در هند.

۷۱- برهان قاطع

(فارسی)

از محمد حسین برهان بن خلف تبریزی حدود ۱۰۶۲ هـ با حواشی و توضیحات دکتور محمد معین در ۵ جلد طبع تهران ۱۹۵۵ م. کسانیکه در فیلالوژی مقایسوی تاریخی افغانستان و ریشه شناسی کلمات فارسی یا پښتو تحقیق میکنند از حواشی و متن این کتاب سود برده میتوانند.

۷۲- بقية الوعاة

(عربی)

از جلال الدین سیوطی متوفی ۹۱۱ هـ. طبع قاهره ۱۳۶۶ ق. شرح حال برخی از فقها و علماء اسلام (خراسان).

۷۳- البلدان

(عربی)

تالیف احمد بن واضح مشهور به الیعقوبی متوفی حدود ۲۹۵ هـ طبع اول به سعی جونبول در لیدن ۱۸۶۱ م. طبع دوم بسعی دی غوجی در لیدن. طبع سوم مطبعه حیدریه نجف ۱۹۵۷ م در ۶۲۸ صفحه در تاریخ و جغرافیای اوایل دوره اسلامی تا حدود ۳۰۰ هـ افغانستان مورد استفاده است در آن نامهای ساحه های معروف و وسیع جغرافی و اندازه خراج و برخی از وقایع و رجال تاریخی عصر اول آمده و بسیار مغتنم است.

۷۴- البلدان

(عربی)

تالیف احمد بن محمد الهمدانی معروف با بن فقیه در حدود ۲۹۰ هـ.
طبع لیدن بسعی بریل ۱۳۰۲ ق.
موضوع: در تحقیق جغرافی اسمای بلدان و بلاد افغانستان مرجع مفید و مهم
است.

۷۵- بهار سخن

(فارسی)

از محمد صالح کمبو با مقدمه ابوالبرکات منیر که در سنه ۱۰۶۵ هـ ۱۶۵۵ م
تالیف شده و مجموعه خطوط و نامهای است که بنام اورنگزیب و شاه جهان و آصف
خان وغیره نوشته اند و نیز شرحی در باره صوبه ها و شهرهای مهم هند دارد.
۱- نسخه خطی موزه برتانیه ۱۷۸.
۲- نسخه خطی اندیا آفس لندن ۲۰۵۰.
۳- نسخه خطی کلکسیون ظفر حسن در موزه کراچی.
موضوع: اوضاع عصر شاه جهان و اورنگزیب در افغانستان و جغرافیای این
عهد.

۷۶- بیان واقع

(فارسی)

از عبدالکریم مشهور به خواجه عبدالرحیم کشمیری تالیف حدود ۱۱۹۴ هـ
۱۷۸۳ م.
مشمول بر یادداشتها و مشاهدات مؤلف با وقایع معاصر او از خروج نادر شاه
افشار تا تاریخ تالیف که عصر تیمور شاه سدوزایی باشد.
۱- نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۱۷۸.
۲- نسخه خطی اندیا آفس لندن نمبر ۲۰۵۰.
موضوع: اوضاع و وقایع عصر تهاجم نادر شاه افشار بر افغانستان و گذشتن او
بهند و اوایل عصر احمد شاه درانی تا عصر تیمور شاه که مقاصد مهمی ازین دورها
دارد.

۷۷- البيروني

(اردو)

تالیف سید حسن برنی (هندي) طبع دوم مکمل علی گڑھ ۱۹۲۷ م در ۲۵۶ صفحه بخط بسیار خوب نستعلیق بهترین و جامع ترین کتابیست در شرح احوال و زمان ابو ریحان محمد بن احمد البيروني عالم و مورخ و جغرافیا دان و مهندس و ریاضی دان عصر غزنویان متوفی ۴۴۴ هـ مشتمل بر هفت باب و چهار ضمیمه.

باب ۱: احوال سیاسی و علمی اسلامی تا قرن ۵ هـ.

باب ۲: شرح حال البيروني از ولادت تا رسیدن به غزنه.

باب ۳: البيروني در غزنه تا هنگام وفات.

باب ۴: تصانیف و تالیفات و تراجم البيروني.

باب ۵: کتاب آثار الباقیه.

باب ۶: کتاب الهند.

باب ۷: مساحت ارض البيروني.

باب ۸: یک نظر مجموعی بر شخصیت البيروني.

۷۸- پادشاهان متاخر افغانستان

(فارسی)

از میرزا یعقوب علی خافی در ۱۳۲۲ ق.

طبع اول انجمن تاریخ در کابل تحت نمره ۳۴-۴۹ نشرات انجمن تاریخ جلد

اول ۲۴۶ صفحه طبع ۱۳۳۴ ش.

جلد دوم ۱۹۶ صفحه طبع ۱۳۳۶ ش.

شامل وقایع عصر امیر دوست محمد خان و پسرانش تا عهد امیر عبدالرحمن

خان.

۷۹- پادشاه نامه

(فارسی)

از عبدالحمید لاهوری تالیف ۱۰۵۷ هـ ۱۶۴۷ م مشتمل بر احوال سلطنت شاه

جهان از جلوس او ۱۶۲۸ م تا سال بیستم سلطنت او ۱۶۴۷ م.

طبع ایشیاتک سوسایتی بنگال در کلکته ۱۸۶۸ م در ۲ جلد با فهرس.

راهنمای تاریخ افغانستان

موضوع: احوال و وقایع سلطنت شاه جهان در افغانستان و سفرهای او باین مملکت با شرح تعمیرات او در کابل و نامهای بسا از رجال و مشاهیر افغانی درین عصر.

۸۰- پادشاه نامه

(فارسی)

از میرزا جلال الدین طبطبایی که تاریخ تالیف آن معلوم نیست و مشتمل است بر اسناد و نوشته های عصر شاه جهان از آغاز سال پنجم تا سال هشتم سلطنت او ۱۰۴۱ هـ تا ۱۰۴۵ هـ (۱۶۳۲-۳۶ م).

نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۱۶۷۲.

موضوع: اوضاع اوایل عصر شاه جهان در افغانستان.

۸۱- پادشاه نامه

(فارسی)

از میرزا ابو طالب کلیم ملک الشعراء دربار شاه جهان که وقایع زندگی و سلطنت شاه جهان را منظوم داشته و مثنویست.

۱- نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۳۵۷.

۲- نسخه خطی بانگی پور نمبر ۳۱۶-۳۱۷.

۳- نسخه خطی ظفر حسن که اکنون در موزه کراچی است.

موضوع: وقایع عصر شاه جهان در افغانستان و نمونه خوب وقایع نویسی در

نظم دوره تیموریان.

۸۲- پادشاه نامه

(فارسی)

از محمد امین قزوینی تالیف حدود ۱۰۴۵ هـ ۱۶۳۶ م مشتمل بر تاریخ ایام نخستین زندگی شاه جهان و ده سال اول سلطنت او.

۱- نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۱۷۳.

۲- نسخه خطی رایل ایشیاتک سوسایتی لندن.

۳- نسخه خطی ظفر حسن که به موزه کراچی انتقال یافته ست.

۴- نسخه خطی بانکی پور هند نمبر ۵۶۶.
موضوع: تاریخ عصر شاه جهان در افغانستان.

۸۳- پادشاه نامه

(فارسی)

از محمد یحیی کاشی تألیف ۱۰۶۵هـ، ۱۶۵۵م مشتمل بر اشعار در تاریخ وقایع عهد شاه جهان نسخه خطی موزه برطانیه نمبر ۱۸۵۲ او آر.
موضوع: وقایع عهد شاه جهان در افغانستان.

۸۴- پادشاه نامه

(فارسی)

از محمد وارث هندی تاریخ تألیف آن معلوم نیست و تکمله پادشاه نامه عبدالحمید لاهوری است مشتمل بر اوضاع دهه سوم سلطنت شاه جهان از ۱۰۵۷ تا ۱۰۶۱هـ (۱۶۴۶-۱۶۵۷م).

- ۱- نسخه خطی موزه برطانیه نمبر ۱۶۷۵.
 - ۲- نسخه خطی اندیا آفس لندن نمبر ۵۶۵.
 - ۳- نسخه خطی بانکی پور هند ۵۶۵.
- موضوع: تاریخ اواخر عصر شاه جهان در افغانستان.

۷۵- پته خزانه

(پښتو)

از محمد بن داود خان هوتک به تصحیح و تحشیه و فهارس عبدالحی حبیبی در کابل طبع اول مصور آن ۱۳۲۳ش.
طبع دوم تهران ۱۳۴۰ش در ۲۹۰ صفحه ماخذ بسیار مهم تاریخی و لسانی از اوایل عصر اسلام تا هوتکیه قندهار که مخصوصاً در باره ادبیات قدیم پښتو و اجداد خانواده غوریان و وقایع عصر هوتکیان قندهار معلومات خوبی میدهد.

۸۶- پښتو و لویکان غزنه

(فارسی)

تالیف عبدالحی حبیبی طبع انجمن تاریخ کابل ۱۳۴۱ ش در ۱۲۶ صفحه در بارهٔ اوایل اسلامی و تاریخ غزنه و یک خاندان شاهی محلی افغانستان از اوایل دوره اسلامی تا دوره غزنویان معلومات دارد و در تاریخ زبان پښتو و در اوایل عصر اسلامی نیز از آن استفاده میتوان کرد.

۸۷- پند نامه دنیا و دین

(فارسی)

از امیر عبدالرحمن خان.
از نسخهٔ خطی موزه کابل نمبر ۵ در ۲۴۶ صفحه بخط خود امیر عبدالرحمن که مسوده اصل است. در مطبعه سنگی کابل به قطع بزرگ طبع شده.

۸۸- تایان

(فارسی)

فصل ۱۲۳ شی چی یا اسناد تاریخی تالیف ته مه چه ین تقریباً دو هزار سال قبل.
ترجمه احمد علی کهزاد با متن انگلیسی طبع انجمن تاریخ کابل ۱۳۲۷ ش در ۲۴ صفحه فارسی و ۲۰ صفحه انگلیسی (مصور) مولف چینی ته مه چه ین در سال ۱۴۵۰ ق م میزیست.
در این رساله شرح مشاهدات مورخ مذکور در شمال افغانستان و باخترا و اراضی ماوراء النهر مذکور و سند قدیم است.

۸۹- تاج التواریخ

(فارسی)

یا سوانح عمری اعلیحضرت امیر عبدالرحمن خان.
این کتاب اولاً بزبان انگلیسی چاپ شده است.
بقلم میر منشی سلطان محمد خان در دو جلد از لندن در سنه ۱۹۰۰ هـ نشر شده و ترجمه فارسی آن بقلم غلام مرتضی خان نایب قونسلگری برطانیه در مشهد و حسین

راهنمای تاریخ افغانستان

علی شیرازی صورت گرفته که در لاهور طبع و در سنه ۱۳۱۹ ق ۱۹۰۱ م در مشهد نشر شده و یک ترجمه اردو آن هم به نام تزک عبدالرحمن خان در آگره در سنه ۱۹۰۲ طبع شده که جلد سوم این کتاب در ۸ فصل و ۲۲۰ صفحه بخط نستعلیق و چاپ سنگی در مطبع فیض رسان بمبئی بخواهدش آقا محمد جعفر و محمد حسین لاری در سنه ۱۳۲۲ ق صورت گرفته و از خاتمه آن معلوم می شود که جلد اول آن هم ترجمه شده بود. این کتاب بهترین ماخذ زندگی و اوضاع عصر امیر عبدالرحمن خان است که مرجع مهم تاریخ قرن ۱۹ افغانستان شمرده می شود.

۹۰- تاج التواریخ

(فارسی)

از محمد شریف بن محمد تقی (نقی؟) که در سنه ۱۲۱۵ هـ ۱۸۱۰ م به خواهش امیر حیدر پادشاه بخارا ۱۲۱۵-۱۲۴۲ هـ تالیف شده در شرح احوال امیران اشتر خانی و منگیت تا عصر امیر حیدر که نسخه خطی آن در بخارا است. موضوع: اوضاع ولایات شمالی افغانستان در عصر اشترخانین و امرای منگیتی و روابط آن با شمال آمو.

۹۱- تاج المةثر

(فارسی)

از حسین نظامی تالیف ۶۰۲ هـ ۱۲۰۶ م در هند که مشتمل است بر تاریخ سلطنت دهلی از ۱۱۹۱ تا ۱۲۱۷ م. نسخه خطی آن در ایشیاتک سوسایتی بنگال و اندیا آفس لندن نمبر ۳۰۹ و موزیه برطانیه نمبر ۷۲۲۳ است. موضوع: تاریخ عصر غوریان و اخلاف ایشان در هند.

۹۲- تاریخ آداب اللغة العربیه

(عربی)

از جرجی زیدان مدیر الهلال قاهره مصر در ۴ جلد طبع الهلال قاهره ۱۹۱۱-۱۹۳۰ م. موضوع: این کتاب تاریخ ادبیات زبان عربی از اول دوره اسلامی تا قرن ۲۰

راهنمای تاریخ افغانستان

است که از جمله در باره شاعران و مؤلفان و نویسندگان عربی زبان، فارسی زبان افغانستان هم معلومات دارد و در هر دوره از ایشان ذکر مینماید.

۹۳- تاریخ آزاد پتان

(اردو)

از الله بخش یوسفی ۲ جلد مصور، جلد اول ۲۴۸ صفحه جلد دوم ۲۱۰ صفحه با فهارس طبع کراچی ۱۹۵۹م در شرح احوال و تاریخ و نژاد و اسمای قبایل آزاد خیبر و کوهان و جنگهای قبایل با انگلیس و وضع اجتماعی و سیاسی و جغرافیایی ماخذ خوبی است.

راجع برسوم عادات و عنعنات قبایل افغانی هم مباحث دارد و وضع قبایل آزاد را از عصر مغولیه هند و ابتدای استعمار انگلیس تا عصر حاضر روشن میسازد.

۹۴- تاریخ ابراهیم خان

(فارسی)

با خلاصه حالات مرهته و جنگ احمد شاه بابا درانی از علی ابراهیم خان مشتمل بر احوال مرهته و جنگ ایشان با احمد شاه بابا. نسخه خطی ایشیاتک سوسایتی بنگال در کلکته.

۹۵- تاریخ ابوالخیر خانی

(فارسی)

از مسعودی بن عثمان کوهستانی که بنام ابو الغازی سلطان عبدالطیف بهادر خان پادشاه ماوراء النهر (۹۴۷-۹۵۹هـ) در شرح حال و وقایع عصر ابو الخیر خان مؤسس دودمان شاهان اوزبک و اخلاف او در سمرقند و خراسان، رجوع شود به فهرست بانکی پور ۴۶۸، ۴۶۹.

فهرست ریو ۱۰۲ (بی) و فهرست تاشکند ۲۱ که نسخه های خطی آن درین کتب خانه هاست.

موضوع: تاریخ افغانستان شمالی و بلخ در حدود ۹۰۰هـ.

۹۶- تاریخ احمد شاه

(فارسی)

مؤلف آن نامعلوم احوال چشم دید چند سال سلطنت احمد شاه را از ۱۱۵۹ تا ۱۱۶۰ هـ نوشته.

نسخه خطی انڈیا آفس نمبر ۴۱۰.

موضوع: احوال هندوستان در سال اول جلوس احمد شاه بابا.

۹۷- تاریخ احمد شاهی

(فارسی)

از محمود المنشی (المثنی؟) یکی از منشیان دربار احمد شاهی تالیف حدود ۱۱۷۱ هـ ۱۷۶۹ م مشتمل بر احوال زندگانی احمد شاه بابا از آغاز خروج او تا فتح دهلی.

نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۱۹۲.

۹۸- تاریخ احمد شاهی

(فارسی)

ترجمه فارسی کتاب واقعات درانی که در اردو از طرف عبدالرحمن نوشته شده و در فارسی بنام فوق آنرا سید حسین شیرازی ترجمه نموده است. این کتاب مشتمل بر تاریخ خاندان درانی از جلوس احمد شاه بابا تا مرگ شاه شجاع است در سنه ۱۲۵۷ هـ ۱۸۴۱ م نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۷۴ ضمیمه فهرست ریو.

۹۹- تاریخ احمد شاهی

(فارسی)

از محمد علی خان انصاری تالیف ۱۱۹۶ هـ ۱۷۸۲ م مشتمل بر تاریخ زندگانی و سلطنت احمد شاه درانی.

۱- نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۲۰۰.

۲- انڈیا آفس نمبر ۴۲۳.

موضوع: تاریخ زندگانی و عصر شاهی احمد شاه بابا.

۱۰۰- تاریخ احمد یا واقعات درانی

(فارسی)

تالیف منشی محمد عبدالکریم علوی که ماخذ مهم وی تاریخ حسینی امام الدین حسینی است تالیف ۱۲۱۳ق و کتاب تاریخ احمد در حدود ۱۲۶۴ق تالیف شده است.

مشمول بر تاریخ عهد احمد شاه و تیمور شاه تا سقوط سلطنت شاه شجاع طبع هند ۱۲۶۶ق (متن فارسی).

ترجمه اردوی آن به امر محمد عبدالرحمن خان ولد حاجی محمد روشن خان از طرف میر وارث علی سیفی بنام واقعات درانی صورت گرفته و در کانپور در ۱۲۹۲ق طبع شده است.

اما طبع دوم آن در سنه ۱۹۶۳ بسعی پنجابی اکادیمی در لاهور در ۲۲۸ صفحه با فهارس و حواشی و تصاویر نشر شده است.

۱۰۱- تاریخ ادبیات ایران

(فارسی)

تالیف داکتر رضازاده شفق استاد دانشگاه تهران طبع وزارت فرهنگ در تهران ۱۳۲۰ش در ۴۴۸ صفحه با فهارس مشتمل بر مختصر تاریخ ادبیات فارسی از آغاز اسلام تا عصر مشروطیت ایران ترجمه اردوی این کتاب از مبارزالدین رفعت طبع حیدرآباد دکن ۱۹۵۷م.

موضوع: شرح حال و آثار برخی از شعرای فارسی زبان خراسان و افغانستان که در ترتیب تاریخ ادبیات فارسی افغانستان مرجع شده می تواند.

۱۰۲- تاریخ ادبیات ایران

(فارسی)

از داکتر ذبیح الله صفا چاپ سوم ۱۳۳۸ش تهران (در سه جلد). راجع باوضاع علمی و ادبی، عقاید، ادیان و پیدایش ادب فارسی از بدو دوره اسلامی با شرح آثار شعرا و نویسندگان و مولفین فارسی و عربی تا آغاز حمله مغول کتاب مبسوط و مفیدی است.

۱۰۳- تاریخ الستاذ الامام محمد عبده

(عربی)

از محمد رشید رضا مدیر المنار قاهره جلد اول درین کتاب تمام آنچه شاگردان سید جمال الدین در باره او نوشته اند فراهم آمده از قبیل نوشته های محمد عبده، ادیب اسحق، سلیم بک عنحوری، ابراهیم الیازجی، رشید رضا، و جلد دوم کتاب مشتمل است بر فصول مهمه از عروة الوثقی. این کتاب در شرح حال سید جمال الدین الفغان اثر مهم و نافع است طبع قاهره.

۱۰۴- تاریخ السلام و طبقات مشاهیر و الاعلام

(عربی)

از شمس الدین محمد احمد ذهبی متوفی ۷۴۸هـ طبع قاهره ۱۳۶۷ق. موضوع: وقایع تاریخی خراسان بانامهای رجال و مشاهیر و حکمرانان این سر زمین تا قرن هشتم هجری.

۱۰۵- تاریخ افغان

(فارسی)

در ذکر سلطنت احمد شاه و تیمور شاه و شاه زمان و شاه محمود و غیره از مؤلف نامعلوم. نسخه خطی کتابخانه مجلس در تهران نمبر ۶۲۲.

۱۰۶- تاریخ افغانستان

(فارسی و پښتو)

جلد اول: تالیف احمد علی کهزاد در ۴۹۵ صفحه مصور طبع انجمن تاریخ ۱۳۲۵ش کابل از عصر قبل التاریخ تا سقوط مورییا در ۵ فصل. جلد دوم: از مؤلف مذکور در ۶۰۰ صفحه مصور طبع انجمن تاریخ کابل ۱۳۲۵ش.

از آغاز سلطنت یونانو باختری ۲۵۰ ق م تا شروع اسلام در ۹ فصل. جلد سوم: در ۶۶۹ صفحه طبع انجمن تاریخ در کابل ۱۳۲۶ش. قسمت اول: بقلم غلام محمد غبار ظهور و نفوذ اسلام در افغانستان تا دوره بنی

راهنمای تاریخ افغانستان

عباس.

قسمت دوم: فرمانروایی طاهریان از علی احمد نعیمی.

قسمت سوم: صفاریان از میر محمد صدیق فرهنگ.

قسمت چهارم: سامانیان از احمد علی محبی.

قسمت پنجم: غزنویان از استاد خلیل الله خلیلی.

۱۰۷- تاریخ افغانستان

(فارسی)

مشمول بر اوضاع افغانستان در قرن ۱۸-۱۹، تا سنه ۱۲۵۱ هـ ۱۸۳۵ م. در آغاز این کتاب گمنام نوشته شده که در سنه ۱۲۵۷ هـ ۱۸۴۱ م به تالیف آغاز شده ولی نام مؤلف معلوم نیست.

نسخه خطی ایشیاتک سوسایتی بنگال که ایوانوف در فهرست خود ۱۰۵ ذکر آنرا کرده است.

موضوع: اوضاع اواخر عصر سدوزایی و اوایل شاهی امیر دوست محمد خان و جنگ اول.

۱۰۸- تاریخ افغانستان

(فارسی)

از نور محمد نوری قندهاری که معاصر بود با امیر شیر علی خان و به هند و لندن سفرها کرده و مرد مؤرخ و عالم بود.

این کتاب در کتب خطی اندیا آفس لندن قسمت فارسی موجود است.

موضوع: دوره سدوزایی و محمد زایی.

۱۰۹- تاریخ الفی

(فارسی)

از ملا احمد تتوی که بعد از مرگش آنرا جعفر بیگ اصفحانی بامر اکبر در سنه

۹۹۳ هـ ۱۵۸۵ م تکمیل و در سنه ۹۹۷ هـ ۱۵۸۹ م ختم کرده است.

مشمول بر تاریخ عمومی اشتراق از اوقات حضرت پیغمبر (ص) تا تاریخ تالیف

کتاب.

نسخ خطی:

- ۱- موزه برتانیه نمبر ۱۶۶۸۱.
 - ۲- اندیا آفس لندن نمبر ۱۱۰.
 - ۳- ایشیاتک سوسایتی بنگال در کلکته.
 - ۴- مانچستر انگلستان.
- موضوع: تاریخ شاهان افغانی در هند تا عصر اکبر.

۱۱۰- تاریخ ایران

(فارسی)

از محمد حسین فروغی بن محمد علی اصفهانی ملقب به ذکاء الملک (متولد ۱۲۵۵هـ) مشتمل بر تاریخ ایران و خراسان طبع تهران ۱۳۲۳هـ ۱۹۰۵م.

۱۱۱- تاریخ ایران از ملکم

(فارسی)

تالیف سر جان ملکم سفیر مخصوص انگلستان در ایران در عصر فتح علی شاه قاجار در دو جلد از انگلیسی توسط میرزا اسمعیل حیرت، ترجمه در بمبئی بطبع سنگی در سال ۱۸۷۲ م ۱۲۸۹ ق طبع شده.

ازین کتاب در باره تاریخ اسلامی افغانستان تا عصر قاجاریه ایران و محمدزایی افغانستان استفاده ممکن است مخصوصاً دوره صفویه و هوتکیه. طبع دوم حروفی آن در تهران ۱۳۴۰ش، طبع متن انگلیسی آن در لندن بار اول ۱۸۱۵ م صورت گرفته است.

۱۱۲- تاریخ بدخشان

(فارسی)

از میرزا سنگ محمد بدخشی مشتمل بر اوضاع بدخشان از ۱۰۶۸هـ ۱۶۵۸م تا ۱۲۲۳هـ ۱۸۰۹م که نسخه خطی آنرا سیمانوف دیده و این کتاب تکمله یی دراد که بقیه اوضاع را تا قرن ۲۰ شرح کرده و نویسنده آن ملا فضل بیگ روشی است.

موضوع: احوال و اوضاع بدخشان بعد از ۱۰۶۸هـ.

۱۱۳- تاریخ بخارا

(فارسی)

تالیف ابوبکر محمد بن جعفر نرشخی بخاری (۲۸۶-۳۴۸هـ) در عربی ترجمه فارسی ابو نصر احمد بن نصر قباوی در ۵۲۲هـ تلخیص محمد بن زفر بن عمر در سنه ۵۷۲.

طبع مدرس رضوی در تهران ۱۷۱۳ در ۱۲۸ صفحه بامقدمه و فهرس و حواشی.

این کتاب در تاریخ افغانستان برای دوره سامانیان و خروج مقنع و فتوحات اسلامی در ولایات شمال افغانستان بدرد میخورد.

۱۱۴- تاریخ بغداد

(عربی)

از احمد بن علی خطیب بغدادی متوفی ۴۶۳هـ طبع قاهره ۱۳۴۹ در این کتاب شرح حال برخی از رجال و مشاهیر خراسانی و افغانستان را توان یافت.

۱۱۵- تاریخ بلوچستان

(اردو)

از هتوارم طبع لکهنو ۱۹۰۷م.

موضوع: تاریخ امرا و خاندانهای بلوچ و روابط ایشان با افغانستان در دوره احمد شاه بابا و بعد از آن سجرهای قبایل بلوچ و معلومات در باره جغرافیه و قبایل و رجال و انساب بلوچ ها.

۱۱۶- تاریخ بناکتی

(فارسی)

روضه اولی الالباب فی تواریخ الاکابر الانساب از ابو سلیمان داؤد بن ابی الفضل محمد البناکتی تالیف ۷۱۷هـ ۱۳۱۷م معروف به تاریخ بناکتی. تاریخ عمومی است از عصر قدیم تا زمان مؤلف. نسخ خطی:

۱- موزه برتانیه نمبر ۷۱۲۶.

۲- اندیا آفس نمبر ۱۸.

۳- بودلیان انگلستان.

۴- لیدن هالیند.

۵- ویانا

۶- رایل ایشیاتک سوسایتی لندن.

۷- بانکی پور هند نمبر ۴۵۲.

موضوع: وقایع تاریخ افغانستان بعد از عصر غزنویان تا خروج مغل که مخصوصاً در باره تاریخ افغانستان در موارد مختلف نکات خوبی دارد.

۱۱۷- تاریخ بیداری ایرانیان

(فارسی)

از میرزا محمد کرمانی معروف به ناظم الاسلام متولد کرمان ۱۲۸۰ق و متوفی ۱۳۳۷ق. ازین کتاب در باره شرح حال سید جمال الدین افغان و فعالیت های سیاسی او در ایران سود توان برد طبع سنگی تهران ۱۳۲۶ق. طبع حروفی بوسیله سید محمد هاشمی در تهران حدود ۱۳۴۰ش.

۱۱۸- تاریخ بیهق

(فارسی)

از ظهردین علی بن زید مشهور با بن فندق، نمبر ۵۶۵. طبع طهران ۱۳۱۷ش با تعلیقات بهمن یار در ۳۶۲. موضوع: معلومات راجع به دوره طاهریان و سامانی و غزنوی و سلجوقی افغانستان بانام های بلاد و اماکن و رجال سیاسی و ادبی و علمی افغانستان. شرح برخی از کتب تاریخ که در آن عصرها نوشته شده نیز دارد.

۱۱۹- تاریخ بیهقی

(فارسی)

از ابو الفضل محمد بن حسین بیهقی دبیر دربار سلطان محمود و سلطان مسعود تالیف ۴۵۱هـ این مأخذ بسیار مهم عصر غزنویان است جامع وقایع و اوضاع اجتماعی و علمی و درباری و اداری و تشکیلات حکومتی و شرح رجال معروف آن

راهنمای تاریخ افغانستان

دوره از ۴۲۱هـ تا ۴۳۲هـ.

طبع سنگی تهران به اهتمام سید احمد ادیب پشاورى ۱۳۰۷ق در یک جلد.
طبع حروفی باهتمام مورلى در کلکته ۱۸۶۲م در یکجلد.
طبع سعید نفیسی در سه جلد با تعلیقات مفصل و نسخه بدلها در تهران ۱۳۲۰ش بیعد.
طبع دکتور غنى و فیاض تهران ۱۳۲۴ش در یک جلد بافهارس و برخی حواشی. یک ترجمه عربی این کتاب را دکتور یحیی خشاب مصرى کرده در قاهره طبع شده.

۱۲۰- تاریخ التشریح الاسلامی

(عربی)

از محمد بک خضرى مصرى طبع قاهره ۱۹۳۰م.
موضوع: شرح حال و سهم برخی از علمای افغانستان در تشکیل علوم اسلامی و فقه و حدیث و تفسیر مانند امام اعظم ابو حنیفه استرغجی کابلی دانه سیستان و علمای بلاد دیگر خراسان.

۱۲۱- تاریخ تصوف در اسلام

(فارسی)

از دکتور قاسم غنى طبع تهران ۱۳۳۰ش.
موضوع: شرح حال برخی از رجال تصوف خراسان و سیر فکری که در اوایل قرون اسلامی تا خروج مغل و بعد ازان در افغانستان بود.

۱۲۲- تاریخ تمدن ایران ساسانی ۲ جلد

(فارسی)

از سعید نفیسی انتشارات دانشگاه تهران ۱۳۳۱ش. برای تحقیق دوره تاریخ قبل الاسلام افغانستان و شرح تشکیلات اداری و اسمای مامورین آن دوره و صنایع و غیره مفید است.

۱۲۳- تاریخ جرجان

(عربی)

در معرفت علمای جرجان تالیف یوسف بن ابراهیم السهمی متوفی ۴۲۷ هـ از روی نسخه واحد کتابخانه اکسفورد با حواشی و تعلیقات طبع حیدرآباد دکن ۷۵۰ صفحه بزبان عربی طبع سال ۱۳۶۹ هـ ۱۹۵۰ م. این کتاب در شرح احوال علماء و فقها و محدثان خراسان مفید است.

۱۲۴- تاریخ جگل کشور

(فارسی)

از جگل کشور که برای قاضی القضاة هند سر امپی (۱۷۷۴-۱۷۸۳) تالیف شده و مشتمل است بر تاریخ عمومی هند از عصر همایون تا شاه عالم دوم. نسخه خطی موزه برتانیه شماره ۱۸۳۸. موضوع: تاریخ شاهان آل بابر و تیموریان هند.

۱۲۵- تاریخ جدولی

(فارسی)

از مصطفی هندی که اصل متن آن در حدود سنه ۱۰۶۰ هـ ۱۶۵۰ م ترتیب شده و بعدها نویسنده دیگر آنرا تکمیل کرده است و مشتمل است بر شجرهای شاهان هند و غیره از قدیم تا ۱۱۰۸ هـ ۱۶۹۷ م و نسخه خطی آن در ایشیاتک سوسایتی بنگال در کلکته موجود است. موضوع: شجرهای انساب شاهان افغانی در هند.

۱۲۶- تاریخ جهانکشای جوینی

(فارسی)

از علاءالدین عطا ملک بن بهاءالدین محمد جوینی تالیف ۶۵۸ هـ تاریخ مغول چنگیز تا هلاکو طبع محمد قزوینی در لیدن ۱۹۰۶ تا ۱۹۳۷ م در دو جلد بکوشش جلال الدین تهرانی در تهران در گاهنامه ایران ۱۳۱۲-۱۳۱۴ ش. تاریخ عمومی و دوره مغول افغانستان.

۱۲۷- تاریخ حاکمان هند یا تاریخ راجهای هند

(فارسی)

نام مؤلف آن معلوم نیست و در سنه ۱۰۱۸ هـ ۱۶۱۰ م تکمیل گردیده و تاریخ مختصریست از حکمرانان هند از عصر قدیم تا زمان تالیف که نسخه خطی آن در اندیا آفس لندن نمبر ۳۰۳ موجود است. موضوع: تاریخ شاهان افغانی در هند و راجگان معاصر ایشان در آنجا.

۱۲۸- تاریخ حسین شاهی یا احمد شاهی

(فارسی)

از امام الدین چشتی تالیف ۱۲۱۳ هـ ۱۷۹۸ م. مشتمل بر وقایع مفصل خاندان درانی بعد از احمد شاه تا ۱۲۱۲ هـ ۱۷۹۸ م و نیز سلسله نسب احمد شاه با احوال دربار و رجال عصر احمد شاهی و تیمور شاهی و زمان شاهی و یکعده فرامین و مکاتبات خاندان احمد شاه بابا بدربار دهلی که از آن روابط سیاسی دربار افغانی و دهلی روشن می شود. در باره رجال معروف و وزیران و شاهزادگان و خود شاهان هم معلومات دارد. نسخ خطی:

۱- موزه برطانیه نمبر ۱۶۶۲.

۲- اندیا آفس لندن ۵۸۸.

۳- بانکی پور هند نمبر ۵۳۰.

۱۲۹- تاریخ حقی

(فارسی)

از عبدالحق احقی دهلوی تالیف حدود ۱۰۰۸ هـ ۱۵۹۹ م تاریخ عمومی هند است از آغاز فتوح اسلام تا عصر مؤلف. ۱- موزه برطانیه نمبر ۲۶۲۱۰. ۲- بانکی پور هند نمبر ۵۳۷. ۳- ظفر حسین هند. موضوع: تاریخ شاهان افغانی در هند.

۱۳۰- تاریخ الحکماء

(عربی)

از وزیر مجدالدین یوسف بن ابراهیم مشهور به ابن قفطی ۵۴۸-۶۲۴ هـ به ترتیب حروف تهجی نامهای حکمای اسلامی و قبل از اسلام طبع اول در لیبزک ۱۹۰۳ با فهارس طبع دوم قاهره مصر از امین خانجی ۱۳۲۶ هـ و در ۲۸۸ صفحه. در شرح احوال و آثار و افکار برخی از حکمای خراسان.

۱۳۱- تاریخ خاندان سدو میر افغان

(فارسی)

این کتاب خطی در اندیا آفس لندن نمبر ۳۷۴۲ موجود و مشتمل است بر تاریخ خاندان سدوزایی و مؤلف آن معلوم نیست.

۱۳۲- تاریخ خاندان تیموریه

(فارسی)

نام مؤلف و تاریخ تالیف آن معلوم نیست و مشتمل است بر تاریخ تیمور و اخلافش تا سال ۲۲ شاهی اکبر در هند. نسخه خطی: بانکی پور هند نمبر ۵۵۱.

۱۳۳- تاریخ الخلفا

(عربی)

از جلال الدین سیوطی متوفی ۹۱۱ هـ طبع های زیاد در هند و مصر شده که یک طبع آن در قاهره ۱۳۰۵ ق صورت گرفته است ۲۱۶ صفحه طبع دیگر در قاهره با فهارس و حواشی ۱۳۵۱ ق ۳۵۱ صفحه. موضوع: تاریخ افغانستان مربوط خلفای راشدین و دوره اموی و عباسی در برخی وقایع. ترجمه فارسی آن بنام سراج التواریخ از عبدالله هراتی سروستانی در عصر امیر حبیب الله خان شده است.

۱۳۴ - تاریخ داؤدی

(فارسی)

از عبدالله که شاید در دورهٔ جهانگیر تالیف شده باشد (حدود ۱۰۲۰هـ) و
مشمول است بر تاریخ لودیان و سوریان از عصر سلطان بهلول لودی تا ۹۸۳هـ
۱۵۷۶م.

نسخ خطی:

۱- موزهٔ برتانیه نمبر ۱۹۷.

۲- بانکی پور هند نمبر ۵۴۸.

۳- کتب خانهٔ سرکار هند.

این کتاب از طرف ایشیاتک سوسایتی بنگال در کلکته طبع شده است با
فهارس.

موضوع: اوضاع و وقایع دورهٔ لودیان و سوریان در هند.

۱۳۵ - تاریخ راقم یا تاریخ کثیره

(فارسی)

از ملا شرف الدین بن نورالدین اندجانی سمرقندی که در سنه ۱۰۹۴هـ تا ۱۶۸۳م
نوشته شده و قاضی محمد بدیع سمرقندی آنرا تلخیص نموده است و درین کتاب تا
حوادث ۱۱۱۳هـ تا ۱۷۰۱م نیز اضافاتی بعمل آمده است.

تاریخ راقم تواریخ وقایع و انبیه و حوادث متعلق برجال و امکنه و غیره دارد که
اطلاعات آن برای قرن نهم و دهم و یازدهم هجری معتتم است مخصوصاً برای
ماوراءالنهر و ولایات شمالی افغانستان.

نسخ خطی آن:

۱- ایدنبرگ نمبر ۲۴۶.

۲- بلوشه نمبر ۲۳۲۰.

۳- لنین گراد.

مطبوع: بر حاشیهٔ تحفة الاحباب فی تاریخ الاصحاب تالیف قاری رحمت الله در
تاشکند ۱۳۳۲هـ تا ۱۹۱۴م بنام تاریخ کثیره یا تاریخ راقم طبع شد.

۱۳۶- تاریخ رشیدی

(فارسی)

از میرزا حیدر دوغلت خاله زاده بابر در حدود ۹۵۲هـ تا ۱۵۴۵م مشتمل بر تاریخ مغل از تغلق تیمور خان تا ۹۵۲هـ و احوال سیاسی و مدنی و اجتماعی این عصر با یاد داشتهای نویسنده کتاب که در سلسله کوهسار بین بدخشان و ختن و کشمیر حکمرانی داشت و معلومات خوبی راجع به مردم این سرزمین دارد. نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۱۵۷ و یک نسخه خطی آن در کتب خانه وزارت معارف کابل.

موضوع: تاریخ دوره بابر و احوال مردم و قبایل و رجال کوهسار شمال شرق افغانستان تا کشمیر.

۱۳۷- تاریخ روابط سیاسی ایران و انگلیس

(فارسی)

از محمود محمود در هشت جلد طبع محمد حسین اقبال و شرکاء تهران ۱۳۳۶ش.

موضوع: روابط سیاسی ایران و افغانستان در قرن ۱۹ و مسئله هرات و فعالیت های سیاسی سید جمال الدین و فرار سردار محمد ایوب خان به ایران و دیگر مسایل سیاسی دوره سدوزایی و محمد زائیان با قاجاریان ایران.

۱۳۸- تاریخ سجان قلی خان

(فارسی)

از محمد امین بن میرزا زمان بخاری که با مرقوش بیگی ابراهیم در شرح احوال شاهان شیبانی و جانیان و مخصوصاً سجان قلی خان ۱۰۹۱-۱۱۱۴هـ تا حوادث ۱۱۰۹هـ تا ۱۶۹۸م.

نسخه های خطی آن در بخارا موجود اند و در فهرست بلوشه ۱-۴۷۲ نیز ذکر نسخه خطی آن آمده و همین مؤلف کتابی دیگر بنام عبیدالله نامه هم داشته.

موضوع: احوال سلطنت شیبانیان و جانیان و سجان قلی خان در ولایات شمالی افغانستان در قرن ۱۰-۱۱هـ.

۱۳۹- تاریخ سلطانی

(فارسی)

از سلطان محمد خان خالص بن موسی خان بارک زایی قندهاری یکی از رجال دربار سردار محمد ایوبخان فاتح میوند که با او بعد از ۱۲۹۷ هـ به بغداد و هند رفت و تاریخ سلطانی را در رمضان ۱۲۸۱ هـ آغاز کرد که در آن احوال تاریخی افغانستان را تا ۱۲۷۹ نوشت.

جلد اول طبع بمبئی ۱۲۹۸ هـ جلد دوم هم داشته است. یک تخلص آن در انگلیسی در مجله آثار عتیقه هند طبع آثار عتیقه هند طبع بمبئی ۱۸۸۶ م نشر شده است.

۱۴۰- تاریخ السلاطین

(فارسی)

از صوفی صنعان بن میرزا بابا تالیف ۱۲۲۰ هـ ۱۸۰۵ م مشتمل بر تاریخ مختصر اخلاف تیمور و امپراتوری ایشان در هند تا شاه عالم. نسخه خطی: اندیا آفس لندن نمبر ۴۲۸. موضوع: تاریخ تیموریان هند.

۱۴۱- تاریخ سلاطین افغانه

(فارسی)

مشتمل بر احوال لودیان و سوریان تا مرگ همیمو که مطابقت با تاریخ دازدی و طبقات اکبری دارد و نسخه های خطی آن در بوهار هند و موزه برتانیه نمبر ۳۰۷۷۴ فهرست ریو موجود است. یک تلخیص ترجمه انگلیسی آن از انساین با معرفی کتاب در مجله جمعیت آسیایی بنگال جلد ۱۲ شماره ۵ در سال ۱۹۱۶ م نشر شده.

۱۴۲- تاریخ سلاطین ساسانی

(فارسی)

از محمد حسین خان ذکاء الملک فروغی در حدود ۱۳۰۰ ق طبع تهران ۱۳۱۳ هـ ۱۸۹۵ م.

راهنمای تاریخ افغانستان

موضوع: تاریخ دوره ساسانیان قبل از اسلام خراسان.

۱۴۳- تاریخ سلاطین منفیه

(فارسی)

از میرزا صادق منشی که سر منشی حضور میر حیدر پادشاه بخارا ۱۲۱۵-۱۲۴۲ هـ بود و کتاب مذکور را در تاریخ سلسله همین امراء نوشت که نسخه های خطی آن را در تاشکند سمینوف ذکر نموده است.
موضوع: اوضاع ولایات شمالی افغانستان در قسمت اول قرن سیزدهم هجری و روابط شاهان افغانستان و بخارا درین عصر.

۱۴۴- تاریخ سلطنت خاندان منفیه

(فارسی)

از احمد مخدوم دانش ۱۲۴۲-۱۳۱۴ هـ مشتمل بر احوال امرای آخرین خاندان منفیه بخارا که در سنه ۱۹۶۰ م در دوشنبه تاجیکستان شوروی در ۸۵ صفحه متن فارسی آن با فهارس و مقدمه روسی بسعی عبدالغنی میرزایف طبع شده است.
موضوع: اوضاع ولایات شمالی افغانستان در قرن سیزدهم هجری و روابط شاهان افغانستان و بخارا.

۱۴۵- تاریخ سلاطین منفیه

(فارسی)

تالیف میرزا عبدالعظیم دبیر معروف به سامی طبع عکس با ترجمه و حواشی و تعلیقات بزبان روسی بقلم پییافانوا چاپ روسیه ۳۲۰ صفحه سنه ۱۹۶۲ در وقایع تاریخ حصص شمال مملکت که روابط با بخارا داشت. این تاریخ شاهان بخارا مورد استفاده واقع شده میتواند مخصوصاً در دوره بعد از بابر ۹۰۰ هـ تا حدود ۱۲۰۰ هـ.

۱۴۶- تاریخ سلاطین افاغنه

(فارسی)

از احمد یادگار تالیف حدود ۱۰۲۱ هـ ۱۶۱۳ م مشتمل است بر تاریخ لودیان و سوریان از عصر سلطان بهلول لودی تا ۹۶۴ هـ.

نسخ خطی:

۱- ایشیاتک سوسایتی بنگال در کلکته.

۲- موزه برتانیه نمبر ۱۹۳۹.

۳- لاهور

در سنه ۱۹۳۹ از طرف ایشیاتک سوسایتی بنگال در کلکته در ۴۸۲ صفحه با فهارس و نسخه بدلها طبع شده.
موضوع: سلطنت لودیان و سوریان در هند.

۱۴۷- تاریخ سیستان

(فارسی)

نام مؤلف آن معلوم نیست. تالیف در حدود ۴۴۵-۷۲۵ هـ یک قسمت آن قدیم تالیف قرن پنجم است. بعد از آن تا ۷۲۵ هـ وقایع تاریخ را در آن اضافه کرده اند. برخی از اقتباسات این کتاب از روی نسخه واحد خطی در ۱۲۹۹-۱۳۰۲ هـ ق در روزنامه ایران شماره ۴۷۴-۵۶۴ نشر شد در سنه ۱۳۰۴ ش. همین نسخه خطی بدست مرحوم ملک الشعرا بهار در تهران افتاد و در سنه ۱۳۱۴ ش با حواشی و فهارس مفید نشر گردید. طبع کتابخانه زوار تهران ۱۳۱۴ ش در ۴۸۶ صفحه.
موضوع: جغرافیای سیستان و وادی هلمند تا قرن چهارم.
اوایل فتوحات اسلامی در سیستان و خروج صفاریان تا حدود ۷۰۰ هـ که مهمترین ماخذ در تاریخ صفاریان شمرده میشود.
در باره اشعار قدیم دری و شعرای این زبان بدربار سیستان.
فواید مهم لغوی و گرامری در باره زبان فارسی.

۱۴۸- تاریخ شاهنشاهی مخامنشی

(فارسی)

تالیف اومستد استاد تاریخ شرق در دانشگاه شیکاگو که بزبان انگلیسی در ۱۹۴۸ م از طرف دانشگاه مذکور طبع شده و در ۱۳۴۰ ق دکتور محمد مقدم آنرا بفارسی مصنوعی که روان نیست ترجمه کرده و در سال ۱۳۴۱ در تهران در ۸۲۰ صفحه مصور با نقشه های متعددی طبع کرده است. ازین کتاب در باره قسمت شرقی فلات ایران (افغانستان کنونی) که مدتی جزو کشور هخامنشی بود و وقایع آندوره با

راهنمای تاریخ افغانستان

نامهای تاریخی بلاد و قسمت های این سرزمین استفاده ممکن است.

۱۴۹- تاریخ شیر شاهی یا تحفه اکبر شاهی

(فارسی)

از عباس خان سروانی تألیف حدود ۹۸۷هـ ۱۵۷۹م مشتمل بر تاریخ زندگانی و وقایع سلطنت شیر شاه سوری.

نسخ خطی:

۱- موزه برتانیه نمبر ۱۶۴.

۲- اندیا آفس لندن نمبر ۲۱۹.

۳- لاهور.

۴- ظفر حسن هند (اکنون کراچی).

موضوع: دوره شیر شاه سوری که این کتاب مأخذ نعمت الله در تحریر مخزن افغانی بود.

۱۵۰- تاریخ الصحافة العربیه

(عربی)

از فلیب طرازی طبع قاهره در جلد دوم این کتاب شرح احوال سید جمال الدین افغانی و مقام وی در صحافت عربی موجود است.

۱۵۱- تاریخ عالی

(فارسی)

از محمد صالح قدرت که تاریخ تألیف آن معلوم نیست و مشتمل است بر تاریخ اخلاف اورنگ زیب از بهادر شاه اول تا شاه عالم دوم.
موضوع: اوضاع هند و افغانستان بعد از اورنگزیب.

۱۵۲- تاریخ عزیز

(فارسی)

از میرزا عزیز بن محمد رضا مرغیلانی که در حدود ۱۲۳۷هـ تا ۱۲۶۰هـ در جمله مامورین خوانین خوقند بود و کتاب مذکور را در سه باب نوشت:

راهنمای تاریخ افغانستان

- ۱- تاریخ مغول و شاهان آسیای مرکزی.
- ۲- تاریخ فرغانه از صفحه ۲۳۶ تا ۳۵۴.
- ۳- تاریخ شهر مرغیلان و مختصر احوال مشاهیر آن از صفحه ۳۵۵ تا ۳۹۳ نسخه خطی آن در ماوراء النهر بوده که سمینوف در ص ۱۳ فهرست خود ذکر کرده است.
موضوع: اوضاع ولایات شمالی در عصر خوانین خوقند در قرون ۱۱-۱۲ و حوادث دوره مغول بعد از ۶۱۸هـ.

۱۵۳- تاریخ العرب

(عربی)

از دوکتور فلیب حتی و دوکتور ادورد جرجی، دوکتور جبرائیل جبور جزء اول و دوم در ۹۵۶ صفحه طبع دوم ۱۹۶۱م با تصاویر و خرائط و فهارس مفصل چاپ بیروت به زبان عربی.
موضوع: وضع علمی و هنری و ادبی و اداری و ثقافتی دوره اول اسلامی تا اواسط دوره عباسی که عین همین اوضاع در خراسان هم موجود بود.

۱۵۴- تاریخ فرشته یا گلشن ابراهیمی

(فارسی)

از محمد قاسم هندو شاه مشهور به فرشته - تالیف ۱۰۱۵هـ- ۱۶۰۶م تاریخ هند از زمان قدیم تا سال تالیف و مشتمل بر احوال تمام سلسله های شاهان افغانی در هند و شرح حال برخی از علماء و متصوفان افغانستان در هند.
طبع اول بمبئی ۱۸۳۲م، طبع دوم نول کشور لکهنو ۱۲۸۱هـ- ۱۸۶۴م، طبع سوم نولکشور ۱۳۲۵هـ- ۱۹۰۵م.
موضوع: در احوال غزنویان و غوریان و لودیان و سوریان و سادات وغیره سلسله های شاهان افغانی در هند.

۱۵۵- تاریخ فیروز شاهی

(فارسی)

از ضیاءالدین برنی تالیف ۷۵۰هـ- ۱۳۵۷م تاریخ سلاطین دهلی از جلوس غیاث

راهنمای تاریخ افغانستان

الدین بلبن تا سال ششم سلطنت فیروز شاه. طبع ایشیاتک سوسایتی بنگال در کلکته ۱۸۶۲ م با فهارس.

موضوع: شرح احوال سلطنت شاهان افغانی خلجی وغیره.

۱۵۶- تاریخ فیروز شاهی

(فارسی)

از شمس سراج عقیف در حدود ۸۰۱ هـ تا ۱۳۹۸ م تاریخ زندگانی و سلطنت فیروز شاه از سنه ۱۳۵۱ تا ۱۳۸۸ م طبع ایشیاتک سوسایتی بنگال در کلکته ۱۸۶۲ م با فهارس.

موضوع: احوال عصر سلطان فیروز شاه و شاهان افغانی در هند.

۱۵۷- تاریخ قندهار در عصر درانی

(فارسی)

باین نام کتابی بدون ذکر نام مؤلف در اندیا آفس لندن نمبر ۳۷۶۹ موجود است.

موضوع: تاریخ قندهار در عصر بعد از احمد شاه.

۱۵۸- تاریخ الکبیر

(عربی)

از محمد بن اسماعیل امام بخاری متوفی ۲۵۶ هـ طبع حیدرآباد دکن ۱۳۶۰ ق. موضوع: شرح حال بعضی رجال خراسانی که در علم حدیث در سه قرن اول اسلام کار کرده اند.

۱۵۹- تاریخ کشمیر

(فارسی)

از جون پندت عرف فوطه دار. نسخه خطی موزه کابل نمبر ۱۵۱ در ۱۲۵ صفحه مؤرخ ۳ جمادی الاولی ۱۱۴۱ هـ در عهد محمد شاه هند نوشته شده. موضوع: رابطه تاریخ افغانستان با کشمیر و احوال شاهان و رجال افغانی در کشمیر.

۱۶۰- تاریخ کرمان

(فارسی)

از احمد علی خان وزیری کرمانی طبع دانشگاه تهران ۱۹۶۱م در ۶۴۰ صفحه مصور با مقدمه و فهارس. ازین کتاب در تاریخ فتوحات صفاریان در کرمان و وقایع قبایل قفص و بلوص و جرمانی و اوغانی و لشکرکشی های محمود و اشرف هوتکی و وقایع برخی از امرای باقی مانده افغان در کرمان تا عهد قاجاری استفاده توان کرد و در باره همکاری و طرفداری زردشتیان کرمان از افغانان هوتکی شرحی دارد.

۱۶۱- تاریخ گزیده

(فارسی)

از حمد الله مستوفی بن تاج الدین ابوبکر تالیف سنه ۷۳۰هـ ۱۳۲۹م. در تاریخ دوره عمومی اسلامی از عصر نبوی تا قرن هشتم چاپ عکسی با فهارس توسط پروفیسور براون در لندن ۱۹۱۰، ۱۹۱۳م. این کتاب ماخذ تمام دودمانهای سلطنتی دوره اسلامی تا قرن هشتم شده می تواند.

طبع دوم حروفی آن با فهارس در تهران ۱۳۴۱ش.

۱۶۲- تاریخ ماوراء النهر

(فارسی)

از تقی خان حکیم مؤلف گنج دانش که در سنه ۱۳۱۰هـ ۱۸۹۳م در بمبئی طبع شده است.

موضوع: روابط سیاسی افغانستان و ماوراء النهر و وضع ولایات شمالی افغانستان در عصر شاهان ماوراء النهر.

۱۶۳- تاریخ مبارک شاهی

(فارسی)

از یحیی بن احمد بن عبدالله سهرندی تالیف حدود ۸۳۸هـ ۱۴۳۴م مشتمل بر احوال سلاطین دهلی عصر سلطان معزالدین محمد غوری تا زمان تالیف کتاب با تفصیلی از وقایع عصر مبارک شاهی در هند.

راهنمای تاریخ افغانستان

نسخه خطی در موزه برتانيا (نمبر ۱۶۷۳) و کتب خانه سرکار هند.
این کتاب در سنه ۱۹۳۱ در کلکته از طرف ایشیاتک سوسایتی بنگال در ۲۷۸
صفحه با فهارس طبع شده.
موضوع: تاریخ سلاطین شاهان افغانی در هند.

۱۶۴ - تاریخ محمدی

(فارسی)

از محمد بن رستم، تالیف ۱۱۹۰ هـ ۱۷۷۷ م مشتمل بر وقایع دوره اسلامی و
وفیات مشاهیر رجال این دوره با شجره های انساب ایشان از آغاز هجرت تا زمان
تالیف کتاب که نسخه خطی آن در موزه برتانیه به شماره ۱۸۲۴ موجود است.
موضوع: تاریخ شاهان افغانی در هند.

۱۶۵ - تاریخ محمدی

(فارسی)

از محمد بحامد خان تالیف ۸۴۲ هـ ۱۴۳۹ م تاریخ عمومی است از عصر حضرت
محمد تا زمان تالیف کتاب که در آن اشارات خاصی به تاریخ هند موجود است و
نسخه خطی آن در موزه برتانیه نمبر ۱۳۷ است.
موضوع: تاریخ غزنویان و غوریان تا فتح تیمور در هند.

۱۶۶ - تاریخ محمد شاهی - نادرالزمان

(فارسی)

از خوشحال چند هندی تالیف ۱۱۵۴ هـ ۱۷۴۲ م تاریخ عمومی هند است از
زمان قدیم تا عصر شاهی محمد شاه.

نسخ خطی:

۱ - موزه برتانیه نمبر ۲۴۰۲۷.

۲ - لاهور.

۳ - برلین نمبر ۴۹۵.

موضوع: تاریخ شاهان افغانی در هند.

۱۶۷- تاریخ مظفری

(فارسی)

از محمد علی خان انصاری در حدود ۱۲۲۵هـ - ۱۸۱۰م مشتمل بر تاریخ تیموریان هند از آغاز تا تاریخ تالیف.

نسخ خطی:

۱- بانکی پور نمبر ۵۹۳.

۲- موزه برتانیه نمبر ۴۴۶.

۳- آله آباد هند.

۴- ظفر حسن هند که بالاخره به موزه کراچی انتقال یافته.

۱۶۸- تاریخ مغول

(فارسی)

از حمله چنگیز تا تشکیل دولت تیموری از عباس اقبال آشتیانی طبع اول مصور با نقشه و فهارس در ۶۳۶ صفحه تهران ۱۳۱۲ش طبع دوم مصور با نقشه و فهارس در ۶۳۹ صفحه نشریه مؤسسه امیرکبیر ۱۳۴۱ش.

موضوع: حملات چنگیز و اخلاف او در افغانستان با شرح وضع اجتماعی و ادبی و روحی و علمی و مقاومت های مردم افغانستان با مغول از حدود ۶۰۰ تا ۸۰۰هـ.

۱۶۹- تاریخ مقیم خانی

(فارسی)

مشتمل بر انساب و وقایع عصر شاهان شیبانی و اشترخانی و وقایع مقیم بهادر خان در بلخ در سنه ۱۱۱۴هـ - ۱۷۰۲م تا ۱۱۱۶هـ و حوادث عمومی عصر مقیم خانی. نسخه های خطی: در لنین گراد و بخارا و کلکته و کتابخانه انجمن تاریخ کابل. موضوع: اوضاع بلخ و ولایات شمالی افغانستان در حدود ۱۱۱۶هـ.

۱۷۰- تاریخ ممالک هند

(فارسی)

از غلام باسنت هندی تالیف ۱۱۹۶هـ - ۱۷۸۲م تاریخ عمومی هند است از قدیم

تا زمان تالیف کتاب.

نسخه های خطی: موزه برتانیه نمبر ۲۷۲۵۰ و انڈیا آفس لندن نمبر ۲۸۳۵.
موضوع: تاریخ شاهان افغانی هند.

۱۷۱- تاریخ نامه هرات

(فارسی)

از سیف بن محمد سیفی هروی (حدود ۷۲۰هـ) طبع کلکته ۱۹۴۳م و یک نسخه خطی آن در انجمن تاریخ موجود است.
موضوع: بهترین مأخذ تاریخ هرات و خراسان با شرح رجال و مشیر و اماکن و بلاد و مخصوصاً در موضوع تاریخ دوره آل کرت یگانه مأخذ معتمد است. کتاب مشتمل است بر احوال و وقایع هرات از ۶۱۸هـ تا ۷۲۱هـ یک نسخه خطی آن در کلکسیون بوهار هند ۵۸ موجود است که در عصر مؤلف یا نزدیک باو نوشته شده است.

۱۷۲- تاریخ نسب افغانی

(فارسی)

از امام الدین بن شیخ کبیر بالا پیر نواسه شیخ قاسم سلیمانی ۱۰۲۰-۱۰۶۰هـ که در حدود پشاور زندگی داشت و از خانواده معروف شیخ متی خلیل بود. وی درین کتاب از روضه الاحباب و مجمع الانساب و اصناف المخوقات و تواریخ ابراهیم شاهی مولانا مشتاقی و تاریخ خواجه احمد نظامی و احوال شیر شاه از شیخ عباس سروانی و امراء الفغانی اقتباس نموده و این نامها را در مقدمه کتاب خود نوشته است.

یک نسخه خطی این کتاب در کتب خانه شاهی ارگ کابل و نسخه دیگر آن در انڈیا آفس نمبر ۳۷۴۳ موجود است.

موضوع: انساب افغانان با وقایع زندگانی رجال معروف و اجداد قبایل افغانی.

۱۷۳- تاریخ واقعات کشمیر

(فارسی)

از محمد اعظم ولد خیرالزمان تالیف ۱۱۴۸هـ در عهد محمد شاه پادشاه دهلی.

راهنمای تاریخ افغانستان

مشمول بر احوال صوفیه و علماء و عرفا و شعراء هر عهد و وقایع از اوایل اسلام تا عصر تألیف.

نسخه خطی موزه کابل شماره ۱۷۲ تحریر ۱۱ رجب ۱۲۹۶.

۱۷۴ - تاریخ وقایع و سوانح افغانستان

(فارسی)

از علی قلی میرزا بن عباس میرزا بن فتح علی شاه قاجار ملقب به اعتضاد السلطنه متوفی ۱۲۶۸ هـ ۱۸۸۱ م مشتمل بر تاریخ افغانستان از جلوس احمد شاه ۱۱۶۰ هـ ۱۷۴۷ م تا ۱۲۷۳ هـ ۱۸۵۷ م که تاریخ تألیف انست طبع تهران ۱۲۷۳ هـ ۱۸۵۷ م.

۱۷۵ - تاریخ همایون

(فارسی)

از بایزید بیات تألیف ۱۰۰۰ هـ ۱۵۹۲ م مشتمل بر تاریخ عهد همایون و اکبر از ۹۴۹ تا ۹۹۹ هـ ۱۵۴۲-۱۵۹۱ هـ.

نسخه خطی انندیا آفس لندن نمبر ۲۲۳ این کتاب به نام تذکره همایون و اکبر در سنه ۱۹۴۱ م به سعی محمد هدایت حسین از طرف رایل ایشیاتک سوسایتی بنگال در کلکته در ۴۴۶ صفحه طبع شده که فهارس رجال و اماکن و قبایل هم دارد و این طبع جید و انتقادی با حواشی است.

موضوع: وقایع عهد همایون و اکبر در افغانستان که برای شرح جغرافی اماکن افغانستان مخصوصاً دامنه های هندوکش نیز مفید است.

۱۷۶ - تاریخ همایون شاهی

(فارسی)

از شیخ الله داد فیضی سرهندی که تاریخ تألیف آن معلوم نیست و ترتیب جدید و اقتباسی است از کتاب تذکره الوقعات جوهر آفتاب چی (رک: تذکره الوقعات) در شرح احوال همایون بن بابر.

نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۱۸۹ و انندیا آفس لندن نمبر ۲۲۵.

موضوع: حوادث عصر همایون در افغانستان.

۱۷۷- تاریخ هندی

(فارسی)

از رستم علی تالیف ۱۱۵۴هـ ۱۷۴۲م تاریخ عمومی هند است از قدیم تا ۱۱۵۲هـ که نسخه خطی آن در موزه برتانیه ۱۶۲۸ موجود است. موضوع: تاریخ شاهان افغانی در هند تا فتح نادر شاه.

۱۷۸- تاریخ الیعقوبی

(عربی)

از محمد بن ابی یعقوب ابن واضح مشهور به الیعقوبی متوفی حدود ۲۹۵هـ. طبع اول: از هوتسما در لیدن ۱۸۸۳م در دو جلد با فهارس. طبع دوم: در نجف دو جلد بدون فهارس ۱۳۵۸هـ. طبع سوم: در دو جلد در بیروت ۱۹۶۰م با فهارس. موضوع: تاریخ خراسان و خلفاء راشدین و بنی امیه و عباسیان، که جامع نکات مهم تاریخی خراسان و افغانستان است.

۱۷۹- تاریخ یمینی

(عربی و فارسی)

تألیف ابو نصر محمد بن عبدالجبار عتبی متولی ۴۲۷هـ از منشیان دربار سبکتگین و محمود تا ۴۱۲هـ نوشته ولی زبان عربی آن بسیار مترسلانه و مشکل است. در باره اواخر عهد سامانیان و اوایل غزنویان و ملوک مقامی شار و غرجستان و بامیان و حملات سلطان محمود بر هند و اوضاع ملوک لودی در ملتان اطلاعات گرانبها دارد.

طبع متن یمینی به عربی در سنه ۱۸۴۷م به سعی مولوی اشرف و دکتر سپینگر در دهلی.

در سنه ۱۲۸۶هـ ۱۸۶۹م شیخ احمد بن علی طرابلس منینی شرح یمینی را از قاهره طبع کرد.

در سنه ۱۳۰۱هـ ۱۸۸۳م متن عتبی در قاهره با ابن اثیر طبع شد و در سنه ۱۸۸۳م از لاهور انتشار یافت.

قدیمترین نسخه تاریخی یمینی در کتب خانه امام رضا (رض) در مشهد است که

راهنمای تاریخ افغانستان

در ۵۲۴ هـ ۱۱۳۰ م نوشته شده.

- ۱- ترجمه فارسی از ابو الاشرف ناصح بن ظفر جرفاذقانی در سنه ۶۰۲ هـ ۱۲۰۵ م که قدیمترین نسخه خطی این ترجمه در استانبول است مورخ ۶۳۶ هـ ۱۲۳۸ م کتابخانه اسعد افندی طبع لیتوگرافی در تهران ۱۲۷۲ هـ.
- ۲- ترجمه فارسی مولانا فاضل امام خیر آبادی در سنه ۱۸۲۸ م که نسخه واحد خطی آن در میونخ است.
- ۳- جمس رینولد آنرا از متن جرفاذقانی به انگلیسی ترجمه کرده که از لندن در ۱۸۵۸ م نشر شده.
- ۴- ترجمه تورکی جرفاذقانی از درویش حسین که براون (۴۷۱/۲) آنرا ذکر کرده است.
- ۵- یک ترجمه فارسی آن را بنام امینی در هند محمد کرامت علی دهلوی کرده که نسخه خطی آن در موزه برتانیه نمبر ۱۸۸۸ موجود است.

۱۸۰- تبصره بر نسب فرضی یهودی افغانان

(فارسی)

از سعادت یار خان نواسه حافظ رحمت خان که بعد از ۱۲۰۰ هـ تالیف شده و نسخه خطی آن در موزه برتانیه موجود و براون آنرا در تکمله فهرست خود نمبر ۱۴۶۲ ذکر کرده و این کتاب تبصره ایست بر نسب فرضی یهودی که برای افغانان ساخته و پرداخته اند.

۱۸۱- تتمه صوان الحکمه

(عربی)

متن عربی آن به قلم ابو الحسن علی بن زید بیهقی مولف تاریخ بیهقی وغیره است که با بن فندق شهرت دارد ۴۹۹-۵۶۵ هـ. این کتاب با حواشی و فهارس در سلسله مطبوعات دانشگاه پنجاب لاهور ۱۹۳۵ م در ۳۶۰ صفحه باهتمام مرحوم دکتور محمد شفیع لاهوری نشر شده.

موضوع: در میان حکمایی که در آن ذکر یافته بسا حکمای افغانستان و خراسان موجود است و در نوشتن تاریخ فکر و حکمت بدرد می خورد. یک ترجمه فارسی این کتاب موسوم به درة الاخبار هم بسعی دکتور محمد شفیع در ۱۳۴ صفحه به سال

۱۹۳۵ م از طرف دانشگاه پنجاب از لاهور نشر شده.

۱۸۲ - تجزیه الامصار و تجزیه الاعصار

(فارسی)

مشهور به تاریخ وصاف است از وصاف الحضرة عبدالله وصاف تالیف حدود ۷۲۸ هـ-۱۳۲۷ م، طبع بمبئی ۱۲۶۹ هـ-۱۸۵۲ م.
موضوع: تاریخ دوره مغول در افغانستان ولی به زبان فارسی متصنع و مشکل.

۱۸۳ - تحفة الاحباب فی تذکرة الاصحاب

(فارسی)

از قاری رحمت الله واضح بخاری که در شرح احوال شعرای فارسی زبان بخارا و افغانستان از قرن ۱۴ تا ۱۹ م نوشته شده و در تاشکند در سنه ۱۳۳۲ هـ-۱۹۱۴ م طبع شده که تاریخ راقم نیز بر حاشیه آنست.
این قاری رحمت الله کتابی بنام مالک الملک هم دارد که نسخه خطی آنرا اسمینوف در بخارا دیده و در فهرست خویش به نمبر ۸۳ ذکر کرده است.
موضوع: هر دو کتاب فوق در اوضاع سیاسی و ادبی ولایات شمالی افغانستان در ۵ قرن اخیر معلومات میتواند داد.

۱۸۴ - تحفة النظار و غرایب الاسفار

(عربی)

از سیاح معروف محمد بن عبدالله مشهور به ابن بطوطه ۷۰۳-۷۷۹ هـ درین سیاحت نامه قسمت مشاهدات او در بلاد افغانستان و هند در عصر محمد تغلق مورد استفاده شده میتواند و وضع مردم و بلاد و طرز زندگانی دوره بعد از مغل تا خروج تیمور ازین کتاب روشن میشود.
همچنین احوال شاهان اسلامی هند که جانشینان غوریان بودند مانند سلاطین غوریه و خلجیان ازان روشن میشود.
ازین کتاب طبع های مختلف از متن عربی موجود است که یک طبع آن در قاهره ۱۲۸۷ ق صورت گرفته در اردو هم ترجمه شده و متن عربی آن در پاریس ۱۸۵۳ م طبع شده است.

راهنمای تاریخ افغانستان

ترجمه فارسی آن از محمد علی موحد در ۷۹۸ صفحه طبع تهران با فهارس و توضیحات و چهار نقشه در سنه ۱۳۳۷ ش.

۱۸۵ - تحفة التواریخ خانی

(فارسی)

از مالا عوض محمد بن ملا روزی محمد صوفی عطار که اوضاع عصر محمد علی شیر علی و خدایار خانزا به چشم خود دیده است و این تاریخ را در اوضاع خانی خوقند در سنه ۱۲۸۳ هـ ۱۸۶۶ م تکمیل کرده است.
موضوع: اوضاع ولایات شمالی افغانستان در قرن ۱۳ هـ.

۱۸۶ - تحفة السلاطین

(فارسی)

مؤلف آم معلوم نیست و برای شاهرخ میرزا شاه هرات در آداب و شیوه حکمرانی تالیف شده و نسخه خطی آن در موزه برتانیه است که مقارن عصر تالیف نوشته شده. ازین کتاب در باره اصول جهانداری و صورت فکر مردم راجع به سیاست و حکومت استفاده توان کرد.

۱۸۷ - تحفة شاه جهان

(فارسی)

از سدهاری لال مشتمل بر مختصر احوال زندگانی و سلطنت شاه جهان از تولد تا وفاتش. نسخه خطی اندیا آفس لندن نمبر ۳۳۷.
موضوع: وقایع عصر سلطنت شاه جهان در افغانستان.

۱۸۸ - تحفة الکرّام

(فارسی)

از میر علی شیر قانع تتوی تالیف ۱۱۸۱ هـ ۱۷۶۸ م. تاریخ عمومی هند و سند است از عصر قدیم تا زمان مؤلف نسخه های خطی آن در هند و انگلستان فراوان است و در دو جلد طبع شده است.
موضوع: احوال امراء و شاهان افغانی در هندوستان و شرح حال برخی از رجال

معروف افغانی که در سند گذشته اند.

۱۸۹ - تحفة الهند

(فارسی)

از بهو لاناتهه کهتری که بعد از عصر اورنگ زیب و حدود ۱۱۰۰ هـ تالیف شده و محتوی اوضاع جغرافی او احصائیه های هندوستان است مخصوصاً در دوره شاه جهان و اورنگ زیب. نسخه خطی آن در پوهنتون پنجاب است. موضوع: اوضاع مالی و مدنی و جغرافی یک قسم افغانستان شرقی بعد از جلوس شاه جهان.

۱۹۰ - تحفة الهند

(فارسی)

از لال رام بن رای درلارام تالیف ۱۱۴۸ هـ ۱۷۳۶ م تاریخ عمومی هند است از عصر قدیم تا شاهی فرخ سیر که نسخه خطی آن در موزه برتانیه به نمبر ۶۵۸۳ موجود است. موضوع: تاریخ شاهان افغانی در هند.

۱۹۱ - تذکرة الابرار و الاشرار

(فارسی)

از آخوند درویزه بن گدانی متوفی ۱۰۴۸ هـ در پشاور بزبان فارسی در شرح احوال برخی از رجال پښتون در حدود ۱۰۰۰ هـ و پیر روشن و پیروان او و نیز حوادث قبایل یوسفزائی و هجرت ایشان به وادی پشاور. نسخه خطی آن در اکثر موزیمها موجود است در سنه ۱۳۰۸ ق طبع اول آن در پشاور شده و طبع دوم آن در ۲۴۸ صفحه از طرف اداره اشاعت سرحد در سنه ۱۹۶۰ م در پشاور است.

۱۹۲ - تذکرة الابرار

(فارسی)

از کیول رام هندی تالیف ۱۱۸۴ هـ ۱۷۷۱ م. در شرح احوال امرائی که در هندوستان از عصر اکبر تا اواخر شاهی اورنگ زیب در دربار و امور حکومت محشور

بوده است.

نسخه های خطی: اندیا آفس لندن نمبر ۶۲۹ و موزه برتانیه نمبر ۱۶۷۰۳ و ایشیاتیک سوسایتی بنگال.
موضوع: احوال امراء و حکام و سپه سالاران دوره اکبر تا مرگ اورنگ زیب که برخی از ایشان در امور افغانستان دست داشته و یا در اینجا ماموریتها داشته اند.

۱۹۳ - تذکره اندرام مخلص

(فارسی)

از اندرام مخلص در حدود ۱۱۵۲ هـ ۱۷۳۹ م مشتمل بر وقایع سلطنت محمد شاه با شرح مفصل حمله نادر شاه بر هند.
نسخه های خطی علی گره هند و کلکسیون ظفر حسن که به کراچی منتقل شده.
موضوع: وقایع عصر نادر افشار در افغانستان و گذشتن او از پنجاب (رک: بدایع وقایع در جلد ۲).

۱۹۴ - تذکره الاولیاء

(فارسی)

از محمد بن ابوبکر مشهور به فریدالدین عطار نیشاپوری متوفی حدود ۶۲۷ هـ طبع لیدن در دو جلد ۱۹۰۷ م با فهارس.
طبع تهران در دو جلد بدون فهارس.
طبع های متعدد آن در هند.
موضوع: شرح حال و افکار و حکایات صوفیان قدیم قبل از دوره مغل افغانستان.
یک ترجمه اردوی آن از ملک محمد عنایت الله در لاهور شده که طبع اول آن در ۱۹۳۰ م است.
ترجمه دیگر اردوی آن از عطاء الرحمن صدیقی طبع لاهور ۱۹۷۵ م.

۱۹۵ - تذکره الحفاظ

(فارسی)

تالیف ابوبکر عبدالله شمس الدین محمد الذهبی متوفی ۷۴۸ هـ طبع دایرة

المعارف حیدرآباد دکن در پنج جلد ۱۴۷۰ صفحه تاریخ طبع ۱۳۳۳ق در شرح حال محدثین و فقهای اسلامی که در آن جمله احوال و آثار بسا رجال علمی و محدثان و فقهای افغانستان و خراسان شامل است.

۱۹۶- تذکره دولت شاهی سمرقندی

(فارسی)

از امیر دولت‌شاه بن بختی شاه سمرقندی در ۸۹۶هـ طبع سنگی از ملک الکتاب ۱۳۰۵ق طبع منقح آن به وسیله براون از لیدن ۱۳۱۸ق ۱۹۰۱م طبع سوم ان خاور تهران ۱۳۳۸ش با فهارس در ۴۳۱ صفحه. تذکره شعرای فارسی است از عصر سامانی تا دوره تیموریان هرات که در آن احوال و آثار بسا شعرای دری زبان افغانستان هم آمده و مآخذ تاریخ ادبیات میتواند شد.

۱۹۷- تذکره السلاطین چغتای

(فارسی)

از محمد هادی کامور خان مؤلف هفت گلین در حدود ۱۱۳۲هـ مشتمل بر تاریخ خاندان تیمور مخصوصاً شعبه هندی آن از بابر بعد در دو جلد که جلد اول آن در اصل ترک تا مرگ جهانگیر و دوم آن از شاه جهان تا سال هفتم محمد شاه ۱۱۳۷هـ ۱۷۲۵م بر شرح احوال و اوضاع شامل است. نسخه خطی آن در موزه برتانیه قرار فهرست ریو ۳-۹۲۴ به خط خود مؤلف موجود است.

موضوع: تاریخ افغانستان و ولایات شرقی آن در عصر تیموریان و مخصوصاً بعد از بابر تا عصر هوتکیان.

۱۹۸- تذکره علمای هند

(فارسی)

از رحمان علی هندی طبع سنگی نولکشور هند ۱۹۱۴م در ۲۸۲ صفحه. راجع به احوال و آثار علمای معروف دوره اسلامی هند به ترتیب حروف تهجی بحث رانده که از آنجمله برخی از علمای افغانی هم در آن شامل اند.

۱۹۹- تذکرة الملوك

(فارسی)

از یحیی خان تالیف حدود ۱۱۴۶هـ - ۱۷۳۷م تاریخ عمومی هند از آغاز فتح اسلام تا زمان مؤلف که نسخه خطی آن در اندیا آفس نمبر ۴۰۹ موجود است. موضوع: تاریخ شاهان افغانی در هند.

۲۰۰- تذکرة الوقعات

(فارسی)

از جوهر آفتابه جی که در سنه ۹۹۵هـ - ۱۵۰۷م املا کرده و مشتمل است بر احوال و وقایع همایون که از زبان خدمتگارش دیگران نوشته اند. نسخه های خطی آن در لندن و هند فراوان است و ایشیاتک سوسایتی بنگال در کلکته آنرا با فهارس و مقدمه طبع کرده است. موضوع: تفصیل وقایع زندگی همایون در افغانستان با نامهای راه ها و بلاد و قراء و اشخاص معروف آن دوره.

۲۰۱- التذکرة الهرویه فی حیل الحربیه

(عربی)

از علی بن ابوبکر الهروی متوفی ۶۰۲هـ که یک نسخه آن به شماره ۲۰۱۸ عربی در کتب خانة عاطف افندی استانبول محرره ۶۰۲هـ موجود است. ازین کتاب در باره تاریخ حربی افغانستان معلومات بدست آمده می تواند.

۲۰۲- تراجم مشاهیر الشرقي

(عربی)

از جرجی زیدان مدیر الهلال مصر در دو جلد طبع قاهره. درین کتاب شرح حال امیر عبدالرحمن خان و سید جمال الدین افغانی موجود است، و در تاریخ قرن ۱۹ افغانستان قابل استفاده است.

۲۰۳- ترجمان البلاغه

(فارسی)

از محمد بن عمر الرادویانی در حدود ۵۰۰ هـ طبع عکسی استانبول ۱۹۴۹ م باهتمام دکتر آتش از روی یک نسخه خطی استانبول.
موضوع: شرح حال و آثار شعرای قدیم فارسی زبان افغانستان و برخی از وقایع تاریخی دوره سامانی و غزنوی و نامهای بلاد و اماکن.
نمونه نثر قدیم دوره غزنوی و طرز خطاطی آن عصر.

۲۰۴- تصوف اسلام

(اردو)

از عبدالماجد طبع اعظم کره هند ۱۹۴۹ م.
موضوع: شرح حال و افکار و آثار صوفیان افغانستان در هند مانند علی هجویری غزنوی و چشتیان و سجزیان و غیره.

۲۰۵- تفصیل سلاطین دهلی

(فارسی)

نام مولف آن معلوم نیست و مشتمل است بر اجمال احوال سلاطین دهلی از ۶۰۲ هـ تا ۹۶۸ هـ که نسخه خطی آن در اندیا آفس لندن به شماره ۴۱۲ موجود است.
موضوع: احوال شاهان افغانی در هند از عصر معزالدین غوری تا قرن ده هجری.

۲۰۶- تکملة اکبر نامه

(فارسی)

از عنایت الله بن محب علی که تاریخ تالیف آن روشن نیست و مشتمل است بر تاریخ اواخر عصر اکبر بعد از سال ۴۷ پادشاهی او تا مرگش. نسخه خطی موزه برطانیه ۱۸۵۴.
موضوع: واقعات اواخر عصر اکبری در افغانستان.

۲۰۷- تواریخ رحمت خانی

(فارسی)

از حافظ محمد صدیق که برای حافظ رحمت خان از یک تاریخ پشتو تالیف خواجو به فارسی ترجمه و تواریخ رحمت خانی نامیده شده است. تالیف اصل پشتوی آن در سنه ۱۰۳۱ هـ ۱۶۲۲ م است که مضمون آن همان فتوح و هجرت قبایل افغانی به ماورای خیبر و وادی پشاور است و هفت مجلس. نسخه خطی آن در اندیا آفس لندن به شماره ۳۷۳۳ موجود است و در سنه ۱۱۷۶ هـ ۱۷۶۲ م نوشته شده که ایتھی آنرا در فهرست خود تحت ۵۸۲ ضبط کرده است. یک مختصر این کتاب از طرف دورن به زبان جرمنی در مجله اکادمی علمی پترسبرگ در سنه ۱۸۳۸ م نشر شده (۵-۱۶-۲۳-۳۱ جلد چهارم).

۲۰۸- تواریخ رحمت خانی

(پښتو)

از پیر معظم شاه بن پیر محمد فاضل ساکن پیر سباک پشاور که در خدمت حافظ رحمت خان در هند بود، و به خواهش او تاریخ افغانه میرداد را که در زبان پشتو بود خلاصه کرد و آنرا تواریخ رحمت خانی یا تاریخ حافظ رحمت خان نام نهاد که در سنه ۱۱۸۱ هـ ۱۷۶۸ م به زبان پشتو تلخیص آن تکمیل شده و مشتمل است بر تاریخ قبایل خلجی و غوری و مخصوصاً یوسفزئی و بایزید انصاری و مریدان او در هفت مقامات.

نسخه خطی پشتو در برلن ۴۷۶ به قرار ضبط فهرست ایتھی ۵۸۱ و یک ترجمه فارسی این کتاب در سنه ۱۲۲۹ هـ ۱۸۴۱ م الله یار خان بن حافظ رحمت خان بنام خلاصه النسب کرده که نام تاریخی است. و نسخه آن در اندیا آفس لندن به نمبر ۳۹۹۳ موجود است که در سنه ۱۳۱۴ هـ ۱۸۹۶ م نوشته شده. موضوع: تاریخ قبایل افغانی بعد از قرن ۹ هجری و فتح وادی پشاور و مهاجرت از قندهار به ماوراء خیبر.

۲۰۹- تواریخ شاه جهانی یا شاه جهان نامه

(فارسی)

از محمد صادق ملقب به صادق خان مشتمل بر وقایع عصر شاه جهان از جلوس

راهنمای تاریخ افغانستان

تا خلع او. نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۱۷۴.
موضوع: وقایع عهد شاه جهان در افغانستان.

۲۱۰- تواریخ شهرخیه

(فارسی)

از ملا نیاز محمد بن ملا عاشور محمد خوقندی که دودمان او با خوانین محشور بود و این کتاب را در تاریخ خوقند و فرغانه و دودمان خاقان اوزبک که در سنه ۱۱۲۱ هـ ۱۷۰۹ م از طرف شاه رخ تاسیس شده نوشت. این خانواده تا سال ۱۲۸۸ هـ ۱۸۷۲ م دوام کرد که حکمران اخیرش خدایار خان بود.
نسخه خطی این کتاب در موزه لنین گراد نمبر ۹۴۲ موجود است و یک طبع آن در قازان ۱۸۸۵ م از طرف پنتوسوف شده است.
موضوع: اوضاع مشترک ولایات شمالی افغانستان با قرغانه و خوقند در قرن ۱۲ هـ.

۲۱۱- تواریخ نامه شاهان هندوستان

(فارسی)

نام مؤلف آن معلوم نیست و تاریخ شاهان افغانی در هندوستان است که نسخه خطی آن در لاهور موجود است.

۲۱۲- توزک جهانگیری یا جهانگیر نامه

(فارسی)

از جهانگیر نورالدین پادشاه هند بن جلال الدین اکبر ۱۰۱۴-۱۰۳۷ که خود آنرا تا احوال سال ۱۷ سلطنت نوشته و بعد از آن محمد شریف معتمد خان آنرا در تحت هدایت جهانگیر تا احوال سال ۱۹ سلطنت تکمیل کرده و بعد از آن محمد هادی آنرا تا ختم سلطنت جهانگیر نوشته است.
طبع سید احمد خان در علی گر ۱۲۸۱ ق از روی ده نسخه خطی طبع دوم در لکهنو ۱۹۱۴ م.
انتخاب آن طبع لاهور ۱۸۸۴ م، انتخاب با ترجمه انگلیسی اندرسون طبع سوسایتی بنگال در کلکته ۱۷۸۶ ترجمه متعدد انگلیسی آن هم طبع شده.

موضوع: احوال عصر جهانگیر در افغانستان و سفرها و جنگهای او درینجا.

۲۱۳- توزک تیموری یا ملفوظات صاحبقران

(فارسی)

متن تورکی این کتاب از طرف میر ایوب طالب حسینی ترجمه و در سنه ۱۰۳۷ م به شاه جهان در هند اهدا شده و شرح احوال خود نویس تیمور است از سال هفتم تا مرگ.

طبع فتح الکریم بمبئی ۱۳۰۷ هـ ۱۸۸۹ م.

موضوع: احوال و افکار و طرز اداره و فتح و لشکر کشی های امیر تیمور در افغانستان.

۲۱۴- تیمور نامه یا ظفر نامه

(فارسی منظوم)

از مولانا عبدالله هاتفی مشتمل بر شرح احوال منظوم امیر تیمور. نسخه های خطی:

۱- موزه برتانیه شماره ۱۷۷۸۰.

۲- ایشیاتیک سوسایتی بنگال در کلکته.

۳- ظفر حسن در هند.

۴- بانکی پور در هند.

۵- اندیا آفس لندن شماره ۴۱۰.

۶- چاپ نولکشور در لکهنو.

موضوع: تاریخ وقایع عهد تیمور در افغانستان.

۲۱۵- تیمور نامه مفصلی یا تذکره شاهان تیموریه

(فارسی)

از سید مفضل خان تالیف عصر شاهی فرخ سیر حاوی مختصر تاریخ تیموریان هند از ابتداء تا عصر فرخ سیر. نسخ خطی آن در موزه برتانیه شماره ۹۲۳ و لاهور هست.

موضوع: احوال و تاریخ شاهان تیموری هند.

۲۱۶- الثقافة

(عربی)

در جلد اول شماره ۱۳ این مجله مصری طبع قاهره مضمونی به عنوان جمال الدین الافغان نبذة من حیاته به قلم عبدالمنعم جمادة نشر شده که در شرح احوال سید جمال الدین افغانی مفید است.

در جلد سوم عدد ۱۱۶ همین مجله مصری به قلم همین نویسنده مضمونی است به عنوان جمال الدین و محمد عبده که روابط استاد و شاگرد او را تفصیل میدهد که در شرح آثار سید جمال الدین افغانی مفید است.

در شماره ۲۷۰ ج ۶ این مجله مضمونی به قلم مصطفی عبدالرازق شیخ الازهر و شاگرد سید جمال الدین در باره و احوال و افکار و مقام علمی و ادبی و اجتماعی سید جمال الدین نشر شده.

۲۱۷- الثورة العربیه

(عربی)

تالیف عبدالرحمن الرافی طبع قاهره درین کتاب اثر جمال الدین افغانی در حرکت فکری عرب و شورش عربی شرح شده و در باره آثار و افکار سید قابل استفاده است.

۲۱۸- جام جم

(فارسی)

از سید احمد خان هندی تالیف ۱۲۵۵هـ-۱۸۳۹م مشتمل بر شجرهای نسب ۳۴ نفر شاهان هند از امیر تیمور تا زمان تالیف کتاب. طبع اگره هند ۱۸۴۰م. موضوع: انساب و تاریخ زندگانی شاهان هند که از اولاد بابر اند و در افغانستان هم حکم رانده اند.

۲۱۹- جامع التواریخ

(فارسی)

از خواجه رشید الدین فضل الله وزیر که در سنه ۷۰۴-۷۱۰هـ تالیف شده و برای تاریخ دوره مغول از اوایل خروج چنگیز تا یک قرن بعد مهم ترین مأخذ شمرده

راهنمای تاریخ افغانستان

میشود. طبع تهران به کوشش دکتر بهمن در دو جلد ۱۳۳۸ ش طبع یک قسمت آن به سعی پروفیسور آتش در استانبول ۱۳۴۰ ش.

۲۲۰- جامع التواریخ

(فارسی)

از قاضی فقیر محمد هندی تالیف ۱۲۵۰ هـ ۱۸۳۴ م تاریخ عمومی شرقی است از عصر قدیم تا سال تالیف. طبع اول کلکته ۱۸۳۶ م، طبع دوم لکهنو ۱۸۷۴ م. موضوع: تاریخ سلاطین افغانی در هند از سلطان محمود تا عصر سقوط سدوزائیان.

۲۲۱- جامع التواریخ حسینی

(فارسی)

از حسن بن شهاب الدین حسینی بن تاج الدین یزدی معروف به ابن شهاب الدین که در محرم ۸۵۵ هـ به نام سلطان محمد بن بایسنقر بن تیمور نوشته و یک نسخه خطی آن مورخ ۸۸۰ هـ در کتابخانه ملی ایران موجود است ولی طبع نشده. ازین کتاب در باره تیموریان استفاده توان کرد.

۲۲۲- جامع الحکمتین

(فارسی)

از ناصر خسرو قبادیانی بلخی تالیف ۴۶۲ هـ طبع هنری کریبن و دکتور معین، تهران ۱۹۵۳. موضوع: کسانی که در باره عقاید اسمعیلیان افغانستان و یا شخص ناصر خسرو بلخی تحقیق میکنند این کتاب را حتما باید بخوانند، در تحریر تاریخ فکر و فلسفه افغانستان هم مرجع خوبیست.

۲۲۳- جامع المقامات

(فارسی)

از محمد اسحق بن خواجه محمد یحیی در ۱۰۲۶ هـ به زبان فارسی در ۷۵ ورق مشتمل بر احوال بهاءالدین نقشبند و معارف و حقایق و کرامات و اصول طریقت

راهنمای تاریخ افغانستان

نقشبندی.

نسخه خطی موزه کابل تحریر ۱۱۰۵ هـ نمبر ۳۱۱ و نسخه دیگر تحریر ۱۲۷۳
شماره ۲۵۰.

موضوع: سوانح و طرز فکر برخی صوفیان خراسان.

۲۲۴ - جدول پادشاهان تیموری

(فارسی)

از محمد هادی حسینی صفوی مشهور به شاه میرزا مهدی خان که تاریخ تالیف آن معلوم نیست و مشتمل است بر شجرهای شاهان تیموری هند از تیمور تا شاه عالم بهادر شاه که نسخه خطی آن در ایشیاتیک سوسایتی بنگال در کلکته موجود است.
موضوع: تاریخ و انساب تیموریان هند.

۲۲۵ - جغرافیای بلوچستان

(فارسی)

تالیف شیخ محمد افضل الملک کرمانی ضمیمه مجله یاگار شماره ۸ سال ۵
طبع تهران ۱۳۲۹ ش.
ازین کتاب در باره جغرافیای مناطق غربی افغانستان و سیستان افغانی و فراه
استفاده توان کرد.

۲۲۶ - جغرافیای تاریخی ایران

(فارسی)

از مشتشرق روسی بارتولد. ترجمه از روسی به فارسی از دادور حمزه طبع تهران
۱۳۰۸ ش.
موضوع: جغرافیا و تاریخ افغانستان قبل از اسلام و بعد از آن که مهمترین ماخذ
شمرده میشود.

۲۲۷ - جغرافیه حافظ ابرو

(فارسی)

تالیف شهاب الدین عبدالرشید معروف به حافظ ابرو هروی خراسانی و متوفی

راهنمای تاریخ افغانستان

۸۳۴هـ به دستور شاهرخ بن تیمور پادشاه هرات در ۸۲۳هـ انجام یافته و در باره جغرافیای هرات و خراسان ماخذ مفید است که طبع نشده و شش نسخه خطی آن قرار ذیل است:

- ۱- نسخه کتابخانه سلطنتی تهران شماره ۱۱۵۱.
- ۲- نسخه موید تهران.
- ۳- نسخه کتابخانه ملک تهران.
- ۴- نسخه اکسفورد انگلستان.
- ۵- نسخه موزه برتانیه.
- ۶- نسخه موزه لنین گراد.

۲۲۸- جغرافیای سرزمینهای خلافت شرقی

(فارسی)

از جی لسترنج انگلیسی که انجمن دایرة المعارف حیدر آباد دکن انرا به اردو ترجمه کرده. با فهارس طبع حیدر آباد دکن ۱۹۳۰م، یک ترجمه آن بزبان فارسی در ۱۶۱ صفحه با فهارس از محمود عرفان ۱۳۳۷. موضوع: بهترین کتاب در شرح بلاد و اماکن معروف افغانستان در دوره های اسلامی.

۲۲۹- جغرافیة هند

(اردو)

از محمد عظیم الدین سرهندی در عهد لاردربن قبل از ۱۹۰۰م تالیف و در هند طبع شده. جغرافیة مختصر و جامع هند است به زنان اردو در نوشتن تاریخ ولایت شرقی افغانستان در عهد سدوزائی و نیز در تعیین اماکن عهد شاهان خلجی و لودی و سوری افغانی در هند مأخذ است. عدد نفوس و مساحه و مالیات و شهرهای اکثر امکنه معروف را معین کرده است.

۲۳۰- جلال الدین الفغانی

(عربی)

به قلم قدری قلعبی سلسله پنجم از اعلام الحریة ۱۱۲ صفحه طبع بیروت تاریخ طبع ندارد.

درین کتاب بر مقام اجتماعی و افکار سیاسی سید بحیث داعی تجدید دین و حامی آزادی وقایع استبداد بحث شده و در باره شرح افکار و آراء سید مفید است.

۲۳۱- جمال الدین الافغانی باعث النهضة الفكرية في الشرق

(عربی)

از محمد سلام مدکور در مقام سیاسی و فکری و اجتماعی سید جمال الدین افغانی طبع قاهره.

۲۳۲- جمع کامل

(فارسی)

قید گوشواره صوبحات هند و دکن و تفصیل بر کنات صوبحات دکن از جک جیون داسی هندی، که مشتمل است بر احصائیه های صوبه های هندوستان و دکن. نسخه خطی: اندیا آفس لندن نمبر ۴۳۴. این کتاب برای تحقیق اوضاع مالی و اجتماعی دوره های سلاطین افغانی در هند مفید است.

۲۳۳- جنگ احمد شاه درانی و مرهته

(فارسی)

از کاشی راو در حدود ۱۱۹۳ هـ ۱۷۷۹ م مشتمل بر وقایع جنگ احمد شاه درانی با مراته در پانی پت در ۱۱۷۴ هـ ۱۷۹۰ م نسخه خطی موزه برتانیه شماره ۱۷۳۳. موضوع: جنگ احمد شاه بابا در پانی پت.

۲۳۴- جنگ نامه

(فارسی)

از میرزا نورالدین بن محمد مشهور به نعمت خان عالی متوفی ۱۱۲۱ هـ ۱۷۰۹ م

راهنمای تاریخ افغانستان

مشمول است بر وقایع ختم سلطنت اورنگ زیب عالمگیر و نزاع شاه عالم بهادر شاه و شهزاده محمد اعظم، طبع اول لکهنو ۱۲۷۹ هـ ۱۸۶۳ م.
طبع دوم نول کشور کانپور ۱۸۸۴ م.
موضوع: وقایع جنگ دو شهزاده با وضع کابل در آنوقت و این جنگنامه مربوط است به یک شعر رحمان بابا شاعر پشتو و تحقیق حیات و وفات آن شاعر افغان.

۲۳۵- جنگ نامه

(فارسی منظوم)

از محمد غلام غلامی کوهستانی ولد ملا تیمور شاه متوفی ۱۳۰۶ ق که جنگ نامه را در حدود ۱۲۵۹ ق نظم کرده. این کتاب منظوم بر وزن شهنامه فردوسی در شرح احوال جنگ اول افغان و انگلیس و مردانگی های میر مسجیدی خان و دیگر ملیون افغانی در سمت شمالی کابل و مقاومت غازیان در مقابل انگلیسان است که در ۱۲۰ صفحه و تخمیناً چهار و نیم هزار بیت مثنوی در سنه ۱۳۳۶ ش از طرف انجمن تاریخ در کابل نشر و طبع شده است.

۲۳۶- جهانکشای نادری یا تاریخ نادری

(فارسی)

از میرزا محمد مهدی در حدود ۱۱۷۱ هـ ۱۷۵۷ م مشتمل بر شرح احوال و سلطنت نادر شاه افشار از ابتدای خروج او تا مرگ که وقایع عهد و فتوح او در افغانستان با شرح محاصره قندهار و مقاومت شاه حسین هوتک و فتح کابل و غزنی و پشاور و دیگر بلاد افغانی دارد طبع حیدری پریس بمبئی ۱۲۹۳ هـ ۱۸۷۷ م.

۲۳۷- جوهر صمصام

(فارسی)

از محمد محسن صدیقی تالیف ۱۱۵۳ هـ ۱۷۴۱ م مشتمل بر احوال حمله نادر شاه بر هند با شرح وقایع جانشینان اورنگ زیب، نسخه خطی موزه برتانیانمبر ۱۸۹۸.

موضوع: گذشتن نادر شاه از افغانستان به هند.

۲۳۸- جوامع الحکایات و لوامع الروایات

(فارسی)

از سید الدین محمد عوفی در حدود ۶۰۰ هـ. ازین کتاب در باره تاریخ افغانستان از اول اسلام تا خروج مغول ۶۰۰ هـ در وقایع و اسمای رجال و بلاد و وضع اجتماعی و ادبی استفاده شده میتواند. این کتاب تا کنون طبع نشده یک مقدمه مفصل آن به قلم دکتر نظام الدین در لندن به سال ۱۹۲۹ م طبع شد و چند حصه آنرا انجمن ترقی اردو به اردو ترجمه و نشر کرد. حصص مختلف آن در ایران هم طبع شده و به سعی دکتور محمد معین اکنون مسلسللا در اجزای کوچک نشر میشود. نسخه خطی موزه برتانیای نمبر ۱۶۸۶۲ یک نسخه خطی آن در موزه کابل موجود است.

۲۳۹- جهان آرا

(فارسی)

از قاضی احمد غفاری بن محمد تالیف ۹۷۲ هـ ۱۵۶۵ م تاریخ عمومی شرق است تا عصر مولف که در آن برخی وقایع عصر غزنویان و غوریان و شاهان افغانی هند هم ضبط شده.

نسخه های خطی آن در موزه برتانیای نمبر ۱۴۱ و اندیا آفس لندن نمبر ۱۰۶ هست.

موضوع: تاریخ غزنویان و غوریان و شاهان افغانی در هند با برخی از اوضاع سیاسی و ادبی و ثقافتی مربوط تاریخ افغان در هند تا عصر همایون بن بابر.

۲۴۰- جهانگیر نامه یا تاریخ تسلیم شاهی

(فارسی)

نام مولف آن معلوم نیست و ممکن است که در اوایل عصر شاه جهان نوشته شده باشد و مشتمل است بر یاداشتهای جهانگیر از روی آن میجر داوید به انگلیسی ترجمه کرده و در سنه ۱۸۲۹ م از لندن طبع و نشر کرده است.

نسخه های خطی آن در جاهای ذیل محفوظ است: موزه برتانیای نمبر ۶۵۵۴، اندیا آفس لندن نمبر ۳۱۰، بودلیان انگلستان و رایل ایشیاتک سوسایتی لندن.

موضوع: اوضاع و وقایع جهانگیر در افغانستان.

۲۴۱- جهان نامه

(فارسی)

تالیف محمد بن نجیب بکران. جغرافیای کشور های اسلامی تا اواخر قرن ششم به عکس نسخه کتاب خانه مسکو شال و پاریس با مقدمه و توضیحات و فهرستها به قلم برشچفسکی ۱۵۰ صفحه طبع مسکو سال ۱۹۶۰. ازین کتاب در تحقیق اعلام جغرافیای کشور های اسلامی آسیا، خراسان و ممالک مجاور افغانستان می توان استفاده برد.

طبع دیگر مکمل با فهارس و تعلیقات در تهران به کوشش دکتر محمد امین ریاحی در سال ۱۳۴۲ش با ترجمه مقدمه برشچفسکی صورت گرفت.

۲۴۲- جهان نامه یا تاریخ عبدالله خان

(فارسی)

از علی بن جامد بن ابی بکر الکوفی در سنه ۶۱۳ هـ طبع دکتور داؤد پوته بمبئی ۱۹۳۹م با فهارس و تعالیق و حواشی در ۲۹۱ صفحه این کتاب در شرح فتوحات مسلمانان در سند به نام سلطان قباچه تالیف شده و در باره تاریخ حصص جنوب افغانستان تا بحر هند و گذشتن فاتحان اسلام ازین سر زمین مأخذ شده میتواند و نیز در باره بلاد و جغرافیای جنوب افغانستان و بلوچستان کنونی از آن سود توان برد.

۲۴۴- چهل چمن

(فارسی)

از دولت رای هندی تالیف ۱۲۲۵ هـ ۱۸۱۱م تاریخ عمومی شرقی است از عصر قدیم تا زمان تالیف کتاب که نسخه خطی آن در موزه لاهور موجود است. موضوع: تاریخ شاهان افغانی در هند از سلطان محمود تا عصر سدوزائیان.

۲۴۵- چهار چمن برهمن

(فارسی)

از چندر بهان برهمن تالیف عهد شاه جهان، مشتمل بر تفصیل اوضاع دربار شاه جهان و اعیاد و مراسم و نامهای شهر های مهم. نسخ خطی: نسخه خطی موزه برتانیای، اندیا آفس لندن، سرکار هند و ظفر حسن

که به موزه کراچی انتقال یافته.
موضوع: جغرافیای افغانستان و شرح برخی از شهرهای افغانستان در عصر شاه جهان.

۲۴۶ - چهار قبیله افغان

(فارسی)

از سید محمد محمود الموسوی که بخواهش ارجیالد سیتون در سنه ۱۲۲۳ هـ نوشته شده و در شرح احوال چهار قبیله افغانی: ابدالی، غلجی، بر درانی، روهیله یوسفزای با شجرها و مشاهیر آنها از آغاز سلطنت درانی تا عصر شاه شجاع الملک نسخه خطی موزه برتانیه تحریر حدود ۱۸۵۰ م.
موضوع: احوال قبایل افغانی و سلطنت درانی.

۲۴۷ - چهار گلزار شجاعی

(فارسی)

از هرگون داس هندی تالیف حدود ۱۲۰۱ هـ ۱۷۸۷ م تاریخ عمومی هند است از زمان قدیم تا سنه تالیف.
نسخه خطی آن در موزه برتانیه و در کتب خانه پوهنتون لاهور موجود است.
موضوع: احوال شاهان افغانی در هند.

۲۴۸ - چهار گلشن

(فارسی)

از رای چترمن هندی تالیف ۱۱۷۳ هـ ۱۷۶۰ م که اتمام آخرین آنرا نواسه مؤلف رای بهان منشی در حدود ۱۲۰۴ هـ ۱۷۹۰ م کرده است. تاریخ عمومی هند است از عصر قدیم تا زمان تالیف کتاب. نسخه های آن در علی گر هند و موزه برتانیه ۱۷۱۹ و بانکی پور ۵۴۲ و دهلی و مانچستر و کتب خانه های سرکار و ظفر حسن در هند موجود است.

موضوع: کتاب بسیار مفید و دارای احوال تاریخی شاهان افغانی در هند و احصائیه های عواید دولتی افغانی از ولایات شرقی تا ملتان و لاهور می باشد.

۲۴۹- چهار مقاله

(فارسی)

از احمد نظامی عروضی سمرقندی حدود ۵۵۰هـ طبع مکرر دارد که مهمتر از همه طبع و تحشیه و تعلیق دکتور محمد معین است طبع تهران ۱۸۵۶م در ۶۲۷ صفحه با حواشی و تعلیقات و فهارس.

این کتاب را در سنه ۱۳۲۷ق در قاهره مطبعه الهلال به تصحیح و تعلیق محمد قزوینی چاپ کردند بعد از آن متن آن به صورت مغلوط چند بار در مطابع سنگی هند نشر گردید.

کتاب فروشی زوار تهران متن های آن را چنین نشر کرده به تصحیح دکتور معین چاپ اول ۱۳۳۱ش، چاپ دوم ۱۳۳۳ش، چاپ سوم ۱۳۳۳ش. تعلیقات چهار مقاله ۱۳۳۳ش.

متن: طبع تهران به صورت مغلوط ۱۳۰۵ش.

نسخ خطی زیاد آن در اروپا و ایران و استانبول و هند موجود است.

ترجمه انگلیسی آن از طرف ایدوار برون طبع لندن ۱۸۹۹م.

موضوع: حکایات و اوضاع فکری و علمی و اجتماعی دوره غزنویان و سلاجقه و غوریان با نامهای رجال و اماکن بلاد علاوه برین چهار مقاله نمونه بسیار فصیح و خوب نثر فارسی است در دوره غزنویان و سلجوقیان و غوریان در تعلیقات این کتاب بسا مسایل تاریخی و رجالی و ادبی و جغرافی راجع به افغانستان موجود و یکی از مآخذ عمده است.

ترجمه ارودی چهار مقاله از عبدالعزیز جاوید در لاهور در حدود ۱۹۶۰ به طبع رسیده است.

۲۵۰- چهل مقاله کسروی

(فارسی)

گرد آورده یحیی ذکاء و تالیف سید احمد کسروی ۱۲۶۹-۱۳۲۴ش.

طبع کتابخانه طهوری در ۳۲۴ صفحه تهران ۱۳۳۵ش مشتمل بر وقایع تاریخی که از آن جمله مقالات نامهای شهرهای ایران نمبر شش و ارزش دینار و تومان نمبر یازده و ایل افشار دوازده و نامهای غلط در تاریخ و جغرافی ۲۲ و جارسو ۲۳ و روزهای هفته ۲۸ و تفنگ ۳۰ بدر تاریخ افغانستان میخورد.

۲۵۱- حالات و سخنان ابو سعید

(فارسی)

تالیف یکی از احفادش در قرن ششم طبع ایرج افشار تهراین ۱۳۳۱ ش. موضوع: حالت فکری خراسان در قرن پنجم و ششم و چگونگی افکار تصوفی خراسان و نامهای برخی از متصوفین همین دوره. این کتاب در نوشتن تاریخ تصوف و سیر فکری در افغانستان مأخذ خوبی است و از نظر ادب فارسی نیز نمونه نثر بسیار روان و ثقه شمرده میشود.

۲۵۲- حالات هنروران

(فارسی)

از دوست محمد هروی کتابدار بهرام میرزا صفوی ۹۵۲ هـ طبع لاهور ۱۹۳۶ م. موضوع: احوال خطاطان و نقاشان دوره تیموریان و صفویان است که در آن جمله مشاهیر خطاطان و مصوران خراسان و افغانستان هم بعضاً مذکور اند در نوشتن تاریخ آرت و خط مفید است.

۲۵۳- حاضر العالم الاسلامی

(عربی)

متن در انگلیسی تالیف ستوارت. ترجمه و تعلیق امیر شکیب ارسلان در عربی دو جلد طبع قاهره. درین کتاب مطالبی در نهضت استقلال افغانستان و تاریخ این مملکت و شرح احوال و آثار و افکار سید جمال الدین افغانی به تفصیل مذکور است و برخی از مشاهدات مؤلف در باره سید موجود است.

۲۵۴- حبیب السیر فی اخبار ابناء البشر

(فارسی)

از خواجه غیاث الدین بن خواجه همام الدین هروی معروف به خواند میر دختر زاده میر خواند مولف روضة الصفا متولد هرات ۸۸۰ هـ و متوفی در دهلی به سال ۹۴۲ هـ.

حبیب السیر تاریخ عمومی بشر است در سنه ۹۳۰ هـ بنام خواجه حبیب الله

راهنمای تاریخ افغانستان

ساوجی وزیر هرات اهدا گردید طبع سنگی تهران ۱۲۷۱ هـ ۱۸۵۴ م.

طبع سنگی بمبئی ۱۸۵۷ م.

طبع حروفی با فهارس در تهران ۱۳۳۳ ش انتشارات کتابخانه خیام در چار جلد.
ازین کتاب در باره تمام تاریخ دوره اسلامی تا قرن ۹ استفاده ممکن است و مخصوصاً احوال تیموریان و رجال عصر را دارد.

۲۵۵- حدود العام من المشرق الی المغرب

(فارسی)

از مولف نامعلوم (ابن قریغون؟ ۳۷۲ هـ) در جغرافیا به زبان فارسی عصر سامانی که بنام شاه جوزجان تالیف شده. طبع اول عکسی با مقدمه روسی بارتولد از روی نسخه محرره در ۶۵۶ هـ ۷۸ صفحه عکس و فهارس طبع پترسبرگ مارچ ۱۹۳۰ م.

طبع دوم حروفی سید جلال الدین در تهران ۱۳۵۲ هـ ۱۴۹ صفحه کوچک با فهارس.

طبع سوم دکتور منوچهر در تهران ۱۳۴۰ ش با فهرست..

طبع چهارم: اصل عکس و متن آن به حروف سربی با ترجمه مقدمه بارتولد و تعلیقات مینارسکی و فهارس در کابل ۱۳۲۲ ش ترجمه میر حسین شاه.

ترجمه انگلیسی با تعلیقات و فهارس در انگلیسی از مینارسکی طبع لندن ۱۹۲۱ م.

موضوع: قدیمترین کتاب جغرافیا به زنان فارسی در شرح بلاد و اماکن قدیم خراسان و جغرافیای تاریخی بسیار مفید است و نشر آن به جیث نمونه قدیم نشر دری در تاریخ ادبیات فارسی به کار می آید.

۲۵۶- حدیقة الصفا

(فارسی)

از یوسف علی بن غلام علی خان تالیف ۱۱۸۴ هـ ۱۷۷۱ م.

تاریخ عمومی هند است از عصر قدیم تا زمان تالیف کتاب.

نسخه های خطی آن:

۱- موزه برتانیه ۱۶۵.

راهنمای تاریخ افغانستان

۲- بادلیان انگلستان.

۳- بانکی پور هند نمبر ۴۸.

موضوع: تاریخ شاهان افغانی در هند.

۲۵۷- حدیقة الاقالیم

(فارسی)

از مرتضی حسین بلگرامی تالیف ۱۱۹۶ هـ ۱۷۸۲ م.

طبع نولشکور لکهنو ۱۲۹۶ هـ ۱۸۷۸ م.

کتاب جغرافیه هفت اقلیم است که مختصر تاریخ هند را از زمان قدیم تا عصر مؤلف دارد.

۲۵۸- حقیقت های هندوستان

(فارسی)

از لجهمی نرائن شفیق تالیف ۱۲۰۴ هـ ۱۷۹۰ م در بیان صوبهای هندوستان و دکن با مختصر تاریخ سلاطین افغانی در هند از سلطان معزالدین محمد غوری تا عصر شاه عالم دوم.

نسخه های خطی:

۱- موزه برتانیه نمبر ۲۰۵.

۲- بانکی پور هند نمبر ۱۹.

۳- اندیا آفس لندن نمبر ۴۲۶.

موضوع: احوال شاهان افغانی در هند.

۲۵۹- حلیة الاولیاء

(عربی)

از ابو نعیم احمد اصفهانی متوفی ۴۳۰ هـ طبع قاهره ۱۹۳۸ م در ده جلد.

موضوع: شرح حال و افکار و اقوال برخی از صوفیان قدیم خراسان و بلخ و هرات و سیستان که در تحقیق وضع فکری و عرفانی دوره های نخستین اسلامی مفید است.

۲۶۰- حیات حافظ رحمت خان

(اردو)

از سید الطاف علی هندی به زنان اردو و مصور در شرح احوال و آثار خاندان بریخ حافظ رحمت خان یکی از امرای معاصر احمد شاه بابا در روهیل کهنه هند متوفی ۱۱۸۸ طبع لاهور ۱۹۳۲ م. این کتاب یک مأخذ مهم حکومت این خاندان در هند است و مأخذ اطلاعات راجع به سفرها و کارنامه های احمد شاه بابا در هند میتواند شد و نیز راجع به آثار و مؤلفات فارسی و پښتو و اردوی این خاندان افغانی معلومات کامل دارد.

۲۶۱- خاطرات جمال الدین الافغانی الحسینی

(عربی)

در شرح احوال و افکار سید جمال الدین افغانی از مشاهدات یکی از شاگردان عراقی او محمد پاشا المخزومی طبع بیروت سنه ۱۹۳۱.

۲۶۲- خزانه عامره

(فارسی)

از میر غلام علی خان آزاد بلگرامی مشتمل بر تذکره شعراء قدیم فارسی که در سنه ۱۱۷۶ هـ ۱۷۶۷ م تالیف شده و در آن شرح احوال احمد شاه بابا و جنگهای او در هند و وقایع پانی پت هم آمده است. طبع هند ۱۸۷۱.

۲۶۳- خزانه محفوظ

(فارسی)

در تاریخ هند مشتمل بر نه روضه از میرزا مهدی محمد بن علی الهادی علیم الدین که نسخه خطی آن در لپتون کالج انگلستان موجود است نمبر ۱۷۸ فهرست کتب خانه مذکور.
موضوع: تاریخ افغان در هندوستان.

۲۶۴- خزاین السکوک فی مسکوکات الملوک

(فارسی)

از شیخ محمد رضا هروی که به نام امیر حبیب الله خان در ۱۳۲۵ هـ به زبان فارسی در کابل تالیف شده مشتمل است بر تصاویر مسکوکات اسلامی از امویان تا سدوزائیان و شرح هر سکه با نقاشی و خط نفیس که عیناً شکل سکه را نشان میدهد و کتاب به خط بسیار زیبای شیخ محمد رضا نوشته شده.
موضوع: مسکوکات افغانستان از اوایل ودره اسلامی تا عصر سدوزایی.

۲۶۵- خزینة الاصفیاء

(عربی)

از مفتی غلام سرور لاهوری (حدود ۱۲۸۰ هـ) طبع نولکشور لکهنو هند ۱۹۱۴ م در دو جلد.
موضوع: تذکره اولیاء و صوفیان معروف هند و افغانستان و ایران است که شرح حال بسا مشاهیر صوفیه افغانستان و خراسان را در آن می یابیم و تواریخ و فیات هر یک را تعیین میکند ولی در برخی موارد سهوها هم دارد بنا بران در حین مراجعت باید با احتیاط استعمال شود.

۲۶۶- خلاصه از حال جنگ کابل

(فارسی)

به قلم یکی از حاضرین گمنام همین جنگ که یکی از درباریان شاه شجاع بود و این اوراق را برای استفاده انگلیسان نوشت (۲۷ صفحه).
آغاز: بر ضمائر ارباب نظایر... احوال شورش افغان بر شاه شجاع و تباهی لشکر انگلیس و وقایع آخرین جنگ ۱۸۴۱-۱۸۴۲ م.
نسخه خطی موزه برتانیه مذکور در فهرست ریو ۲۱۴/۱ تحریر قرن ۱۹ و نسخه خطی موزه ملی پاریس در فهرست لوشه ۱-۵۱۶.

۲۶۷- خلاصة الخبر

(فارسی)

از عصمت الدین بن محمد اسمعیل بن میر محمد. مشتمل بر شرح احوال

راهنمای تاریخ افغانستان

مختصر امیر دوست محمد خان (متوفی ۱۲۸۰ هـ ۱۸۶۳ م) تا احوال سال ۱۲۵۴ هـ ۱۸۳۷ م. نسخه های خطی آن در ایشیاتک سوسیاتی بنگال بود که ایوانوف فهرست خود ۱۰۶-۱۰۷ دو نسخه آنرا ذکر کرده که هر دو در قرن نوزده نوشته شده اند. موضوع: وقایع عهد زندگانی امیر دوست محمد خان و زندگانی او.

۲۶۸ - خلاصة الانساب

مشملة علی ردالر افضی و المرتاب

(فارسی)

از حافظ رحمت خان حافظ الملک بن شاه عالم کته خیل متولد ۱۱۲۰ هـ ۱۷۰۹ م در افغانستان که در روہیل کھند ہند سکونت داشت و برادر زاده اش نواب علی خان روہیلہ در سنہ ۱۱۶۱ هـ ۱۷۴۸ م حکمران اودہ بود و حافظ رحمت خان با احمد شاه ابدالی در ہند روابط دوستانہ داشت و ممد او بود. در سنہ ۱۱۸۸ هـ ۱۷۷۴ م دو سال بعد از وفات احمد شاه ابدالی شجاع الدولہ وزیر اودہ بروہیلہ بتافت و حافظ احمد خان را در جنگ بہ تاریخ ۱۷ اپریل در میران پور کترہ ضلع شاہ جہان پور بکشت. حافظ رحمت خان خلاصۃ الانساب را در سنہ ۱۱۸۴ هـ ۱۷۷۰ م در شجرہای افغانان نوشتہ و فصل اخیر آن در رد روافض است. نسخہ های خطی آن در موزہ برتانیہ (فہرست ریو ۲۱۲) و در پنجاب یونیورسٹی لاهور در بودلیان و انڈیا آفس موجود است.

موضوع: شجرہ های اقوام پښتون در افغانستان.

۲۶۹ - خلاصة التواریخ

(اردو)

از سجان رای بہنداری بتالہ کہ در سال چہل سلطنت اورنگ زیب در سنہ ۱۱۰۷ هـ ۱۶۹۶ م تکمیل شدہ مشتمل است بر تاریخ عمومی ہند تا عصر اورنگ زیب. طبع مولوی ظفر حسن در دہلی ۱۹۱۸ م. یک ترجمہ اردوی این کتاب را میر شیر علی افسوس بنام آرایش محفل کردہ کہ در سنہ ۱۸۰۸ در کلکتہ طبع شدہ است.

موضوع: سلطنت غزنویان و غوریان و لودیان و سوریان وغیرہ امرای افغانستان

در ہند.

۲۷۰- خلاصة التواريخ

(فارسی)

از کلیان سنگه بن مشتاب سنگه تالیف ۱۲۲۷هـ - ۱۸۸۲م تاریخ شاهان تیموری هند است از آغاز سلطنت ایشان تا ۱۸۱۲ با احوال ناظمهای بنگال. نسخه خطی موزه برتانیه ۲۴۱۴۸ و بانکی پور نمبر ۵۹۴. موضوع: تاریخ تیموریان هند از بابر تا اخلاف اورنگ زیب.

۲۷۱- خلاصه تذهیب الکمال

(عربی)

از صفی الدین احمد الخزرجی تالیف ۶۲۳هـ طبع قاهره ۱۳۳۳ق. موضوع: رجال احادیث و فقهای خراسان را در آن میتوان یافت در شرح حال صوفیان خراسان و افغانستان هم مفید است.

۲۷۲- خورشید جهان

(فارسی)

این کتاب تالیف شیر محمد خان گنداپوری است که در باره شجرهای انساب و تاریخ افغانان تالیف گردیده و در ۳۲۰ صفحه قطع فل سکیب در سنه ۱۸۹۴م در لاهور به طبع سنگی چاپ شده است. خورشید جهان در باره قبایل و اسماء رجال افغان و برخی از حوادث تاریخی افغانان در هند و افغانستان ماخذ خوب و مهم است.

۲۷۳- خیر البیان

(فارسی)

تذکره شعرای فارسی از شاه حسین صفاری سیستانی رجوع کنید به احیا الملوک ۱۰۸ فهرست ریو خطی موزه برتانیه.

۲۷۴- داستان ترکنازان هند

(فارسی)

ام میرزا نصرالله خان فدایی ملقب به نواب دولت یار جنگ بهادر اصفهانی که

راهنمای تاریخ افغانستان

در سنه ۱۳۰۱ هـ ۱۸۸۳ م به نگارش آن آغاز کرده و تا سنه ۱۳۰۳ هـ تکمیل نموده است. مشتمل بر حال حکمرانان اسلامی که بر هند حمله نموده اند از محمد بن قاسم تا عصر بهادر شاه ۱۸۶۲ م. موضوع: تاریخ افغانان هند و حمله آورائیکه از راه افغانستان بر هند حمله نموده اند.

۲۷۵ - داستان جم

(فارسی)

متن اوستا و ترجمه فارسی آن با حواشی و توضیحات و تحلیل کلمات و فهارس از دکتور مقدم و صادق نیا طبع تهران ۱۳۱۴ ش. موضوع: داستان جمشید و یما و بنای نخستین بلخ و وضع تمدن نخستین در افغانستان. این کتاب در فیلالوژی تاریخی مقایسوی پښتو و فارسی و زبان شناسی فلات ایران نیز مفید است.

۲۷۶ - د پښتو ادبیاتو تاریخ

جلد اول و دوم

(پښتو)

از قدیمترین ازمنه تا سنه ۱۰۰۰ هـ تاریخ پښتو است تالیف عبدالحی حبیبی که جلد اول آن شامل ابحات فیلالوژی تطبیقی پښتو با اوستا و سنسکریت و غیره است طبع کابل ۱۳۲۴. جلد دوم آن طبع کابل ۱۳۴۲ است در آن از اوایل اسلام تا سال ۱۰۰۰ هـ تاریخ ادبیات پښتو به تفصیل بحث شده شامل احوال و آثار و کتب شعراء و مولفین.

۲۷۷ - درة الاخبار

(فارسی)

ترجمه فارسی تتمه صوان الحکمه ابن فندق است که در ۱۳۴ صفحه بسال ۱۹۳۵ م در لاهور به سعی دکتور محمد شفیع لاهوری از طرف پوهنتون پنجاب نشر شده (رک: تتمه صوان الحکمه).

۲۷۸- در رالتیجان

(فارسی)

از حسن خان مراغی ملقب به فتنیچ الدوله متوفی در تهران ۱۸۹۶م در تاریخ دودمان اشکانیان شاهان ایران و خراسان. طبع ایران ۱۳۰۸هـ ۱۸۹۰م در سه جلد. موضوع: تاریخ اشکانیان که به دوره تاریخ قبل از اسلام خراسان هم تعلق دارد.

۲۷۹- دستور العمل

(فارسی)

نام مؤلف و تاریخ آن معلوم نیست و مشتمل بر اسناد رسمی و وقایع نگاری عصر شاه جهان و اخلافش تا دوره فرخ سیر در هند. نسخه های خطی:
۱- موزه برتانیه نمبر ۱۶۹۰.
۲- ایشیاتک سوسایتی بنگال در کلکته. موضوع: طرز اداره تشکیلات اداری و مدنی عصر تیموریان در هند و افغانستان.

۲۸۰- دستور العمل

(فارسی)

منسوب به راجه تودرمل وزیر مالیه معروف دوره اکبری ولی درین کتاب ذکری از شاه جهان آباد هم آمده که آنرا بعد از عصر اکبری شاه جهان بعد از مرگ تودرمل ساخته است بنا بران تاریخ تالیف آن مشکوک است. این کتاب حاوی اصول مالیه گیری در امپراتوری اکبر است. نسخه خطی انڈیا آفس لندن نمبر ۴۳۲. موضوع: اصول اخذ مالیات و انواع آن در عصر تیموریان هند مخصوصاً در عصر اکبری و افغانستان.

۲۸۱- دستور العمل آگهی

(فارسی)

مشتمل بر واقعات و فرامین اورنگ زیب که در سنه ۱۱۶۵هـ ۱۷۳۴م فراهم

آوری شده.

نسخه‌های خطی:

- ۱- موزه کابل بخط فیض محمد غزنوی در ۱۳۱۱هـ و در ۱۱۴ ورق نوشته شده.
- ۲- موزه برتانیه نمبر ۱۸۸۱.
- ۳- موزه اندیا آفس لندن نمبر ۳۸۰.
- ۴- کتب خانه سرکار هند.
- ۵- کلکسیون ظفر حسن در موزه کراچی.

۲۸۲- دستور العمل سلاطین هند

(فارسی)

نام مولف و تاریخ آن معلوم نیست و مشتمل است بر نقل دفتر رسمی حکومتی مربوط اداره و تشکیلات ملکی و اوضاع تاریخی هندوستان از عصر بابر تا شاه عالم ثانی که نسخه خطی آن در بانکی پور هند است نمبر ۶۲۱. موضوع: اوضاع اداری و تشکیلات در عصر تیموریان هند تا اواخر شاهی دودمان بابر شاه.

۲۸۳- دستور العمل شاه جهانی

(فارسی)

در عصر اورنگ زیب تالیف شده و نام مؤلفش معلوم نیست و مشتمل است بر گزارش رسمی قواعد و رسوم مامورین دولتی و احصائیه های صوبه ها و القاب و اعزازات دولتی نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۶۵۸۸. موضوع: وضع مدنی و اداری و تشکیلات دولتی عصر تیموریان هند و مخصوصاً دوره شاه جهان که همان وضع در افغانستان هم نافذ بود.

۲۸۴- دستور العمل شاهنشاهی

(فارسی)

از منشی تهاکر لال در حدود ۱۲۳۰هـ تا ۱۸۱۵م مشتمل بر جداول مالیات صوبهای هند و محلات آن که اصل آنرا لاله برج لال بن ایشری داس در عصر محمد

راهنمای تاریخ افغانستان

شاه ترتیب داده.

نسخه خطی موزه برتانيا نمبر ۲۲۸۳۱.

موضوع: اندازه و اصول مالیه گیری در اواخر عصر تیموریان هند.

۲۸۵ - دستور العمل عالمگیری

(فارسی)

به امر اورنگ زیب عالمگیر در سال سوم شاهی او نوشته شده و رهنمای رسمی است دارای قواعد ثبت نمره و اوزان و پیمانها و تاریخها و ترتیب و ثبت انواع مالیات و غیره.

نسخه های خطی موزه برتانیه، علی گڑھ هند و سرکار هند.

موضوع: اصول دفتر داری و مالیات در عصر عالمگیر در افغانستان.

۲۸۶ - دستور الوزراء

(فارسی)

از غیاث الدین بن هماد الدین معروف به خواند میر هروی (۸۸۰-۹۴۷هـ) طبع سعید نفیسی ۱۳۱۷ش.

در احوال برخی از وزراء خراسان و نیز در شرح تشکیلات مملکت افغانستان در عصر غزنویان و سلاجقه و غوریان و مغولان ماخذ می تواند شد.

۲۸۷ - دو رساله بر اصل و نسب افغانان

(فارسی)

هر دو بنام مولف که رساله دوم مختصر از تاریخ افغانی عباس خان سروانی دارد.

نسخه خطی اندیا آفس که ایتھی آنرا تحت نمبر ۵۸۰ ذکر کرده. ازین نسخه

قسمت اخیر آن افتاده است.

موضوع: انساب افغانان.

۲۸۸- دول الاسلام (مختصر)

(عربی)

از شمس الدین محمد بن احمد مشهور بامام ذهبی متوفی ۷۴۸هـ طبع دائرة المعارف حیدرآباد دکن ۱۳۶۴هـ در دو جلد.
موضوع: تا قرن هشتم هجری در ذکر دولتهای افغانستان و وقایع سیاسی و اجتماعی و شرح نامهای رجال و سنین وقایع.

۲۸۹- دول اسلامیه

(ترکی)

از خلیل ادهم بزبان ترکی طبع استانبول ۱۹۲۷م در ۶۴۰ صفحه با فهارس و شجرهای دودمانهای سلاطین اسلامی از اول خلافت تا عصر حاضر کتاب بسیار مفید و جامع است که اساس آن کتاب طبقات سلاطین اسلام از کارلین پول انگلیسی بوده و آنرا تکمیل و تحشیه کرده است و در ابتدای هر فصل شرحی در باره تاسیس هر خاندان بحواله کتب معتبر دارد. از تمام خاندانهای شاهی افغانستان هم شرح و هم شجره ها دارد، تاریخ هر شاه را با سنه هجری و مسیحی نشان میدهد. درین کتاب نواقص کارلین پول را خلیل ادهم تکمیل کرده که در سنه ۱۹۶۰م در قاهره مصر صورت بسیار مکمل آنرا در عربی بنام قاموس الاسراة الحاکمه از اثر زمباور ترجمه و تکمیل کرده اند و مکمل تر از نسخه انگلیسی ترجمه ترکی است.

۲۹۰- دیوان ابو القاسم حسن بن احمد عنصری

(فارسی)

طبع اول از یحیی قریب تهران ۱۳۲۳ش طبع دوم آن با مقدمه و حواشی و تعلیقات دکتر یحیی قریب تهران ۱۳۴۱ش با فهارس.
در مقدمه شرح مفصل احوال عنصری و دربار سلطان محمود و آثار وی با ممدوحین و سلاطین غزنه و دودمان آنها و رجال درباران عصر.
از اشعار عنصری راجع به فتوحات سلطان محمود و رجال دربارش و وقایع آن عصر استفاده میشود.

۲۹۱- دیوان ناصر خسرو بلخی

(فارسی)

دیوان ابو معین ناصر بن خسرو و قبادیانی بلخی متخلص به حجت متوفی ۴۸۱ هـ با مقدمه و شرح احوال بقلم تقی زاده و نصر الله تقوی طبع مهدی سهیلی تهران ۱۳۳۹ ش با فهارس، طبع او تهران ۱۳۰۷ ش.

طبع دوم نسبت به طبع های سابق مکمل است به ضمیمه روشنایی نامه و سعادت نامه و رساله فارسی و تعلیقات و فهارس ۶۹۴ صفحه از دیوان ناصر خسرو راجع به عقاید و اوضاع اجتماعی دوره غزنویان و سلاجقه استفاده توان کرد. این طبع دیباچه یی بقلم مجتبی مینوی و تعلیقاتی در اخیر بقلم مرجوم دهخدا هم دارد.

۲۹۲- دیوان ارزقی هروی

(فارسی)

از اشرف الزمان زین الدین ابو بکر جعفر بن اسمعیل وراق هروی متخلص به ارزقی حدود ۵۲۷-۴۶۰ هـ با مقدمه و تصحیح و فهارس شعید نفیسی طبع تهران ۱۳۳۶ ش.

در مقدمه شرح مفصل احوال ارزقی و دربار و رجال عصر سلجوقی. از اشعار ارزقی در باره وقایع و رجال معروف دوره سلجوقی استفاده ممکن است و یک قصیده ص ۶ در مدح خواجه عبدالله انصاری دارد.

۲۹۳- دیوان بیرم خان خانان

(فارسی و ترکی)

مشمتمل بر اشعار فارسی و ترکی بیرم خان امیر بزرگ عصر بابر و همایون که مدتها حکمران قندهار بود و اصلاً از نسل امرای بلخی است. طبع دینسن راس از ایشیاتک سوسایتی بنگال در کلکته ۱۹۱۰ م از نسخه ایکه برای فرزندش عبدالرحیم خان خانان در سنه ۱۰۱۴ هـ نوشته شده (۹۱ صفحه). درین کتاب در تاریخ فکری و ثقافی دوره بابر و قرن دهم افغانستان استفاده توان کرد.

۲۹۴- دیوان سنایی

(فارسی)

از ابوالمجد مجدود بن آدم غزنوی متوفی ۴۲۵ یا ۴۳۵ هـ طبع مدرس رضوی تهران ۱۳۲۰ ش. طبع مظاهر مصفا با فهارس و حواشی و شرح کلمات در ۸۷۷ صفحه تهران ۱۳۴۰ ش.

موضوع: نامهای رجال معروف دوره غزنوی و وضع فکری و سیاسی آن دوره و اثر مهم در تاریخ ادبیات و لسان. ماخذ مهم در تاریخ تصوف و فکر.

۲۹۵- دیوان فرخی

(فارسی)

از ابو الحسن علی بن جولوغ سیستانی متوفی ۴۲۹ هـ طبع اول بکوشش عبدالرسول تهران ۱۳۱۲ ش.

طبع دوم مکمل با فهارس و حواشی و مقدمه مفصل و شرح حال شاعر و سلاطین امرای معاصرش بکوشش محمد دبیر سیاقی تهران ۱۳۳۵ ش در ۵۱۰ صفحه منمیع معلومات در باره فتوحات سلطان محمود و رجال دربار غزنه و اوضاع محیط سلاطین معاصر محمود در هند، بلاد و اماکن.

۲۹۶- دیوان مسعود سعد سلمان

(فارسی)

دیوان اشعار شاعر معروف و محبوس دوره غزنویان مسعود سعد سلمان ۴۳۸-۵۱۰ هـ.

این دیوان بصورت مکمل با حواشی و فهارس و تعلیقات رشید یاسمی از روی نسخ متعدد خطی تکمیل و در ۷۵۷ صفحه در تهران دو بار طبع شده. طبع اول ۱۳۱۸ و طبع دوم آن از طرف کتابخانه ابن سینا در سنه ۱۳۳۹ ش انتشار یافته است و یک طبع سنگی ناقص آن در تهران در سنه ۱۲۹۶ ش نشر شده بود.

موضوع: مقدمه مفصل کتاب مشتمل است بر احوال و اوضاع شاهان غزنی و معاصرین مسعود سعد و کوائف و جایهای حبس این شاعر. در متن هم احوال و اوضاع دوره غزنوی و نامهای رجال و بلاد و اماکن افغانستان آمده که در تاریخ غزنوی ماخذ عمده می تواند شد و در نوشتن تاریخ ادبیات دوره غزنوی و احوال

راهنمای تاریخ افغانستان

روحي و معنوي آندوره هم مفيد است.

۲۹۷- ديوان منوچهری

(فارسی)

از ابوالنجم احمد بن قوس بن احمد منوچهری دامغانی متوفی ۴۳۲هـ، طبع اول تهران ۱۳۱۹ش.

طبع مکمل با فهرس و تعلیقات و مقدمه مفصل در شرح احوال شاعر و معاصرین وی بکوشش محمد سیاقی در تهران ۱۳۳۸ش، ۴۳۸ صفحه، منبع معلومات در باره فتوحات سلطان محمود، رجال دربار غزبه، اوضاع آن عصر، امرا و شاهان معاصر سلطان محمود و نامهای بلاد و اماکن.

۲۹۸- ذکرى الفغانى فى العراق

(عربی)

از عبدالمحسن القصاب شرح سفر و اثر سید جمال الدین افغانی در عراق طبع قاهره.

۲۹۹- ذکر السیر

(فارسی)

از غلام حسین خان ولد همت خان تألیف ۱۲۲۱ هـ ۱۸۰۷ م مشتمل بر اواخر ایام سلطنت مغولیه هند و قتل عام مردم دهلی بحکم نادر شاه افشار تا اواخر عصر شاه عالم دوم. نسخه خطی موزه برتانیه ۶۹۹.

۳۰۰- ذکر ملوک

(فارسی)

تکمله تاریخ حقی شیخ عبدالحق دهلوئیست (رک تاریخ حقی) که آنرا محمد رفیع الدین خان مراد آبادی در سنه ۱۱۹۴ هـ ۱۷۸۰ م نوشته و چون تاریخ حقی وقایع تاریخی را تا عصر اکبر حاویست صاحب تکمله وقایع بعد از عصر اکبری را تا زمان تألیف کتاب احتوا میکند که نسخه خطی آن در هند نزد ظفر حسن موجود بود. موضوع: وقایع عهد شاهان تیموری هند در افغانستان بعد از اکبر تا عصر تیمور

شاه سدوزائی.

۳۰۱- ذیل جامع التواریخ رشیدی

(فارسی)

از شهاب الدین عبدالله بن لطف الله هروی مشهور به حافظ ابرو متوفی ۸۳۴هـ. مشتمل بر حوادث شاهی سلطان اولجایتو و سلطان ابو سعید و اخلاف تیمور و جلایریان وال مظفر طبع خان بابا بیانی با مقدمه و حواشی و تعلیقات و فهارس در تهران ۱۳۱۷ش در ۲۹۰ صفحه.
موضوع: تاریخ تیموریان در افغانستان.

۳۰۲- الرابطة العراقية

(فارسی)

درین مجله عراقی در بغداد (جلد اول ص ۳۷۲ ببعده) مضمونی بقلم عبدالجبار خلف المعبیدی در باره احوال و آثار سید جمال الدین افغانی نشر شده.

۳۰۳- راجا ولی

(فارسی)

از بنوالی داس هندی متخلص به ولی منشی داراشکوه مشتما بر احوال دودمان هند از راجگان قدیم تا عصر شاه عالم دوم ۱۷۵۹م.
نسخه های خطی:
۱- منوزه برتانیه ۱۶۸۸.
۲- اندیا آفس لندن نمبر ۲۰۵.
موضوع: احوال شاهان افغانی در هند.

۳۰۴- راج سهاونی

(فارسی)

از منشی هرام یاهنی رام بن دهنی رام در حدود ۱۲۰۷هـ ۱۷۹۲م مشتمل بر تاریخ عمومی هند از زمان قدیم تا عصر تالیف با لویح و جداول احصائیه صوبه های هندوستان که نسخه خطی آن در اندیا آفس لندن ۲۰۸ موجود است.

راهنمای تاریخ افغانستان

موضوع: احوال شاهان افغانی در هند با شرح اوضاع مالی و احصائیوی عصر ایشان در هند.

۳۰۵- راحة الصدور در تاریخ آل سلجوق

(فارسی)

تالیف محمد بن علی الراوندی در سنه ۵۹۹ هـ طبع محمد ارسال بوسیله بریل لیدن ۱۹۲۱ طبع دوم عکسی از طبع اول در تهران ۱۳۳۳ ش در باره خروج سلجوقیان از عصر سلطان مسعود غزنوی تا عصر کیخسرو بن قلع ارسالن معلوماتی در وقایع، رجال، ادب و اماکن وغیره دارد.

۳۰۶- راو نامه

(فارسی)

از راو کاشی راج دکنی که ظاهراً مرهتی بود و در خدمت صفدر جنگ وزیر اوده میزیست و بعداً بخدمت نواب شجاع الدوله صفدر جنگ ۱۷۵۴ م در آمده و این نواب در جنگ پانی پت بطرفداری احمد شاه ابدالی شرکت داشت و راو کاشی نوزده سال بعد این کتابرا در شرح جنگ پانی پت نوشت. نسخه خطی ایدنبرگ ۲۲۸-۲۲۹ تحریر ۱۱۹۹ و ۱۱۹۸ هـ که در اندیا آفس نیز موجود است ۴۰۴۰.

ترجمه انگلیسی آن طبع کلکته ۱۷۹۲ م و لندن ۱۷۹۹ م و اکسفورد ۱۹۲۶. موضوع: احوال چشم دید جنگ پانی پت و احمد شاه بابا.

۳۰۷- الراى الهام

(عربی)

درین جریده عراقی طبع بغداد شماره ۱۱۷۵ سال ۱۹۴۴ م مضمونی بعنوان السید جمال الدین کما اعرفه نوشته شده به قلم عبدالکریم الدجیلی که در شرح حال سید جمال الدین افغانی مفید است.

۳۰۸- رجال و روی دادهای تاریخی

(فارسی)

از احمد علی کهزاد در ۱۴۶ صفحه مصور طبع انجمن تاریخ کابل تاریخ طبع ندارد.

موضوع: اوضاع سیاسی افغانستان بعد از احمد شاه تا فوت امیر دوست محمد خان که دران علل سقوط شاهان سدوزایی و عروج امیر دوست محمد خان و برادرانش مذکور است.

۳۰۹- رساله ...

(فارسی)

رساله مشتمله بر احوال هرات فی حدود سنه ۱۲۷۳ق و مشاجره دولت ایران و دولت انگلیس مشتمل بر احوال حمله های قاجاریان بر هرات و جنگها و وقایع سیاسی آن تاریخ طبع ۱۲۷۳ق ۱۸۵۶م که جای طبع آن نوشته نشده است. موضوع: مسئله هرات اوایل عصر محمد زائی.

۳۱۰- الرساله

(عربی)

در شماره ۵۰۶ جلد ۱۱ این مجله مصری طبع قاهره مضمونی در باره شرح حال و آثار سید جمال الدین افغانی بقلم محمود شبلی به عنوان ذکری جمال الدین نشر شده.

هكذا در جلد ۶ صفحه ۴۰۹ همین مجله مضمونی به عنوان الی السید جمال الدین به قلم عبدالمنعم خلاف موجود است. در جلد ۱۳ همین مجله صفحه ۲۳۷ و ۲۹۰ و ۴۲۰ مضمونی به قلم محمد فهمی عبدالطیف به عنوان السید جمال الدین الفغانی استاذ الوحدة الاسلامیه نوشته شده.

۳۱۱- رساله افغانان

(فارسی)

مشتمل بر گزارش کوتاه نسب نامه افغان که نام مولف آن معلوم نیست. نسخه خطی کتابخانه اندیا آفس لندن، رجوع شود به فهرست ایتھی ۵۷۹ تحریری ۱۱۷۲هـ

۱۷۸۵ م.

موضوع: شجره شناسی افغانان.

۳۱۲- رساله در نسب افغانان

(فارسی)

بدون ذکر نام مؤلف یا تاریخ تالیف در کتب خطی جمعیت آسیایی بنگال کلکته موجود بود. ایانوف در فهرست کتب آن تحت نمبر ۱۰۳ ضبط کرده. آخر آن افتاده و در قرن ۱۸ میلادی نوشته شده است.
موضوع: انساب افغانان.

۳۱۳- رساله در بیان نسب افغان

(فارسی)

بدون ذکر نام مؤلف و یا وقت تالیف آن در کتب خطی اندیا آفس لندن نمبر ۳۷۷۵ موجود است.
موضوع: انساب افغانان.

۳۱۴- رساله ذکر احوال افغانان

(فارسی)

مشمتمل بر شجره انساب افغان و پادشاهان افغانی در هند در چهار باب که نام مؤلف آن معلوم نیست و شاید تالیف عصر نادر شاه افشار ۱۱۴۸-۱۱۶۰ هـ باشد. نسخه خطی آن در موزه برتانیه موجود است. رجوع شود به فهرست ریو ۹۰۳/۳ در قرن ۱۸ نوشته شده است.
موضوع: نسب نامه های افغانی و شاهان افغانی هند.

۳۱۵- رساله طائری زیارتگاهی

(فارسی)

معاصر سلطان حسین میرزا پادشاه تیموری هرات در حدود ۹۰۰ هـ که یک نسخه خطی آن در کتب خانۀ دکتور محمد شفیع لاهوری موجود بود.
موضوع: جغرافیه و اسمای محلات و اماکن هرات و وضع مدنی در دورۀ

تیموریان هرات.

۳۱۶- الرسالة القشیریه

(عربی)

از ابوالقاسم عبدالکریم بن هوازن قشیری متوفی ۴۶۵ هـ متن عربی آن در قاهره در ۱۹۱۲ م طبع شده و ترجمه های فارسی آن هم خطی در ایران و اروپا موجود است، یک نسخه قدیم خطی ترجمه فارسی در کابل در کتب خانه آقای بهروز است. موضوع: شرح حال و افکار برخی از صوفیان قدیم خراسان و افغانستان که برای نوشتن تاریخ فکر و تصوف ماخذ بسیار مهم و عمده است.

۳۱۷- رقعات ابو الفضل

(فارسی)

از شیخ ابوالفضل سر منشی دربار اکبر که نور محمد آنرا ترتیب کرده و مشتمل است بر نامه هائیکه ابوالفضل علامی به دوستان و معاصرین خود نوشته و این ماسوای مکاتیب ابو الفضل است که طبع شده (رک: انشای ابوالفضل نسخه خطی اندیا آفس لندن نمبر ۲۹۷). موضوع: اوضاع مدنی و فکری عصر اکبر با طرز نامه نویسی آنوقت.

۳۱۸- رساله مناصب

(فارسی)

از نجف علی که آنرا به سر میرس ایلویوت سکرتری اول گورنر جنرال هند تقدیم داشته و تاریخ تالیفش معلوم نیست. این کتاب مشتمل بر رهنمائی رسمی امپراطوری دهلی است که در آن تشریحاتی راجع به دفاتر حکومتی سالارها و قواعد و اصول حکومت اکبر و شاه جهان با شرح صوبه های هند و اینیه عامه هست. نسخه خطی آن در موزه برتانیه به نمبر ۱۹۰۶ موجود است. موضوع: تشکیلات حکومتی و اوضاع مدنی دوره تیموریان هند.

۳۱۹- روز نامه شاه شجاع الملک

(فارسی)

از عصر ۱۷ سالگی او در ۱۲۱۶ هـ ۱۸۰۱ م تا سال ۱۲۴۱ هـ ۱۸۲۶ م که نسخه های خطی آن در موزه برتانیه و آصفیه حیدر آباد دکن موجود اند و ترجمه کامل انگلیسی آن در سنه ۱۸۲۷ م ا طرف لفتننت بینیت شده و در مجله ماهوار کلکته بابت جنوری ۱۸۳۹ م بعنوان نشرات شرقی و نیز در مجله آسیائی جلد ۳۰ طبع لندن ۱۸۳۹ نشر شده است و انتخابات آن هم در تاریخ جنگ افغانستان تالیف کی موجود است.

یک نسخه تاریخ شاه شجاع مشتمل بر فرار او از لاهور ۱۸۱۶ م تا ۱۸۴۵ م ناتمام در موزه برتانیه موجود است که ریو در فهرست خود ۱۰۳۸/۳ ذکر آنرا کرده است.

۳۲۰- روز نامه میرزا محمد کلانتر

(فارسی)

میرزا محمد کلانتر فارس معاصر و همکاب نادر افشار بود. در باره او اخر هوتکیه و وقایع عصر نادر افشار و زندیان فارس شاهد عینی بوده و از آن استفاده توان کرد و تا سنه ۱۱۹۹ هـ وقایع را نوشته است. طبع عباس اقبال در تهران ضمیمه مجله یادگار ۱۳۲۵ ش.

۳۲۱- روضة الجناة احوال علماء و السادات

(فارسی)

از سید محمد باقر بن میرزا زین العابدین خوانساری ۱۲۲۶-۱۳۱۳ هـ در چهار جلد در ایران طبع شده ۱۳۰۴ ق. موضوع: شرح حال بعضی از مشاهیر و علماء و شعرای افغانستان و خراسان تا قرن ۱۲ هجری.

۳۲۲- روضة الجنات فی اوصاف مدینه هراة

(فارسی)

تالیف معین الدین محمد زمجی اسفزاری در سنه ۸۹۷-۸۹۹ هـ طبع محمد کاظم

راهنمای تاریخ افغانستان

امام از دانشگاه تهران ۱۳۳۸ ش در دو جلد با حواشی و فهرس اما مغلوپ ازین کتاب معلومات ذیل بدست می آید.

۱- در باره تاریخ و جغرافیای هرات و خراسان از اوایل عصر اسلام تا تیموریان هرات.

۲- راجع به رجال و مقابر و اوضاع دوره مدنی آل کرت و تیموریان هرات در باره ملوک بومی افغانستان و امرای سیستان و بدخشان وغیره. نسخه خطی آن در دانشگاه پنجاب در لاهور موجود است ۵۸۸ و دیگر نسخ خطی هم زیاد دارد.

۳۲۳- روضة الصفا

(فارسی)

از سید محمد بن خاوند شاه ۸۳۷-۹۰۳ هـ معروف به میر خواند که در سنه ۸۹۹ هـ به اشاره میر علی شیر نوائی وزیر سلطان حسین بایقرا در هرات در هفت جلد نوشته شده. در تمام عصر اسلامی تا تیموریان هرات ماخذ خوب تاریخ افغانستان میتواند شد.

ذیل

ذیل این کتاب را رضا قلی خان هدایت بنام روضة الصفا ناصر در عصر ناصر الدین شاه قاجار در سه جلد مشتمل بر تواریخ عهد صفوی و افشاریه و زندیه و قاجاریه نوشت. متن اصلی میر خواند در تهران و لکهنو و بمبئی به طبع سنگی چاپ شده و ذیل رضا قلی هدایت در سه جلد در تهران به طبع سنگی در سال ۱۳۰۲ نشر شده است.

از سه جلد ذیل هدایت در تاریخ عهد صفوی و هوتکیه قندهار و ابدالیان هرات و سدوزائیان و اوایل محمد زائی استفاده توان کرد.

طبع متن اصلی روضة الصفا در بمبئی در سال ۱۲۷۱ هـ ۱۸۵۴ م و در تهران ۱۲۷۴ هـ ۱۸۵۷ م انجام شده است.

۳۲۴- روضة النساب

(فارسی)

تالیف سال ۱۱۱۰ هـ ۱۶۹۹ م از محمد بدیع بن میرزا بدخشی که نسخه خطی

راهنمای تاریخ افغانستان

آرنا سمینوف در فهرست خود تحت نمبر ۷۶ در بخارا ذکر کرده است.
موضوع تاریخ ماوراء النهر و وقایع ولایات شمالی افغانستان در قرن
۱۱-۱۲هـ.

۳۲۵- رهنمای بامیان

(فارسی)

از احمد علی کهزاد در سنه ۱۳۳۴ ش مصور در پنجاه صفحه طبع انجمن تاریخ
کابل مشتمل بر وضع جغرافی و کنونی بامیان و مختصر تاریخ آن از قبل اسلام تا
عصر مغول.
درین کتاب آثار عتیقه و بتها و معابد بامیان مختصر شرح داده شده.

۳۲۶- رهنمای صنایع اسلامی^۱

(فارسی)

تالیف دکتر م، س، دیماندر رئیس صنایع خاور میانه در موزه متروپولیتن نیویارک
ترجمه دکتر عبدالله فریار طبع تهران ۱۳۳۶ مصور در ۳۹۷ صفحه با فهارس.
ازین کتاب راجع به تمام صنایع دوره اسلامی افغانستان تا عصر اخیر استفاده
توان نمود. در باره نقاشی، خطاطی، تذهیب، میناتور، صافی، منبت کاری چوپ،
زرگری، مسگری، قالین بافی، حکاکی، شیشه سازی و سفال سازی وغیره معلومات
نافع دارد.

۳۲۷- ریاض الالواح

(فارسی)

از شیخ محمد رضا خراسانی هروی که به نام امیر حبیب الله خان در سنه
۱۳۶۲هـ تالیف و تحریر شده مجدول و خوش خط مشتمل بر یک مقدمه و هفت
روضه که عیناً الواح قبور سلاطین غزنه را کاپی کرده و شرح آنرا در جداول مطلاو
خوش خط نوشته به خطوط کوفی، عربی، فارسی و نسخ. ازین کتاب دو نسخه نوشته
شده یکی بنام امیر حبیب الله خان در موزه کابل نمبر ۱۹۲ موجود است.

۱. یا راهنمای صنایع اسلامی

راهنمای تاریخ افغانستان

و نسخهٔ دیگر را که هم مولف با همان محاسن بنام سردار نصرالله خان نوشته در کابل پیش اعقاب او موجود است. اخیراً انجمن تاریخ توفیق یافت که این کتاب را عیناً به طبع برساند شمارهٔ ۸۶ سلسلهٔ نشرات انجمن تاریخ. موضوع: تاریخ صنعت و آرت دورهٔ غزنویان.

۳۲۸- ریاض السلاطین

(فارسی)

از غلام حسین سلیم زید پوری بنگالی که این کتاب را در سنه ۱۲۰۰ هـ به خواهش مستر جارج بادلی در چهار روزه نوشت که در آن شرح حال برخی از رجال و شاهان گمنام افغان در بنگال آمده است. این کتاب از جمعیت آسیایی بنگال در ۱۸۹۰ م باهتمام عبدالحق عابد کلکته طبع حروفی شده است.

۳۲۹- ریاض العارفین

(فارسی)

تالیف رضا قلی خان هدایت الله باشی در ۱۲۶۰ ق به نام محمد شاه قاجار در شرح حال ۱۷۰ نفر صوفی طبع اول سنگی تهران ۱۳۰۵ ق طبع دوم تهران ۱۳۱۶. موضوع: شرح حال و افکار برخی از صوفیان خراسان.

۳۳۰- ریحانة الادب

(فارسی)

از محمد علی تبریزی طبع تهران ۱۳۳۵ ش در چهار جلد. موضوع: اسماء و کنیتها و نسبتهای رجال و مشاهیر اسلام است که از آن جمله شرح حال و ذکر بعضی از مشاهیر علمی و ادبی و سیاسی و حربی افغانستان را هم دارد.

۳۳۱- رئیسان پنجاب

(اردو)

در شرح حال خاندانهای امرای پنجاب از سر لپیل گریفن در زبان انگلیسی.

ترجمه اردو از پندت موتی لعل کامتهجو طبع لاهور ۱۱۸۲ م در ۶۳۲ صفحه قطع کلان، درین کتاب احوال و شجرهای خاندانهای امرای مسلمان و سکه که بعد از بابر معاصر شاهان افغانی بوده اند توان یافت چون تاریخ سکه با شاهان سدوزایی افغانی مخصوصاً ربطی دارد در تاریخ دوره سدوزایی این کتاب مفید است. شرح حال و شجره های برخی از خاندانهای افغانی پنجاب هم در آن موجود است مانند نوابان سدوزایی ملتان در صفحه ۴۸۶ و محمد صادق خان بادوزی در صفحه ۵۰۶ و محمد حیات خان مولف حیات افغانی در صفحه ۵۷۸.

۳۳۲- زبده التواریخ

(فارسی)

از منشی عبدالکریم یک نفر از منشیان زبان فارسی کمپانی شرق هند که تاریخ تالیف آن واضح نیست (طبع کلکته ۱۸۲۷ م). این کتاب مختصریست از سیر المتاخرین غلام حسین (رک باین کتاب).
موضوع: مختصر احوال پادشاهان افغان در هند از لودیان و غزنویان تا حدود ۱۸۰۰ م.

۳۳۳- زبده التواریخ

(فارسی)

از نورالحق هندی تالیف حدود ۱۰۱۴ هـ ۱۶۰۵ م تاریخ عمومی هند است از فتح اسلام تا سال تالیف کتاب.
نسخ خطی موزه برتانیه نمبر ۱۰۵۸۰، اندیا افس لندن ۲۹۰، برلن ۴۷۱، پاریس ۵۳۵، لاهور و مانچستر انگلستان.
موضوع: تاریخ شاهان افغانی در هند.

۳۳۴- زبده التواریخ

(فارسی)

از حیدر بن علی حسینی رازی، تالیف ۱۰۲۶ هـ ۱۶۱۷ م تاریخ عمومیست به شمول وقایع هند از زمان قدیم تا عصر سلطنت ناصرالدین محمود شاه (۱۲۴۶-۱۲۶۵ م) که یک نسخه خطی آن در موزه برتانیه نمبر ۱۹۰۹ و دیگر هم در

برلن موجود بود.

موضوع: تاریخ شاهان افغانی در هند از سلطان محمود تا اواخر عصر غوریان و بازماندگان ایشان در هند.

۳۳۵- زبدة التواریخ یا تاریخ حافظ ابرو یا مجمع التواریخ السلطانیه

(فارسی)

از شهاب الدین عبدالله بن لطف الله مشهور به حافظ ابرو هروی متوفی ۴۳۴هـ
تالیف ۸۲۰هـ بنام شاهرخ تا ۸۲۶ بنام بایسنقر مرزا.

تاریخ دوره اسلامی است در چهار جلد.

۱- از خلقت آدم تا سقوط ساسانیان.

۲- تاریخ رسول اکرم و خلفای راشدین و بنی امیه و بنی عباس.

۳- شامل حوادث صفاریان، سامانیان، دیلمیان، غزنویان، سلجوقیان، اتابکان، غوریان، نیمروزیان، علویان، نزاریان، خوارزم شاهیان، قراختائیان، و اجداد چنگیز خان.

۴- حوادث میان ۷۳۶ و ۸۳۰هـ یعنی مرگ سلطان ابو سعید تا زمان شاهرخ که به وقایع ۸۳۰ ختم میشود.

نسخه خطی آن در اکادیمی لیننگراد (به علامت اس ۸۰۲) و کتب خانه ملک تهران است و از قسمت جغرافی آن هم چار نسخه در تهران و یک نسخه در موزه برتارنیه ۵۷۷ و یک نسخه در اکسفورد است.

موضوع: تاریخ و احوال سیاسی و اجتماعی و مدنی تیموریان هرات با اوضاع جغرافی آن که در قسمت جغرافی این کتاب آمده بسیار مهم است و نیز در حوادث تاریخی بعد از اسلام خراسان تا عصر تیمور ماخذ شده می تواند و کتاب بسیار مهم است.

۳۳۶- زبدة النصره و نخبة العصره

(عربی)

این کتاب اختصار کتاب نصره الفتره و عصره الفطره محمد عماد الدین کاتب اصفهانی بن محمد (۵۱۹-۵۹۷هـ) است که در ۵۷۹هـ ۱۱۸۳م عماد کاتب آن را به عربی از کتاب فارسی گم شده فتورالزمان الصدور و صدور زمان الفتور تالیف شرف

راهنمای تاریخ افغانستان

الدین ابو نصر انو شروان بن خالد کاشانی متوفی ۵۳۲ هـ ترجمه کرد و این کتاب مشتمل بود بر یاد داشتهای انو شروان از عصر ملک شاه تا مرگ طغرل در ۵۹۲ هـ ولی عماد کاتب یک مقدمه را بر آن در احوال سلاجقه قدیم تا عصر خود افزود. کتاب عماد کاتب را در سنه ۶۳۲ هـ ۱۲۲۶ م فتح بن علی بنداری اصفهانی به نام زبده النصره الخ بعربی اختصار کرد که نسخه های خطی آن در کتب خانه اروپا موجود است و هوتسما آنرا در سنه ۱۸۸۹ م در لیدن طبع کرد و باز به نام تاریخ الدولة السلجوقی در قاهره ۱۹۰۰ م طبع شد.
موضوع: تاریخ دوره سلجوقی خراسان.

۳۳۷- زندگانی شاه عباس اول

(فارسی)

تالیف نصر الله فلسفی در سه جلد مصور طبع تهران سنه ۱۳۳۴.
موضوع: اوایل عصر صفوی و وقایع دوره شاه عباس اول صفوی.

۳۳۸- الزهور

(فارسی)

در جلد سه صفحه ۴۱۱ بعد این مجله در قاهره مضمونی در باره افکار و احوال و مقام اجتماعی سید جمال الدین افغانی موجود است.

۳۳۹- زین الخبار

(فارسی)

از ابو سعید عبدالحی بن ضحاک گردیزی تالیف حدود ۴۴۰ هـ ۱۰۴۸ م.
تاریخ عمومی شرق است از عصر قدیم تا زمان مولف با شرح احوال غزنویان و در تمام دوره های تاریخ افغانستان مخصوصاً دوره سامانیان و عصر اسلامی تا حدود ۴۴۰ هـ استفاده از آن ممکن است و احوال اعیاد و تواریخ و رسوم و عادات ملل هند و فارس و ترک و عرب را هم دارد.

طبع یک حصه آن بوسیله براون در لندن ۱۹۲۸ طبع محمد ناظم در برلن مشتمل بر احوال طاهریان و صفاریان و غزنویان تا ۴۴۰ هـ طبع سعید نفیسی در تهران، طبع تهران از روی همان طبع محمد ناظم با مقدمه محمد قزوینی و فهارس.

طبع تمام و کامل این کتاب تصحیح و ترتیب عبدالحی حبیبی سال ۱۳۴۷ در تهران.

۳۴۰- زینة الزمان في تاريخ هندوستان

(فارسی)

از میرزا محمد ملک الکتاب شیرازی متولد در شیراز ۱۲۶۹ هـ طبع بمبئی ۱۳۱۰ ق ۱۸۹۲ م که ترجمه ارودی آن بقلم پراگ نراین بنام صحیفه زرین در لکهنو ۱۹۲۰ م طبع شده است.
موضوع: تاریخ سلاطین غزنوی، غوری، افغانی در هندوستان.

۳۴۱- سبحان قلی نامه

(فارسی)

از محمد صلاح سیاه گردی بلخی بن عبدالله استادی (?) که بامر سبحان قلی خان پادشاه بلخ (۱۰۹۱-۱۱۱۹ هـ) سبحان قلی نامه را در پنج هزار بیت در شرح سلطنت او نظم کرد.
نسخه های خطی آن در تاشکند موجود اند.
موضوع: حوادث شاهی قلی خان در بلخ و ولایات شمالی افغانستان در قرن یازدهم و دوازدهم هجری.

۳۴۲- سبک شناسی

(فارسی)

از ملک الشعراء بهار متوفی ۱۹۴۸ م طبع اول تهران ۱۳۱۹ ش در سه جلد بافهارس تطاویر طبع دوم در تهران ۱۳۳۷ ش.
موضوع: کتب شناسی و مؤلفین و تاریخ ادب و زبان فارسی که از آنجمله شرح حال و آثار بسا شعرا و مؤلفین و نویسندگان افغانستان را هم دارد. کسانیکه در تاریخ ادبیات فارسی تحقیق میکنند این کتاب برای شان مفید است.

۳۴۳- سراج الخبار افغانیه

(فارسی)

شماره اول این جریده بنام سراج الخبار افغانستان در سنه ۱۳۲۳ ق روز پنجشنبه زیقعه مطابق ۱۱ جنوری ۱۹۰۶م در کابل به قطع فلسکیب و خط خوب نستعلیق و طبع سنگی در ۳۶ صفحه بمدیریت مولوی عبدالروف خان مدرس مدرسه شاهی و اهتمام منشی حافظ حیدر علی خان بصورت ۱۵ روزه نشر شد، که حوادث داخلی و خارجی و قسمت موعظه سیاسی و یک قصیده غرابی فارسی از طبع مولوی محمد سرور خان قندهاری متخلص به واصف دارد. بعد از طبع و نشر این شماره جریده مذکور تعطیل شده و دیگر نشر نشد و شاید عامل توقیف آن فشار سیاسی خارجی بود بعد ازین در سنه ۱۳۲۹ ق باز بمدیریت محمود طرزی ابن سردار غلام محمد خان طرزی قندهاری شماره اول سال اول آن بتاریخ ۱۵ شوال ۱۶ میزان ۱۲۹۰ ش در ۱۲ صفحه بطور پانزده روزه انتشار یافت که سر مقاله های اجتماعی و سیاسی و مدحیه و اطلاعات داخلی و خارجی و قسمت های ادبی و اجتماعی و علمی و تاریخی داشت که سال اول آن بطبع سنگی نستعلیق خوب در ۲۴ شماره بتاریخ یکم شوال ۱۳۳۰ ق ۲۱ سنبله ۱۲۹۱ ختم شده و سالهای باقی چنین دوام کرده است. سال دوم شماره اول ۱۵ شوال ۱۳۳۰، ۴ میزان ۱۳۹۱ بطبع حروفی مصور ۲۴ شماره که ختم آن یکم شوال ۱۳۳۱ ق سنبله ۱۲۹۲ ش است. سال سوم: شماره اول ۱۵ شوال ۱۳۳۱- ۲۵ سنبله ۱۲۹۲- ۲۴ شماره مصور. سال چهارم: شماره اول ۱۵ شوال ۱۳۳۲ ق ۱۴ سنبله ۱۲۹۳ در ۲۴ شماره مصور.

سال پنجم: شماره اول ۱۵ شوال ۱۳۳۳ ق ۴ سنبله ۱۲۵۴ در ۲۴ شماره. سال ششم: شماره اول ۱۵ شوال ۱۳۳۴، ۲۴ اسد ۱۲۵۵ در ۲۴ شماره مصور. سال هفتم: شماره اول ۱۵ شوال ۱۳۳۵، ۱۳ اسد ۱۲۶۹ در ۲۴ صفحه مصور. سال هشتم: شماره اول نمره محرم ۱۳۳۷، ۱۵ میزان ۱۲۹۷ تا شماره شش مورخ ۱۵ ربیع الاول ۱۳۳۷، ۲۷ قوس ۱۲۹۷ ش انتشار یافته و بعد از آن امیر حبیب الله خان وفات یافته و سراج الخبار به امان افغان تبدیل شده است (ر،ک: امان افغان). این جریده در آخر سال یک هدیه هم داشته که ضمیمه آنست (۱) علم و اسلامیت (۲) آیا چه باید کرد؟ (۳) ادب در فن (۴) توحید (۵) مختصر جغرافیا عمومی (۶) معلم حکمت (۷) فلسفه وطن. علاوه برین در سال اخیر یک جریده

کوچک بنام سراج الاطفال هم در دو ورق کوچک نشر داده که ۶ شماره آن طبع شده است.

۳۴۴- سر مینهای خلافت شرقی

(فارسی)

تالیف لسترنج (متوفی ۱۹۳۳) بانگلیسی طبع دوم لندن ۱۹۳۰.
ترجمه فارسی در ۶۱۰ صفحه با نقشه ها و فهارس از محمود عرفان طبع تهران ۱۳۳۷ ش. ترجمه اردو بنام جغرافیای اراضی خلافت شرقیه طبع حیدر آباد دکن ۱۹۳۰ م.

موضوع: در قسمت جغرافیه تاریخی اکثر بلاد افغانستان روشنی می اندازد.

۳۴۵- سعادت جاوید

(فارسی)

از هرنام سنگه تاهی تالیف حدود ۱۲۲۱ هـ ۱۸۰۶ م تاریخ عمومی هند است از زمان قدیم تا عصر تالیف.

نسخه خطی: موزه برتانیه نمبر ۱۸۲۰.

موضوع: احوال شاهان افغانی در هند.

۳۴۶- سفر نامه سید علی رئیس امیرالبحر ترکی

مرآة الممالک

(ترکی)

این امیر البحر تورکیه عثمانی بین سنه ۱۵۵۳ تا ۱۵۵۶ م ۹۶۱-۹۶۴ هـ در هند و افغانستان و کشورهای آسیای میانه سیاحت نموده و سفر نامه خود را بنام فوق بزبان تورکی نوشته که در سنه ۱۳۱۳ هـ ۱۸۹۵ م مدیر جریده اقدام استانبول احمد جواد مطابق اجازت وزارت معارف متن تورکی آنرا در استانبول نشر و طبع کرده است.

ترجمه جرمنی آن فریدریک فان ویتز در جلد دوم کتاب یاداشتهای ایشیا طبع کرد و مورس آنرا در مجله آسیائی جلد دهم بفرانسوی انتشار داد و پروفیسور ویمبری از متن تورکی با حواشی خویش ترجمه انگلیسی انرا نشر کرد که از روی آن در سنه

راهنمای تاریخ افغانستان

۱۹۰۶م کارکنان جریده وطن لاهور آنرا به اردو ترجمه کرده در مطبع حمیدیه لاهور در ۸۰ صفحه بار دو چاپ کرده اند.

موضوع: در باره عصر جلال الدین اکبر معلوماتی از افغانستان دارد و سید علی از راه سند و لاهور و پشاور بکابل آمده و از بدخشان و ختلان گذشته به توران رفته است.

در این وقت حکمران کابل میرزا محمد حکیم و حکمران بدخشان سلیمان شاه و ابراهیم میرزا پسرش بوده و همه را دیده است. از صفحه ۵۰ تا ۵۵ ترجمه اردو به افغانستان تعلق دارد درین وقت رئیس افغانان بعد از کنار نیلاب آدم خان نام داشت که در ادبیات پنبنتو شهرت دارد.

۳۴۷- سفر نامه ناصر خسرو

(فارسی)

۱ ناصر خسرو علوی قبادیانی متوفی ۴۸۱هـ طبع کاویانی در برلین ۱۳۴۱ق باهتمام غنی زاده با مقدمه طبع تهران باهتمام دبیر سیاقی با فهارس و لغات در تهران ۱۳۳۵ش در ۱۵۶ صفحه چاپ سنگی ملک الکتاب در بمبئی ۱۳۰۹ق چاپ سنگی تهران ۱۳۱۲ق در ۲۶۱ صفحه بسعی زین العابدین صفوی. ترجمه اردوی آن با تعلیقات و حواشی از طرف انجمن ترقی اردو در دهلی در حدود ۱۹۳۰ طبع شده. موضوع: اوضاع علمی و مذهبی دوره سلجوقیان و نشو و نمای عقاید اسمعیلی در افغانستان، اسمای بلاد و اماکن افغانستان و نامهای برخی از رجال دوره سلجوقی. کتاب نثر پخته پارسی است که در تاریخ ادبیات فارسی در افغانستان راجع بدوره سلجوقی اهمیت دارد.

۳۴۸- سفینه الاولیاء

(فارسی)

از شهزاده دارا شکوه بن شاجهان تألیف ۱۰۴۹ق طبع نولکشور لکهنو هند ۱۸۸۴.

موضوع: تاریخ و شرح احوال و آثار برخی از صوفیان افغانستان و برخی از مشاهدات دارا شکوه در افغانستان در نوشتن تاریخ فکر و تصوف مأخذ است.

۳۴۹- سلسله السلاطین

(فارسی)

از حاجی میر محمد سلیم که در سنه ۱۱۲۳ هـ ۱۷۱۱ م از ماوراء النهر به اصفهان و بغداد و استانبول رفت و در آنجا در سنه ۱۱۲۸ هـ ۱۷۱۶ م بمکه رسید و بلاخر در عصر محمد شاه کورگانی ۱۱۲۱-۱۱۶۱ هـ به هندوستان رفت و در آنجا کتاب مذکور را به آن پادشاه تقدیم داشت که مشتمل است بر تاریخ مغول از آدم تا چنگیز خان و تیمور و غیره و مخصوصاً تیموریان هند تا محمد شاه.

دوم تاریخ شاهان شیبانی و اشترخانی ماوراء النهر از ۸۷۳ هـ ۱۴۶۹ م تا ۱۱۱۲ هـ که عصر شاهی ابو الفیض محمد بن سیحان قلی خان باشد. نسخه خطی آن در بودلیان به شماره ۱۶۹ فهرست است.

موضوع: تاریخ ولایات شمالی افغانستان در عصر شاهان شیبانی و اشترخانی تاریخ عمومی دوره مغول از چنگیز تا سلطنت محمد شاه و حمله نادر افشار بر افغانستان.

۳۵۰- سلطنت غزنویان

(فارسی)

از خلیل الله خلیلی در ۳۷۰ صفحه مصور طبع انجمن تاریخ کابل ۱۳۲۲ ش. موضوع: دوره غزنویان از الپتگین تا خسرو ملک با شرح رجال و صنایع و شعرای دوره غزنویان و مسکوکات ایشان.

۳۵۱- سلوک الفزاة

(پښتو)

از ملا مست زمند مرید آخوند چالاک در حدود ۱۰۴۰ هـ بزبان پښتو منشور و منظوم مخلوط که نسخه خطی منحصر بفرد آن در کتب خانه وزارت مطبوعات موجود است و ازین کتاب فواید ذیل توان برد.

۱- نامهای برخی از مشاهیر و خوانین افغانی در آن عصر در سمت مشرقی افغانستان.

۲- اوضاع قبایل و جنگهای ایشان با اطرافیان.

۳- ابنیه و اماکن سمت مشرقی افغانستان تا مجرای اباسین.

راهنمای تاریخ افغانستان

- ۴- روحیه و اخلاق و رسوم مردم پښتون آنوقت.
- ۵- معلومات مغتنم راجع به سلطان محمود گدون یکی از قائدان قبایل ماورای اباسین.
- ۶- مجاهدات آخوند چالاک یکی از مشاهیر روحانیون و مجاهدین افغان بعد از ۱۰۰۰هـ.

۳۵۲- سوانح اکبری

(فارسی)

از امیر حیدر حسینی که به فرمایش ولیم کرک پترک در اواخر قرن هژدهم نوشته شده و محتویست بر وقایع عصر اکبری از تولد تا ختم سال ۲۴ سلطنت او ۹۸۷هـ. ۱۵۷۹م.

نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۱۶۶۵ نسخه خطی بانکی پور نمبر ۵۵۶. موضوع: تاریخ دوره اکبر در افغانستان.

۳۵۳- السیاسه الاسبوعیه

(ترکی)

در شماره ۶۵ سال ۱۹۲۷م این مجله مضمونی بقلم مصطفی عبدالرازق شیخ الازهر در قاهره راجع به افکار و آثار سید جمال الدین افغانی نشر شده که بسیار مفید است.

۳۵۴- سید جمال الدین افغانی

(اردو)

بزبان اردو بقلم قاضی عبدالغفور طبع انجمن ترقی اردو هند مصور ۱۳۲۹م. در باره شرح زندگانی سید جمال الدین کتاب جامع و معتبر و مهم است.

۳۵۵- سیر العارفین

(فارسی)

از مولانا جمالی دهلوی متوفی ۹۴۲ق طبع مطبعه رحنوی دهلی ۱۳۱۱ق. موضوع: شرح احوال و افکار برخی از متصوفان افغانستان که در هند به نشر

راهنمای تاریخ افغانستان

برخی از اوضاع علمی و اجتماعی دوره تیموریان هرات.

۳۵۶- سیر اعلام النبلا

(عربی)

از شمس الدین محمد بن احمد ذهبی متوفی ۷۴۸ق یک نسخه مکمل خطی آن در کتب خانه مصر در قاهره موجود است که از روی آن سه جلد در قاهره طبع کرده اند در حدود ۱۹۶۰م به تحقیق دکتور محمد اسعد طلسی. موضوع: کتاب بسیار مهم در شرح حال مشاهیر علما و ادبا و رجال سیاسی اسلام تا آغاز قرن هشتم هجری که از آن جمله ذکر بسا از مشاهیر علم و تصوف و سیاست افغانستان را هم دارد.

۳۵۷- سیر الاقطاب

(فارسی)

از شیخ الله دیه چشتی تالیف ۱۰۵۶هـ طبع نولکشور لکهنو هند ۱۹۱۳م شرح احوال عراقی دودمان چشتی و منسوبین این طریقت در هند که در آن برخی از عرفای خراسان و افغانستان نیز شامل اند. مؤلف همراکب شاه جهان سفری باافغانستان هم نموده است.

۳۵۸- سیرت فیروز شاهی

(فارسی)

نام مؤلف آن معلوم نیست و در سنه ۷۷۲هـ ۱۳۷۱م تالیف شده و مشتمل است بر تاریخ مختصر حصه اول سلطنت فیروزشاه خلجی با تفصیل لیاقت ها و کارهای که او برای رفاه عامه و اتحاد عامه مردم. ۱- نسخه خطی بانکی پور هند نمبر ۵۴۷. ۲- نسخه خطی دیگر مربوط به معاون اداره باستان شناسی هند. موضوع: وضع مدنی و اداری و ثقافی هند در عصر سلاطین خلجی افغانی با سیرت خود سلطان فیروز شاه خلجی.

۳۵۹- سیر المتاخرین

(فارسی)

از غلام حسین هندی تالیف ۱۱۹۵ هـ ۱۷۸۱ م مشتمل بر تاریخ عمومی هند از زمان قدیم تا عصر مؤلف.
طبع اول: کلکته ۱۸۳۶ م.
طبع دوم: نولکشور لکهنو ۱۲۸۳ هـ ۱۸۶۶ م.
طبع سوم: نولکشور لکهنو ۱۳۰۴ هـ ۱۸۸۶ م.
موضوع: تاریخ سلاطین افغانی در هند و مخصوصاً حوادث عصر بابر تا تیمور شاه سدوزایی در افغانستان و هند.

۳۶۰- شارستان چهار چمن

(فارسی)

از بهرام بن فرهاد یکی از افراد فرقه آذر کیوان سیاسی طایفه پارسی هند که در عصر اکبر حدود ۹۹۰ هـ در هند نوشته شد و مشتمل است بر چهار چمن در تاریخ پیشداریان و کیانیان و اشکانیان و ساسانیان. چمن چهارم در تاریخ فرقه آذری از ساسان تا آذر و در بمبئی در سنه ۱۲۷۰ هـ طبع شده است.
موضوع: تاریخ دودمان های شاهی خراسان قبل از اسلام.

۳۶۱- شاه جهان نامه

(فارسی)

از بگوان داس که تاریخ عمومی هند است از عصر قدیم تا زمان سلطنت شاه جهان و نسخه خطی آن در لاهور است.
موضوع: تاریخ عصر سلاطین افغانی در هند از عصر سلطان محمود تا سوریان و بعد از وقایع عصر تیموریان هند از بابر تا شاه جهان.

۳۶۲- شاه جهان نامه

(فارسی)

از ملا زاهد تحلیص پادشاه نامه عبدالحمید لاهوری است. مشتمل بر تاریخ دوره سلطنت شاه جهان که نسخه خطی آن در لاهور است.

راهنمای تاریخ افغانستان

موضوع: اوضاع دوره شاه جهان در افغانستان.

۳۶۳- شاه جهان نامه

(فارسی)

از معتمد خان که تاریخ تالیف آن معین نیست. مشتمل بر تاریخ عهد شاه جهان از آغاز زندگی تا جلوس او از ۱۵۹۰ تا ۱۶۲۷ م نسخه خطی بانکی پور هند نمبر ۵۶۵.

موضوع: اوضاع افغانستان در ایام پیش از سلطنت شاه جهان.

۳۶۴- شاه عالم نامه

(فارسی)

از غلام علی خان در حدود ۱۲۰۳ هـ ۱۷۸۸ م مشتمل بر تاریخ شاه عالم دوم در هند با شرحی از احوال دوره سابق از او از عصر احمد شاه مغولی ۱۷۵۴ م طبع ایشاتک سوسایتی بنگال در کلکته ۱۹۱۲ م.

موضوع: وضع افغانستان و پشاور ولایات شرقی در عصر بعد از اورنگ زیب.

۳۶۵- شاهنامه احمدی

(فارسی)

از نظام الدین عشرت سیالکوتی که تاریخ نظم آن معلوم نیست ولی حصه بزرگ آن در حیات احمد شاه نظم شده و مشتمل است بر احوال زندگانی احمد شاه در نظم از اوایل ورودش در خدمت نادر افشار تا مرگ او ۱۱۶۸ هـ ۱۷۷۲ م. نسخه خطی موزه برتانیه ۲۶۲۸۵.

۳۶۶- شاهنامه نادری

(فارسی)

از نظام الدین عشرت سیالکوتی منظوم ۱۱۶۲ هـ ۱۷۴۹ م مثنوی در شرح حمله نادر شاه افشار بر هند تا جلوس احمد شاه درانی. نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۲۶۲۸۵.

موضوع: اوضاع افغانستان در دوره نادر افشار و گذشتن او از افغانستان

بطرف سند.

۳۶۷ - شاهنامه هند

(فارسی)

در تاریخ فاتحان هند از زمان قدیم تا عصر شاعر از راجه اپورده کرشنا متولد ۱۸۰۵ م و متوفی ۱۸۶۷ م که دو فصل آن مربوط وقایع بابر در سنه ۱۸۳۸ م در کلکته طبع شده است و نسخه خطی آن در موزه برتانیه و لاهور موجود است. موضوع: تاریخ سلاطین افغانی در هند از عصر سلطان محمود تا احمد شاه ابدالی.

۳۶۸ - شاه ولی الله دهلوی کی سیاسی مکتوبات

(اردو)

فراهم آورده خلیق احمد نظامی لکچرار شعبه تاریخ یونیورسیتی علی گڑھ هند ۱۹۵۰ م در ۲۱۲ صفحه دارای متن فارسی ۲۶ مکتوب شاه ولی الله و عصر او و حمله های احمد شاه ابدالی بر هند و امرای معاصر وی در هندوستان که بزبان اردو نوشته شده است. درین کتاب مکتوب اول مفصل بنام اعلیحضرت احمد شاه باباست که شاه ولی الله او را به جهاد و نجات مسلمانان هند به جنگ مرآتہ دعوت میکند و چند مکتوب دیگر هم بنام امرای بلوچ و افغان هند دارد که در روشن ساختن اوضاع سیاسی و روحی دوره سدوزائی و احمد شاه بابا مهم است.

۳۶۹ - شجره های افغانان

(فارسی)

مشمول بر شجرهای سربنی و بتنی و غرغنبت که در حدود ۱۲۶۳-۱۸۴۷ م نوشته شده و مؤلف آن معلوم نیست که در کتب خطی کتب خانه ملی پاریس موجود و بلوشد در فهرست خود به نمبر ۵۱۵ جلد اول قید کرده است. موضوع: انساب افغانان و رجال معروف افغانان قبل از احمد شاه.

۳۷۰- شرح تعرف

(فارسی)

التعریف لمذهب التصوف از محمد اسحق کلاباذی بخاری متوفی ۳۸۰ ق در قاهره طبع و بعد از آن طبع تحقیقی دیگران بسعی دکتور عبدالحکیم محمود و طبع عبدالباقی سرور با حواشی فهارس در قاهره طبع شده است.

ترجمه فارسی این کتاب را ابو ابراهیم اسمعیل بن محمد مستملی بخاری متوفی ۴۳۴ هـ کرده که یک نسخه آن در نولشکور لکهنو در ۱۳۳۰ ق طبع شده و یک نسخه خطی قدیم آن در موزه کراچی و یک نسخه خطی آن در کتب خانه اسلامی کالج پشاور موجود است.

موضوع: تاریخ تصوف و فکر در افغانستان و شرح حال و افکار برخی از صوفیان معروف خراسان و افغانستان.

۳۷۱- شرقنامه شاهی یا عبدالله نامه

(فارسی)

از حافظ تاینش بن میر محمد بخاری که در سنه ۹۹۶ هـ ۱۵۸۴ م در شرح احوال عبدالله خان بادشاه معاصر خود نوشته و در آن احوال برخی از مشایخ معاصر نقشبندی و رجال مشهور دربار و اسلاف عبدالله خان و وقایع زندگی عبدالله خان از تولد تا جلوس و سنه ۹۹۶ هـ با انشای مزینی نگارش یافته است.

نسخه های خطی کتب خانه یونورستی پنجاب لاهور و کتب خانه تاشکند و لنین گراد و موزه برتانیه.

موضوع: اوضاع ولایات شمالی افغانستان ۹۹۰ هـ.

۳۷۲- شواهد الطوالع

(فارسی)

از سعد بن حاجی صاحب پای منار.

نسخه خطی موزه کابل در ۲۷۶ ورق تحریر ۱۳۱۸ هـ.

موضوع: تاریخ فکر و تصوف در عصر محمدزائی.

۳۷۳- شیبانی نامه

(فارسی)

از بنائی هروی متوفی ۹۱۸ هـ ۱۵۱۲ م مشتمل بر تاریخ منظوم شیبانی خان که یک نسخه ناقص آن در کتب خانه خیوا و یک نسخه هم در کتب خانه تاشکند بود. موضوع: تاریخ حمله های شیبانی خان بر هرات و قندهار و خروج او در صفحات شمال افغانستان.

۳۷۴- صحایف الاخبار

(ترکی)

از احمد عاشق ترکی مشهور به منجم باشی که نسخه فارسی خطی آن در کتب خانه اسعد افندی استانبول موجود است و ترجمه ترکی آن طبع استانبول ۱۲۸۵ ق. این کتاب تاریخ عمومی عالم است که شرح شاهان خراسان مخصوصاً سلجوقیان هم دارد.

۳۷۵- صورت الارض

(عربی)

از ابو القاسم ابن حوقل حدود ۳۶۶ هـ طبع لیدن ۱۹۳۸ م در دو جلد. موضوع: جغرافیا و اسمای بلاد خراسان و فواصل بلاد در چهار قرن اول هجری مخصوصاً در قسمت خراسان و سیستان و سند و ماوراء النهر.

۳۷۶- صد میدان

(فارسی)

از خواجه عبدالله انصاری هروی متوفی ۴۸۱ ق در سنه ۱۹۵۷ م بسعی دی بور کوی در قاهره طبع گردیده با مقدمه فرانسوی و فهارس. در سنه ۱۳۴۲ ش در کابل به ترتیب و تحشیه و مقدمه عبدالحی حبیبی ته ترتیب سال ۹۰۰ در گذشت خواجه عبدالله انصاری از طرف ریاست مطبوعات چاپ شد. موضوع: تصوف و افکار و حیات خواجه عبدالله انصاری هری و نیز وضع فکری خراسان در قرن پنجم هجری و چگونگی تصوف درین عصر در خراسان.

۳۷۷- صفة اللصوفوه

(عربی)

یوسف بن عبدالرحمن ابن جوزی مقتول ۶۵۶هـ طبع حیدرآباد دکن در چهار جلد ۱۳۵۵ق.

موضوع: شرح احوال و آثار و افکار برخی از صوفیان افغانستان و خراسان و ممالک مجاور تا سنه ۶۰۰هـ که در تحقیق تاریخ فکر و ثقافت هم مفید است.

۳۷۸- صحیح الاخبار

(فارسی)

از گروه چند کهنتری تالیف ۱۲۰۹هـ ۱۷۹۴م تاریخ عمومی هند است از عصر قدیم تا زمان تالیف.

نسخ خطی:

۱- موزه برتانیه ۱۷۲۸ ر ۵۷.

۲- بودلیان انگلستان.

۳- بانکی پور هند ۴۷۱.

موضوع: احوال شاهان افغانی در هند.

۳۷۹- صوابط عالمگیری

(فارسی)

بحکم اورنگزیب در سنه ۱۱۰۱هـ ۱۶۹۰م نوشته شده و مشتمل است بر قواعد رسمی و اصول دولتی اجرای امور کشور.

۱- نسخه خطی موزه برتانیه ۱۶۴۱-۵۷.

۲- نسخه خطی کتب خانه سرکار هند.

موضوع: اصول اداره رسمی عصر اورنگزیب از مغولیان هند.

۳۸۰- طبقات اکبری

(فارسی)

از نظام الدین احمد هروی تالیف ۱۰۰۲هـ ۱۵۹۳م تاریخ هند است از آغاز فتوح اسلامی تا تاریخ تالیف.

راهنمای تاریخ افغانستان

طبع سنگی نولکشور لکهنو ۱۸۷۵ م در ۶۵۱ صفحه.
طبع حروفی از طرف ایشیاتک سوسایتی بنگال جلد اول ۱۹۱۱ م ۳۵۲ صفحه،
جلد دوم ۵۲۰ صفحه ۱۹۳۱ م، جلد سوم ۵۴۶ صفحه ۱۹۳۵ م.
موضوع: تاریخ سلطنت شاهان افغانی در هند و تاریخ دوره بابر تا اکبر و وقایع
آنزمان در افغانستان و نامهای مشاهیر رجال ادبی و سیاسی و اداری.

۳۸۱- طبقات الحنابله

(عربی)

از قاضی محمد ابی یعلی (متوفی ۵۲۶ هـ) اختصار شمس الدین محمد بن
عبدالقادر نابلسی متوفی ۷۹۷ هـ. طبع احمد عبید در دمشق ۱۳۵۰ هـ.
موضوع: شرح حال برخی از علماء حنبلی افغانستان و خراسان مخصوصاً
خواجه عبدالله انصاری هروی.

۳۸۲- طبقات الحنابله

(عربی)

از عبدالرحمن بن احمد مشهور با بن رجب بغدادی متوفی ۷۹۵ هـ طبع دمشق
۱۹۵۱ م و طبع قاهر در دو جلد ۱۹۶۰ م.
موضوع: بهترین کتاب در شرح احوال آثار خواجه عبدالله انصاری و دیگر
علمای مذهب حنبلی در خراسان و ممالک همجوار.

۳۸۳- طبقات الشافعیته

(عربی)

از تاج الدین عبدالوهاب السبکی متوفی ۷۷۱ هـ طبع قاهره ۱۲۲۴ هـ.
موضوع: شرح حال برخی از علمای معروف شافعی خراسان.

۳۸۴- طبقات شاه جهانی

(فارسی)

از محمد صادق ملقب به صادق خان در حدود ۱۰۴۶ هـ ۱۶۳۷ م شرح حال و
زندگانی رجال معروفیکه از عصر تیمور تا شاه جهان برخاسته اند.

نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۱۶۷۳.
موضوع: احوال زندگانی رجال معروف دوره تیموریان هند.

۳۸۵- طبقات الصوفیه

(فارسی)

امالی شیخ السلام خواجه عبدالله انصاری هروی تالیف بعد ۴۸۱ هـ طبع انجمن تاریخ کابل میزان ۱۳۴۱ یک جلد ۷۳۸ صفحه با مقدمه و تعلیقات و حواشی و فرهنگ و فهارس از عبدالحی حبیبی.

اسمای برخی از رجال صوفی خراسان با شرح آثار آنها این کتاب برای تاریخ ادبیات دری و لهجه شناسی هروی نیز مفید است و در آخر آن فرهنگ حل لغات و نوادر کلمات لهجه هروی و دری را دارد.

ابراهیم بن ادهم ۴۹.

شفیق بلخی ۶۳.

بایزید بسطامی ۷۵.

حمدون نشاپوری ۸۹.

اسد طوسی ۹۳.

فتح شخرف مروزی ۶۱.

احمد خسرویه بلخی ۷۱.

باحفص نشاپوری ۸۲.

منصور مروی ۹۱.

عباس نشاپوری ۱۰۲.

ابو حمزه خراسانی ۱۰۵.

ابو عبدالله سخجری ۲۱۶.

محمد بن علی ترمذی ۲۲۲.

حسن ترمذی ۲۳۱.

بایعقوب کورتی ۲۴۶.

بویکر شکیر نشاپوری ۴۱۶.

بویکر قوهی و فورک و خیرچه ۴۲۸.

بو عبدالله بوذهل والی هرات ۴۳۱.

- شیخ عبدالله طاقی ۴۳۶.
- خداد هروی ۴۴۰.
- باحامد مرزی ۴۵۴.
- شریف حمزه عقیلی بلخی ۱۱۴-۴۴۳.
- محمد بن فضل بلخی ۲۲۱.
- وراق ترمذی ۲۲۹.
- ابو علی جوزجانی ۲۳۴.
- ابو الحسن پوشنجی ۳۵۵.
- محمد بو العباس مالینی ۴۲۳.
- قربنج و محمد عبدالله گازر ۴۳۰.
- لیث پوشنجه ۴۳۲.
- شیخ محمد ساخری ۴۳۹.
- ابوالمظفر ترمذی ۴۴۱.
- بو علی دقاق ۴۵۵.

۳۸۶- الطبقات الكبرى المتمة بلواقع الانوار فی طبقات الاخبار

(عربی)

- ۲ جلد از عبدالوهاب بن احمد معروف به شعرانی از علمای قرن دهم هجری.
- طبع اول قاهره، مصطفی البابی ۱۳۷۲هـ- ۱۹۵۴م.
- در شرح حال و آثار عرفا و مشایخ اسلامی از بدو اسلام تا عصر مؤلف که از آن جمله برخی عرفای خراسانی هم دارد.
- ابو حنیفه نعمان ج ۱ ص ۵۳.
- ابو علی حسین نخشی ج ۱ ص ۶۳.
- محمد بن اسلم طوسی ج ۱ ص ۶۳.
- محمد بن اسمعیل بخاری ج ۱ ص ۶۴.
- ابو اسحق ابراهیم هروی ج ۱ ص ۶۵.
- فاطمه نشاپوری ج ۱ ص ۶۶.
- ابراهیم بن ادهم بلخی ج ۱ ص ۶۹.
- شفیق بلخی ج ۱ ص ۷۶.

- ابوبزید بسطامی ج ۱ ص ۷۶.
احمد خسرویه بلخی ج ۱ ص ۸۲.
ابو حفص حداد نیشاپوری ج ۱ ص ۸۲.
ابو تراب نخشی ج ۱ ص ۸۳.
حمدون قصار نیشاپوری ج ۱ ص ۸۴.
ابو عثمان حیری نیشاپوری ج ۱ ص ۸۶.
محمد بن الفضل بلخی ج ۱ ص ۸۸.
ابو علی حسن جوزجانی ج ۱ ص ۹۰.
محمد بن علی ترمذی ج ۱ ص ۹۱.
محمد حکیم وراق ج ۱ ص ۹۱.
محفوظ بن محمود نیشاپوری ج ۱ ص ۱۰۰.
محمد بن حامد ترمذی ج ۱ ص ۱۰۱.
ابو حمزه خراسانی ج ۱ ص ۱۰۳.
عبدالله مرتعش نیشاپوری ص ۱۰۵.
محمد بن منازل ص ۱۰۷.
محمد بن علیان نسوی ج ۱ ص ۱۱۶.
احمد سهل پوشنجی ج ۱ ص ۱۳۰.
محمد بن احمد نیشاپوری ج ۱ ص ۱۲۵.
درج ۲ بعد از ۱۸۸ ذکر برخی از علمای خراسانی دارد.

۳۸۷- طبقات ناصری

(فارسی)

از قاضی القضاة صدر جهان منهاج الدین عثمان بن سراج الدین جوزجانی مشهور به منهاج سراج تالیف در دهلی ۶۵۷ هـ در دو جلد فارسی طبع عبدالحی حبیبی کویته و لاهور ۱۹۵۴ م، ۸۸۰ صفحه طبع سنگی با نسخه بدل و حواشی و تعالیق و فهاریس طبع دوم کابل جلد اول و دوم با فهارس و تعلیقات ۳۴۳.
طبقه ثالث بنی امیه در خراسان.
طبقه چارم بنی عباس در خراسان.
طبقه پنجم ملوک عجم در باره دوره قبل از اسلام خراسان.

راهنمای تاریخ افغانستان

طبقه هفتم صفاریان.
طبقه نهم سامانیان.
طبقه دوازدهم آل سبکتگین و غزنویان.
طبقه دوازدهم سلجوقیان.
طبقه چهاردهم ملوک نیمروز سیستان.
طبقه شانزدهم خوارزم شاهان.
طبقه هفدهم آل شنسب غوریان.
طبقه هژدهم آل شنسب طخارستان و بامیان.
طبقه نوزدهم آل شنسب غزنه.
طبقه بیستم سلاطین معزیه هند و خلجیان.
طبقه بیست و یکم سلاطین شمسیه هند.
طبقه بیست و سوم خروج مغول و یغمای چنگیز.
در تعلیقات جلد دوم شرح حال مفصل منهاج سراج مؤلف کتاب معلومات جغرافی و تاریخ راجع به افغانستان.
طبقات ۱۱-۱۷-۲۱-۲۲-۲۳ این کتاب در ۳۲۴ صفحه در ۱۸۶۴ در کلکته بسعی کپتان ولیم ناسولیس از طرف سوسایتی آسیایی بنگال طبع شده.
ترجمه انگلیسی طبقات ۷ تا ۲۳ بقلم راورتی در مطبع کلیرت ریونگتون لندن در سال ۱۸۸۱م در دو جلد با تعلیق و حواشی و فهارس طبع شده.
طبقه ۲۳ این کتاب خیلی مخلوط و محرف بنام سیاست امصار فی تجزیة الاعصار در ۸۸ صفحه در بمبئی میرزا محمد ملک الکتاب در مطبعه سنگی چاپ کرده است.

۳۸۸- الطلیعه

(عربی)

درین مجله قاهره (جلد اول شماره ۴ تا ۸) مضمونی بعنوان بذره سوره بقلم رئیف خوری در باره کار نامه های انقلابی سید جمال الدین افغانی نشر شده.

۳۸۹- ظفر نامه

(فارسی)

از نظام شامی تألیف حدود ۸۰۴ هـ تا ۱۴۰۱ م تا ۸۰۶ هـ مشتمل بر عهد وقایع تیمور از جلوس او تا زمان تألیف کتاب که نسخه خطی آن در موزه برتانیه نمبر ۲۳۹۸۰ است.

موضوع: تاریخ وقایع عصر تیمور در افغانستان.

۳۹۰- ظفر نامه

(فارسی)

از غلام محی الدین خان که بنام معین الملک قمرالدین خان مشهور به میر منو ۱۱۶۹ هـ (۱۷۵۵ م) و احمد شاه ابدالی نوشته شده مشتمل بر احوال لشکر کشی اول (.)؟ احمد شاه ابدالی بر هند.

نسخه خطی پنجاب یونیورسیتی لاهور. رجوع بمجله اورینتل کالج میگزین لاهور اگست ۱۹۲۶ م ص ۵۶.

موضوع: اولین لشکر کشی احمد شاه بابا بر هند.

۳۹۱- ظفر نامه تیموری

(فارسی)

در سال ۸۲۵ بقلم شرف الدین علی یزدی تألیف شده و در تاریخ تیمور و جانشینان او مفید است.

مولوی الله داد آنرا در کلکته در دو جلد بسال ۱۸۸۸ م از طرف جمعیت آسیائی در بنگال طبع کرد.

تجدید طبع از محمد عباسی در تهران ۱۳۳۶ ش.

این کتاب به انگلیسی و فرانسوی ترجمه شده است.

۳۹۲- ظفر نامه شاه جهانی

(فارسی)

از حاجی محمد قدسی که وقایع سلطنت شاه جهان را منظوم داشته ولی تا سنه ۱۰۶۲ هـ ۱۶۵۳ م که تاریخ وفات اوست رسیده و بقیه آن را میزا ابو طالب کلیم شاعر

راهنمای تاریخ افغانستان

دیگر دربار شاه جهان تکمیل کرده است.

- ۱- نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۳۲۳.
 - ۲- نسخه خطی بانکی پور نمبر ۳۰۸.
 - ۳- نسخه خطی انڈیا آفس نمبر ۱۵۵۳.
- موضوع: وقایع عصر سلطنت شاه جهان در افغانستان.

۳۹۳- عالم آرای عباسی

(فارسی)

تالیف اسکندر بیگ ترکمان منشی.

مشمول بر وقایع عصر صفوی تا سال پنجم شاه صفی.

تالیف کتاب در ۱۰۲۵ق در سلطنت شاه عباس است طبع تهران ۱۳۳۴ در باره تاریخ عصر صفوی و وقایع خراسان و هرات و اعلام جغرافی سمت غربی افغانستان مفید است.

۳۹۴- عالمگیر نامه

(فارسی)

از کرپارام مشتمل بر تاریخ عصر اورنگ زیب و اخلاف او.
نسخه خطی کلکسیون ظفر حسن در موزه کراچی.
موضوع: وقایع عهد اورنگ زیب و اخلاف او در افغانستان.

۳۹۵- عالمگیر نامه

(فارسی)

از عالم خان که تاریخ تالیف آن معین نیست و مشتمل بر وقایع ده سال اول سلطنت اورنگ زیب عالمگیر پادشاه تیموری هند که نسخه خطی آن در موزه برتانیه نمبر ۲۶۲۳۳ موجود است.
موضوع: وقایع ده سال اول عصر اورنگ زیب در افغانستان.

۳۶۹- عالمگیر نامه

(فارسی)

از منشی محمد کاظم بن محمد امین قزوینی تألیف حدود ۱۰۶۸هـ-۱۶۵۷م.
تاریخ ده سال اول سلطنت اورنگ زیب عالمگیر پادشاه هند از جمادی الاولی
۱۰۶۸هـ تا رجب ۱۰۷۸هـ.

طبع ایشیاتک سوسایتی بنگال در کلکته ۱۸۶۵-۱۸۶۸م.
موضوع: وقایع اول سلطنت اورنگزیب در کابل و بلخ و بدخشان و قندهار.

۳۹۷- عباس نامه

(فارسی)

از محمد طاهر وحید قزوینی ۱۰۱۵-۱۱۱۰هـ. طبع اراک ایران ۱۳۲۰ش.
موضوع: شرح احوال و وقایع دوره صفویان در هرات و قندهار و نامها و احوال
امرای ابدالیه قندهار قبل از احمد شاه. رقابت سیاسی شاهان صفوی و بابرین دهلی
بر مسئله قندهار.

۳۹۸- عباسنامه

(فارسی)

تألیف عمادالدوله محمد طاهر وحید قزوینی در سال ۱۰۶۶هـ شامل و قایع
زمانشاه عباس دوم که احوال محاصره قندهار و جنگهای صفویه را در افغانستان دارد
و راجع به احوال رجال و اسمای اماکن آن دوره مفید است. طبع اراک ۱۳۲۶ش.

۳۹۹- عبرة الناظرین

(فارسی)

خلاصه تاریخ طبری تا سال ۸۰۷م تألیف محمد بن محمود فخرالدین پوشنگی
ملقب به مسیحی.
نسخه خطی این کتاب در همان سال نوشته شده در موزه برتانیه موجود است و
طبع نشده.

۴۰۰- عبیدالله نامه یا تاریخ عبیدالله خان

(فارسی)

یا مجموعه میر محمد امین بخاری.
مشمول بر تاریخ ایام عبیدالله تا مرگش در سنه ۱۱۲۳ هـ ۱۷۱۱ م و نیز وقایع بعد از مرگ او.
نسخه های خطی آن در تاشکند موجود اند.
موضوع: حوادث شاهی عبیدالله خان در بلخ و صفحات شمالی افغانستان در قرن ۱۲ هـ.

۴۰۱- عتبه الکتبه

(فارسی)

مجموعه مراسلات دیوان سلطان سنجر سلجوقی بقلم موید الملک منتخب الدین الجوبینی حدود ۵۴۲ هـ به تصحیح محمد قزوینی و اهتمام عباس اقبال در ۱۳۳۹ ش ۱۷۰ صفحه در تهران طبع شده و برای تدقیق اسمای رجال و اوضاع دربار و اصول انشاء و تشکیلات ملکی و نامهای مدارس و کتب خانه های شهرهای خراسان و بلخ در دوره سلجوقیان مفید است و بقلم یکنفر منشی دربار سلجوقی نوشته شده است.

۴۰۲- عجاین المقدور فی اخبار نوائب تیمور

(عربی و فارسی)

تالیف احمد بن عربشاه ۱۳۸۸-۱۴۳۷ م که در دمشق تولد و در مصر وفات یافته و تیمور او را به سمرقند اسیر برد و در آن جا درس خواند و زبانهای ترکی و مغولی را آموخت و در بلاد خوارزم و ترک سیاحتها نمود. متن عربی این کتاب در سنه ۱۶۳۲ به تصحیح یعقوب فولبوس در لیدن طبع شده و بعد از آن در مصر و هند نیز چاپ شده است. ترجمه ترکی آنرا نظمی زاده بغدادی کرده و ترجمه لاتینی هم دارد. ترجمه فارسی آنرا محمد علی نجاتی بنام زندگی شگفت آور تیمور کرده و در سال ۱۳۴۰ بصرمایه بنگاه ترجمه و نشر کتاب در تهران طبع شده است. مولف با انشای بلیغ و متکلف عربی شرح احوال تیمور را به لهجه ناقدانه هجو آمیز نوشته است و در باره حمله و تخریبات و کشتارها و احوال عصر تیمور در تاریخ افغانستان از آن استفاده ممکن است و یکی از ماخذهای مهم این دوره است.

۴۰۳- عجایب المقدور فی اخبار تیمور

یا تاریخ تیموری

(عربی)

از شهاب الدین احمد انصای دمشقی مشهور به ابن عربشاه در تاریخ عصر تیمور از آغاز زندگانی وی تا مرگش، طبع لاهور ۱۸۶۸ م. ترجمه فارسی. موضوع: حیات و عصر تیمور در افغانستان.

۴۰۴- عروج یارکزانی

(فارسی)

تالیف ادوارد الیس بیریس بانگلیسی ترجمه عبدالرحمن پژواک و محمد عثمان صدقی در ۱۹۰ صفحه طبع انجمن تاریخ کابل ۱۳۳۳ ش. موضوع: اواخر دوره سدوزائی و فعالیت پسران سردار پاینده خان و جلوس امیر دوست محمد خان و اوضاع این دوره و جنگ اول با استناد مآخذ انگلیسی.

۴۰۵- عروج و خروج احمد شاه ابدالی

(فارسی)

که مولف آن معلوم نیست و در حدود ۱۷۸۰ م نوشته شده نسخه خطی کتب خانه جان ای لیند مانچستر انگلستان نمبر ۴۴۱. موضوع: شرح حال و سلطنت احمد شاه بابا.

۴۰۶- عروۃ الوثقی

(عربی)

مجله ایست که از طرف سید جمال الدین افغانی و شیخ محمد عبده مصری در پاریس بعربی نشر میشود. مقالات و مضامین این جریده را در عربی بصورت کتاب طبع کرده اند که در آن مقدمه بسیار مفید و جامع مصطفی عبدالرازق شیخ الازهر در شرح احوال و افکار و آثار سید جمال الدین افغانی موجود است که برای تحقیق احوالش بهترین مآخذ می تواند شد.

۴۰۷- عصر المامون

(عرب)

بقلم دكتور فرید رفاعی مفتش وزارت داخله مصر.

جلد اول ۴۷۲ صفحه طبع قاهره ۱۹۲۷ م.

جلد دوم ۴۳۹ صفحه طبع قاهره ۱۹۲۷ م.

جلد سوم ۳۱۴ صفحه طبع قاهره ۱۹۲۷ م.

موضوع: مشتمل بر اوضاع سیاسی و اجتماعی و ادبی عصر عباسیان و مخصوصاً مامون الرشید عباسی که در تاریخ خراسان در دوره اوایل اسلام تا حدود ۲۰۰هـ ماخذ خوبی شده می تواند و اوضاع سیاسی و اجتماعی و مدنی این دوره خراسان را هم روشن میدارد.

۴۰۸- عظیم التواریخ

(فارسی)

تالیف چند تن نویسندگان تاریخ که بامر نواب محمد علی خان بهادر ذوالفقار جنگ حکمران کارناتک هند تالیف شده و با وفات نواب مذکور ۱۲ نوامبر ۱۸۲۵ م ناتمام مانده و تاریخ عمومی شرق است از عصر قدیم تا زمان تالیف کتاب. موضوع: احوال شاهان افغانی در هند.

۴۰۹- العقدار الفرید

(عربی)

از احمد بن محمد مشهور به ابن عبدربه ۲۴۶-۳۲۸هـ.

طبع اول قاهره ۱۳۰۵هـ.

طبع دوم قاهره ۱۳۲۱هـ.

فهرست آنرا در سنه ۱۹۳۷ مولوی محمد شفیع در کلکته د دو جلد طبع کرده است بزبان انگلیسی. شرح احوال و آثار برخی از شعرای تازی گوی و علماء خراسان با توضیح اوضاع مدنی و روحی.

۴۱۰- علل المقامات

(عربی)

از خواجه شیخ عبدالله انصاری هروی متوفی ۴۸۱ هـ طبع س- بور کوی قاهره
۱۹۵۶ م.

موضوع: تاریخ تصوف و فکر در افغانستان و صبغة تصوف قدیم در هرات.

۴۱۱- عمل صالح

(فارسی)

از محمد صالح کمبو، تالیف ۱۰۷۰ هـ ۱۶۶۰ م. در شرح وقایع عهد شاه جهان
پادشاه هند که در آن وقایع سلطنت جنگها و سفرهای او در افغانستان تا بلخ و
بدخشان و قندهار هم شامل است و ذکر بسا رجال افغانی را در این عصر دارد و
احوال اجتماعی و روحی و عمرانی افغانستان هم از آن واضح میشود. .
طبع ایشیاتیک سوساییتی بنگال در کلکته با فهارس.

۴۱۲- علم الفلک

(عربی)

و تاریخ آن در عرب قرون وسطی تقاریر سنیور کرلونلینو ایتالوی در پوهندون
مصر در ۳۷۰ صفحه با فهارس مفصل بزبان عربی در تاریخ علم فلک و معلومات
فلکی عرب در قرون وسطی مشتمل بر چهل تقریر و ۱۸ ضمیمه.
طبع روما ۱۹۱۱ م.

موضوع: شرح و آثار برخی از علمای فلکی خراسان از اوایل دوره عباسی تا
خروج مغول که در تاریخ علوم خراسان ماخذ میتواند شد.

۴۱۳- عنایت نامه

یا رقعات عنایت خانی

(فارسی)

فراهم آورده عنایت خان راسخ در سال ۱۱۶۳ هـ ۱۷۵۰ م.
مجموعه نامه ها و اسناد تاریخی است مربوط به شاهان تیموری هند از بابر تا
شاه عالم بهادر شاه.

راهنمای تاریخ افغانستان

که نسخه خطی آن در موزه برتانیه نمبر ۱۴۲۰ و در اندیا آفس نمبر ۴۱۱ است. موضوع: احوال اداری و وضع ادبی دوره تیموریان هند با وضع عمومی این دوره.

۴۱۴- عیون الاخبار

(عربی)

از ابن قتیبہ ابو محمد عبداللہ بن مسلمہ ۳۷۶ھ- طبع قاہرہ ۱۳۴۳ھ. موضوع: فتوحات و اوضاع اوایل دورہ اسلامی با وضع فکری و ادبی و سیاسی خراسان.

۴۱۵- فتح نامہ

(فارسی)

از طبع شاه حسام اللہ کہ در سنہ ۱۱۶۱ھ- ۱۷۴۶م در مثنوی فارسی سرودہ شدہ مشتمل بر احوال لشکر کشی اولین احمد شاه درانی بر ہند نسخہ خطی کتابخانہ ملی پاریس، رجوع شود بہ فہرست بلوشہ ۳-۱۹۴۳ کہ در قرن ۱۸ نوشتہ شدہ. موضوع: شرح حال احمد شاه بابا و لشکر کشی اول بر ہند.

۴۱۶- فتح نامہ ہرات

(فارسی)

از علی قلی میرزا بن علی میرزا بن فتح علی شاه قاجار متوفی ۱۲۹۸ھ- ۱۸۸۱م مشتمل بر وقایع محاصره ہرات از طرف لشکر قاجاریان ایران کہ نسخہ های خطی آن در موزہ ملی پاریس و کتابخانہ تہران موجود است. موضوع: محاصره و فتح ہرات از طرف قاجاریان ایران در اوایل عصر محمدزائی.

۴۱۷- فتح نامہ کافرستان

(فارسی)

از میرزا شیر احمد جلال آبادی در شرح جنگها و فتح نورستان در ۱۸۹۶م بوسیله لشکر امیر عبدالرحمن خان و انضمام آن بحکومت مرکزی و مسلمان شدن

مردم نورستان.

طبع لاهور ۱۹۱۶م.

۴۱۸- فتوح ابن اعثم کوفی

(فارسی)

تالیف ابو محمد احمد ابن اعثم کوفی متوفی حدود ۳۱۴هـ-۹۲۷م بزبان تازی در شرح احوال خلفای اسلامی از ابو بکر صدیق تا یزید یا هشام که در آن مخصوصاً ذکر فتوحات اسلامی در آن عصر به تفصیل آمده و این کتابرا در سنه ۵۶۶هـ-۱۱۹۹م محمد بن احمد مستوفی هروی بخواهش وزیر موید الملک قوام الدوله و الدین تاج الاسلام و المسلمین افتخار اکابر خوارزم و خراسان در حین قیام مدرسه تالیپاد نزدیک فوسنج به فارسی ترجمه کرد، ولی بعد از ترجمه قسمت احوال حضرت ابوبکر (رض) محمد مستوفی وفات یافت و بقیه کتابرا محمد احمد بن ابی بکر کاتب برنابادی تکمیل نمود. نسخه های خطی این ترجمه فراوان است و در سنه ۱۳۰۰هـ-۱۸۸۲م در بمبئی طبع شده و ترجمه مختصر انگلیسی آنرا اوزلی کرده و در لپزیک ۱۸۰۵ هم طبع شده است.

موضوع: فتوحات اسلامی در افغانستان در عصر خلفای راشدین و بنی امیه.

۴۱۹- فتوحات فیروز شاهی

(فارسی)

از سلطان فیروز شاه خلجی مشتمل بر احوال مختصر کارها و اعمال دینی و اداری و عمومی وی که نسخه خطی آن در موزه برتانیه نمبر ۲۰۳۹ و در هند نزد ظفر حسن موجود است.

موضوع: طرز اداره و موسسات علمی و دینی و وضع مدنی در عصر شاهان خلجی افغانی در هند.

۴۲۰- فتوح السلاطین

(فارسی)

از مولانا عصامی که در ۷۵۰هـ-۱۳۵۰م بنام علاوالدینا والدین بهمن سلطان پادشاه اولین دودمان بهمنی هند بفارسی نظم شده مشتمل بر تاریخ سلاطین اسلامی و

افغانی در هند از عصر سلطان محمود و غوریان تا عصر مولف و این کتاب در تاریخ افغان در هند ماخذ خوبی است ولی قیمت ادبی ندارد.
طبع اول سنگی در آگره ۱۹۳۸ م باهتمام آغا مهدی حسین در ۵۸۳ صفحه و ۱۱۴۲۸ بیت و یک مقدمه بزبان اردو، طبع دوم حروفی در ۷۸۶ صفحه با فهارس و حل لغات و یک مقدمه فارسی در ۱۲ صفحه و یک مقدمه انگلیسی باهتمام ا، س پوشع معلم یونورستی مدارس طبع ننگلور ۱۹۴۸ م.

۴۲۱- فتوحات عالمگیری

(فارسی)

از ایشرداس که تاریخ تالیف آن معلوم نیست و مشتمل بر تاریخ عصر اورنگ زیب از آغاز سلطنت تا سال ۳۴ شاهی او ۱۶۹۲ م.
نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۲۳۸۸۴.
موضوع: وقایع عصر اورنگ زیب در افغانستان.

۴۲۲- فتوح البلدان

(عربی)

از احمد بن یحیی بن جابر بالذری متوفی ۲۷۹ هـ طبع قاهره ۱۹۰۱ م.
طبع انتقادی با فهارس و حواشی در قاهره از صلاح الدین منجمد در ۷۱۹ صفحه با شرح حال بلاذری ۱۹۵۶ م طبع انتقادی با فهارس معجم الفاظ ازدی غوجی در لیدن ۱۸۶۶ در سه جلد ترجمه اردو طبع حیدرآباد دکن.
موضوع: مهمترین ماخذ در احوال فتوحات نخستین اسلام در افغانستان در عصر خلفاء بنی امیه.

طبع اهلورد المانی جزو اول ۱۸۸۳ م.

طبع مکتبه التجاریه قاهره ۱۹۳۲ م.

ترجمه انگلیسی از هیتی ۲ جلد طبع نیویارک ۱۹۱۶ م.

ترجمه المانی طبع لپزیک ۲ جلد ۱۹۲۳ م.

۴۲۳- فرار همایون به ایران

(فارسی)

از مؤلف نامعلوم تاریخ تالیف آن هم معلوم نیست و مشتمل است بر احوال مختصر فرار همایون بایران و بازگرفتن قندهار. نسخه خطی اندیا آفس لندن نمبر ۲۲۴. موضوع: وقایع عهد همایون در افغانستان.

۴۲۴- فردوس المرشدیه فی اسرار شیوخ الصوفیه

(فارسی)

از محمود بن عثمان ۷۲۸هـ طبع تهران ۱۳۳۳ش. موضوع: تاریخ تصوف و فکر در خراسان و احوال برخی صوفیان خراسان.

۴۲۵- فرحت اناظرین

(فارسی)

از محمد سلام هندی تالیف ۱۱۸۴هـ ۱۷۷۱م. تاریخ عمومی هند است از عصر قدیم تا تاریخ تالیف کتاب. و نسخه های خطی آن در موزه برتانیه نمبر ۶۹۲۴ و در مانچستر و در کتب خانه پاریس نمبر ۵۵۰ موجود است. موضوع: تاریخ شاهان افغانی در هند.

۴۲۶- فضایل بلخ

(فارسی)

تالیف شیخ السلام صفی الدین ابوبکر عبدالله بن عمر بن داؤد واعظ در ۶۱۰هـ به عربی. که آنرا عبیدالله حسینی در ۶۷۶هـ بفارسی ترجمه کرده و نسخه فارسی آن بنام فخرالدین ابوبکر عبدالله بن ابی الفرید اهدا شد. نسخه فارسی آن در کتابخانه ملی پاریس است و دو فصل این کتاب را در سنه ۱۸۸۳م مستشرق شفر در پاریس در جلد اول پرشن کرسئوماتی طبع کرده است این کتاب برای تاریخ بلخ ماخذ عمده است.

۴۲۷- فوات الوفيات

(عربی)

از صلاح الدین محمد بن شاکر صفدی متوفی ۷۶۴هـ طبع بولاق قاهره ۱۲۸۳هـ.

موضوع: تکمله وفيات الاعیان ابن خلکان است که برخی از مشاهیر خراسان را هم ذکر کرده.

۴۲۸- فوات الوفيات

(عربی)

از محمد بن شاکر بن احمد دمشقی مشهور به ابن شاکر الکتبی متوفی ۷۶۴هـ در تکمله وفيات الاعیان ابن خلکان دارای ترجمه احوال ۵۷۲ نفر در دو جلد. طبع بولاق مصر ۱۲۹۹ق.

موضوع: شرح احوال و آثار و افکار برخی از علما و مشاهیر خراسان.

۴۲۹- الفهرست

(عربی)

از ابن ندیم (حدود ۳۷۷هـ) طبع قاهره ۱۳۴۸هـ با فهرس و تکمله ۵۲۸ صفحه طبع لیبزیک ۱۸۷۲م.

موضوع: شرح حال علما و مولفین و کتب شناسی خراسان در سه قرن اول اسلامی.

راجع به انتقال و نشر علوم در خراسان و بتهای بامیان نکات خوبی دارد و بفارسی ترجمه شده است.

۴۳۰- فیض الخاطر

(عربی)

از احمد امین مصری بزبان عربی جزو چهارم و پنجم در شرح احوال و افکار و آثار سید جمال الدین افغانی طبع قاهره.

۴۳۱- قابوس نامه

(فارسی)

از امیر کیکاوس بن اسکندر بن قابوس زیاری ۴۱۲-۴۷۵ هـ طبع نفیسی تهران ۱۳۲۰ ش.

موضوع: نمونه بهترین نثر دری در عص غزنویان و دارای حکایات و نکات دلچسپ راجع به سیاست و اجتماعیات و زندگانی آن عصر.

۴۳۲- قاموس الاعلام

(ترکی)

از شمس الدین سامی تورکی در شش جلد طبع استانبول ۱۳۰۸ ش بحروف عربی بترتیب حروف تهجی.

موضوع: شرح حال برخی از مشاهیر شعرا و علما و امرا و شاهان خراسان که هر نام در ردیف خود بترتیب حرف اول نام آمده به خلص احوال وی.

۴۳۳- کارنامه اردشیر بابکان

(فارسی)

طبع و تحشیه و فهرست محمد جواد مشکور تهران ۱۳۲۹ ش.
موضوع: در باره وضع جهاننداری ساسانی در خراسان و اسمای برخی از بلاد در آن عصر و مقایسه لغوی دری و پښتو با پهلوی که یک فرهنگ مفید کلمات پهلوی در آخر دارد.

۴۳۴- کاوه

(فارسی)

مجله ایست تاریخی و اجتماعی بفارسی که در برلین از طرف سید حسن تقی زاده نشر میشد. حدود ۱۳۳۹ ق.
درین مجله مقالات تحقیقی راجع به فردوسی و عصر غزنویان و احوال سید جمال الدین افغانی موجود است.

۴۳۵- کتاب

(عربی)

در مجله اول ص ۶۸۷ بعد در این مجله قاهره مضمونی بقلم عثمان امین در باره احوال و آثار سید جمال الدین افغانی نشر شده.

۴۳۶- کتاب التفهیم لاوائل صناعة التنجیم

(فارسی)

تالیف ابی الریحان محمد بن احمد البیرونی در ۴۲۰ هـ طبع جید و منقح حلال همائی با حواشی و توضیحات مفید در تهران ۱۳۱۸ ش.
موضوع: اسماء بلاد و اماکن افغانستان و ذکر افغانان در بعضی موارد که در تحقیق جغرافی و تاریخ علم نجوم و فلکیات در دوره غزنوی ماخذ خوب است و نشر آن هم نمونه بسیار مهم نشر علمی فارسی باشد. در تاریخ علم و فلک شناسی و کار نامه های علمی و فکری رجال افغانستان مفید است.

۴۳۷- کتاب العبر

و دیوان المبتداء و الخبر فی ایام العرب و العجم و البر برومن عاصر هم من ذوی السلطان الاکبر

(عربی)

تالیف عبدالرحمن ابن خلدون مغربی ۱۳۳۲-۱۴۰۶ م در ۷ جلد طبع بولاق مصر ۱۲۸۴ هـ.
ازین کتاب در باره تمام دوره اسلامی از آغاز تا حدود ۷۰۰ هـ تاریخ افغانستان استفاده میتوان کرد.

۴۳۸- کتاب نادر شاه

(فارسی)

مؤلف این کتاب سر مارتیمر دیوراند است که سید محمد علی ایرانی پروفیسر نظام کالج حیدرآباد دکن آنرا به فارسی ترجمه نموده است. سال طبع این کتاب ۱۳۳۲ هـ مطابق ۱۹۱۴ م و مشتمل بر ۴۲۷ صفحه است.
این کتاب بطور افسانه نوشته شده و از آن راجع بزندگانی نادر شاه بطور افسانوی

استفاده میتوان کرد.

۴۳۹- کتاب الوزراء و الكتاب

(عربی)

از ابی عبدالله محمد بن عبدوس الجهشیاری متوفی ۳۳۱ هـ در شرح احوال وزیران و منشیان بزرگ خلافت اموی و عباسی و ضمناً احوال اداره و سیاست و دربار و اجتماع انوقت را هم توضیح میکند با اسامی و احوال رجال معروف آن دوره ها که برخی به خراسان تعلق دارند در سنه ۱۹۲۶ م مستشرق بلژیکی یک حصه این کتابرا از روی یک نسخه خطی عکاسی و طبع نمود که در سنه ۱۹۳۸ م تمام کتابرا بار اول از قاهره در ۴۲۸ صفحه با مقدمه مبسوط و فهرس و حواشی و تعلیقات مفید سه نفر مدرسین مصری مصطفی السقا و ابراهیم الایاری و عبدالحفیظ شبلی نشر کردند.

متن کتاب و حواشی بسیار مفید آن در تاریخ دوره خلافت خراسان ماخذ بسیار مهم است، اوضاع اداری و سیاسی و روحی و احوال بعضی رجال معروف خراسانی را در بر دارد.

احصائیه های مالی و اقتصادی خراسان را در خلافت عباسی با اوضاع دوا رین مالی و اداری شرح میدهد و مخصوصاً یکی از ماخذ بسیار مهم احوال و آثار خانواده برمکیان بلخی است.

۴۴۰- کتاب الهند

(عربی)

تالیف ابو ریحان البیرونی متوفی ۴۴۰ هـ از روی نسخه قدیمی پاریس و طبع سابق آن در لیدن از طرف دایرة المعارف حیدرآباد دکن در ۶۰۰ صفحه طبع شده بزبان عربی.

این کتاب برای وقایع تاریخی و آداب و رسوم و عقاید و جغرافیای افغانستان مقارن قرن اول تا چهارم اسلامی بسیار مفید است و نکات مهم دارد. مخصوصاً در مورد جغرافیا و نامهای شاهان افغانستان از آن استفاده میتوان کرد.

۴۴۱- کشف الظنون عن اسامی الکتب و الفنون

(عربی)

از حاجی خلیفه مصطفی بن محمد کاتب چلبی متوفی ۱۰۶۷هـ. طبع اول استانبول در دو جلد طبع دوم استانبول در دو جلد مکمل ۱۹۴۱م. طبع قاهره، طبع لیدن.

موضوع: کتب شناسی و تاریخ علم افغانستان در عربی و فارسی از تمام دوره اسلامی تا قرن بازدهم.

۴۴۲- کلیات امیر خسرو

(فارسی)

از امیر خسرو بلخی تم دهلوی بن امیر سیف الدین محمود ۶۵۳-۷۲۵هـ شامل حصص ذیل:

۱- تحفه الصفر منظوم ۶۵۵ تا ۶۶۹هـ، ۱۲۶۷ تا ۱۲۷۰م مدایح غیاث الدین بلبن و پسرش خان شهید و دیگر رجال بزرگ دربار بلبن.

۲- وسط الحیات منظوم ۶۷۰ تا ۶۸۴هـ، ۱۲۷۱-۱۲۹۵م در مدح خان شهید و معزالدین کیقباد و غیره.

۳- بقیه نقیه: چند سال قبل از وفات شاعر ۷۲۵هـ ۱۳۲۵م سروده شده و اشعار مربوط به دربار علاوالدین خلجی و پسرش خضر خان و قطب الدین مبارک شاه و دیگر امراء دربارش در آن موجود است.

۴- غرة الکمال منظوم ۶۸۵-۶۹۳هـ، ۱۲۸۷-۱۲۹۳م مشتمل بر مدایح معزالدین کیقباد و جلال الدین فیروزشاه و رکن الدین ابراهیم شاه و علاوالدین خلجی و غیره.

۵- خزاین الفتوح یا تاریخ علانی که تاریخ نظم آن معلوم نیست و مشتمل است بر احوال سلطنت علاوالدین خلجی از جلوس ۶۹۵هـ ۱۲۹۶ تا ۷۱۱هـ ۱۳۱۱م.

۶- مفتاح الفتوح منظوم ۶۹۰هـ ۱۲۹۱م مشتمل بر احوال لشکرکشی جلال الدین فیروز شاه خلجی از اول جلوس ۶۸۹هـ ۱۲۹۰م تا بازگشت او بدلهی ۶۹۰هـ ۱۲۹۱م.

۷- نه سپهر منظوم ۷۱۸هـ ۱۳۱۸م مشتمل بر تصویر شاعرانه اوضاع دربار قطب الدین مبارکشاه و وقایع بسیار مهم سلطنتش.

- ۸- نهایت الکمال: منظوم حدود ۷۲۵هـ ۱۳۲۵م مشتمل بر مراتی سلطان قطب الدین مبارکشاه و اشعار مختلف بنام عیث الدین تغلق و پسرش فخرالدین الخ خان و جشن دخول او بدهلی که بنام محمد شاه در ۱۳۲۵م جلوس کرد.
- ۹- دول رانی خضر خان: مثنوی منظوم ۷۱۵هـ مشتمل بر داستان عشق خضر خان بن سلطان علاوالدین خلجی با دول رانی شاهدخت کجرات شاه.
- طبع علی گره ۱۹۱۷م با مقدمه مفصل انتقادی بقلم رشید احمد انصاری در ۱۱۰ صفحه و متن مثنوی داستان ۳۱۶ صفحه.
- ۱۰- مثنوی قران السعدین منظوم ۶۸۸هـ مشتمل بر معلومات ابنیه تاریخی شهر دهلی که اکثر آن بدوره سلطنت افغانی در هند تعلق دارند. طبع علی گره ۱۹۱۸م با دو مقدمه در ۱۶۶ صفحه و اصل متن مثنوی در ۲۵۶ صفحه. مقدمه اول نوشته سید حسن برنی و دوم بقلم مولانا اسمعیل.
- ۱۱- مثنوی آینه اسکندری منظوم: بنام سلطان علاوالدین خلجی مشتمل بر مطالب اخلاقی و اجتماعی طبع علی گره باهتمام و مقدمه اردو از سعید احمد فاروقی ۱۹۱۷م مقدمه در ۵۶ صفحه، متن مثنوی ۲۹۲ صفحه.
- ۱۲- مطلع الانوار منظوم ۶۹۸هـ بنام سلطان علاوالدین خلجی مشتمل بر مطالب اخلاقی و عرفانی با مقدمه اردو از محمد مقتدی خان شروانی در ۶۶ صفحه و متن مثنوی در ۲۳۸ صفحه طبع علی گره ۱۹۲۶م.
- ۱۳- مثنوی شیرین و خسرو منظوم ۶۹۸هـ بنام سلطان علاوالدین محمد شاه طبع علی گره ۱۹۲۷م با مقدمه علی احمد اسیر در ۱۱۸ صفحه اردو و متن مثنوی ۲۸۵ صفحه.
- ۱۴- هشت بهشت: مثنوی منظوم بنام سلطان علاوالدین خلجی داستان بهرام و دلارام، طبع علی گره ۱۹۱۸م با مقدمه محمد سلیمان اشرف در ۳۲۴ صفحه بزبان اردو و متن مثنوی در ۲۲۸ صفحه.
- ۱۵- مجنون و لیلی: مثنوی منظوم ۶۹۸هـ بنام سلطان علاوالدین خلجی طبع علی گره ۱۹۱۷م با مقدمه ارودی محمد حبیب الرحمن حسرت شروانی در ۱۱۵ صفحه و متن مثنوی در ۱۷۳ صفحه.
- ۱۶- جواهر خسروی: مشتمل بر رسایل متعدد منظوم و منشور امیر خسرو و نصاب بدیع العجیب و خالق باری و چیستان و مقدمه مفصل آن بزبان اردو و تمام کتاب در حدود ۵۰۰ صفحه باهتمام محمد مقتدی خان شروانی طبع علی گره

۱۹۱۸ م.

موضوع: این کتاب ضخیم امیر خسرو تماماً متعلق است به دورهٔ خلجیان افغانی در دهلی که اوضاع ادبی و روحی و اجتماعی و عمرانی آن دوره را نمایندگی میکند و مخصوصاً در ترتیب تاریخ فکری آن دوره و وضع ادبی زبان فارسی در عصر خلجیان نافع است.

۴۴۳- الکامل فی التاریخ

(عربی)

از عزیزالدین ابو الحسن بن محمد معروف به ابن اثیر جزری متولد ۵۵۵ هـ و متوفی ۶۳۰ هـ در موصل تالیف حدود ۶۲۸ هـ طبع بولاق مصر در ۱۲ جلد ۱۲۹۰ هـ ۱۸۷۳ م. طبع لیدن با فهارس در ۱۴ جلد ۱۸۶۷-۷۴ م بسعی سی جی تورنبرگ. مأخذ بسیار معتبر و مهم در تمام دوره های تاریخ افغانستان از اول عصر اسلامی تا خروج مغول حدود ۶۰۰ هـ.

۴۴۴- گازرگاه

(فارسی)

از فکری سلجوقی ۹۱ صفحه مصور طبع کابل ۱۳۴۱ ش در تاریخ و مقابر رجال مدفون گازرگاه هرات و مزار خواجه عبدالله انصاری. این کتاب در شرح صنعت سنگتراشی و خطاطی افغانستان مخصوصاً در دوره تیموریان هندو و تواریخ و فیات برخی از رجال معروف و شهزادگان و مزار امیر دوست محمد خان بدرد میخورد.

۴۴۵- گلشن امارت

(فارسی)

از نور محمد نوری قندهاری مشتمل بر احوال امیر شیر علی خان از تولدش ۱۲۳۷ ق تا ۱۲۸۷ ق که جمله ۱۸۸ صفحه است طبع انجمن تاریخ کابل ۱۳۳۵ ش.

۴۴۶- گلشن بلاغت

(فارسی)

از عبدالوهاب فانی هندی که تاریخ تالیف آن معلوم نیست و مجموعه ایست از نامه های حکومتی و اسناد رسمی مربوط به حکومت های هندوستان تا اواخر مغولیه هند. نسخه خطی اندیا آفس لندن نمبر ۲۸۸.

موضوع: طرز نوشتن اسناد و نامهای رسمی و اوضاع دفتری شاهان افغانی و هندو شاهان تیموریه هند.

۴۴۷- گلشن الملوک

(فارسی)

از محمد یعقوب بخاری مشتمل بر تاریخ عمومی آسیا از عصر حضرت محمد (ص) تا امارت امیر نصرالله بخاری ۱۲۴۲-۱۲۷۷هـ که در آن فصولی راجع به وقایع عصر شیانیان و اشترخانیان هم موجود است. نسخه خطی آن در کتب خانه دولتی آسیا وسطی تاکشند و در کتب خانه مرکزی بخارا هم موجود است.

موضوع: اوضاع ولایات شمالی افغانستان در عصر شیانیان و اشترخانیان و مغنتیان بخارا.

۴۴۸- گنج دانش

(فارسی)

از محمد تقی خان حکیم. مشتمل بر نامهای مواقع و بلاد ایران با برخی از وقایع تاریخی آنها. طبع سنگی تهران ۱۳۰۵هـ ۱۸۸۷م.

موضوع: شرح و تحقیق برخی از بلاد سرحدی غربی افغانستان و وقایع خراسان در عصر قاجاریان.

۴۴۹- گویش یغناپی

(روسی و فارسی)

بضمیمه فرهنگ لغات یغناپی. تالیف م، س، ماندریو و ا، م پیشروا. یغناپی یکی از لهجات ماوراء النهر است که در دوره یغناپ جنوب شرقی سمرقند بآن سخن گویند و دنباله زبان سغدی است. چاپ اکادمی علوم تاجکستان در ۴۰۰ صفحه.

راهنمای تاریخ افغانستان

این کتاب در تحقیق لغات و اسمای تاریخی و جستجوی ریشه های کلمات پښتو و دری بدرد میخورد (اصل کتاب روسی است).

۴۵۰- گیتی کشا

(فارسی)

تالیف محمد صادق موسوی متوفی ۱۲۱۰ ق بنام جعفر خان زند تا وقایع ۱۲۰۰ در بر دارد.

در سال ۱۳۱۷ ش بکوشش سعید نفیسی در تهران طبع شده. موضوع: از عصر نادر شاه و احمد شاه بابا تا دوره تیمور شاه وقایع مربوط غرب افغانستان.

۴۵۱- لباب الالبات

(فارسی)

از سدید الدین محمد عوفی بخاری حدود ۶۰۰ هـ طبع اول از طرف براون در لندن و لیدن ۱۹۰۳-۱۹۰۶ م با فهارس و مقدمه. طبع دوم از سعید نفیسی با حواشی و فهارس و مقدمه و تعلیقات مفید، تهران ۱۳۳۵ ش در ۸۶۸ صفحه.

تذکره شعرای فارسی با احوال و آثار که در آن آثار و احوال بسا شعرای فارسی زبان افغانستان هم موجود است و در احوال ثقافی و روحی دوره غوریان هم ماخذ میتواند شد.

۴۵۲- اللباب فی تهذیب الانساب

(عربی)

از عزالدین ابو الحسن علی بن محمد بن محمد ابن اثیر ۵۵۵-۶۳۰ هـ. این کتاب از روی نسخه های خطی دارالکتب مصری قاهره در سنه ۱۳۵۷ ق در ۳ جلد بسعی حسام الدین القدسی از قاهره نشر شده. جلد اول ۵۹۱ صفحه، جلد دوم ۲۷۷ صفحه، و جلد سوم ۳۱۹ صفحه و مرتب است بر حروف تهجی. موضوع: انساب و رجال و نسبتها به اماکن جغرافی و قبایل و غیره. نسبتها به

راهنمای تاریخ افغانستان

بلاد خراسان و افغانستان و رجال معروف منسوب به آن مانند بستی و بلخی و هروی و فوشنجی و غیره که در تحقیق اسماء رجال افغانستان مفید است.

۴۵۳- لب التواریخ هند

(فارسی)

از رای بهند راین. تالیف ۱۱۰۶ هـ ۱۶۹۴ م. تاریخ عمومی هند است از عصر سلطان شهاب الدین غوری تا سال ۱۶۹۰ م، نسخه های خطی:

۱- موزه برتانیه نمبر ۲۶۲۵۱.

۲- اندیا آفس نمبر ۳۵۸.

۳- ایشیاتک سوسایتی بنگال در کلکته.

۴- بودلیان انگلستان.

۵- مانچستر انگلستان.

۶- ظفر حسن هند.

موضوع: تاریخ شاهان افغانی در هند.

۴۵۴- لسان العرب

(عربی)

از محمد بن منظور افریقی (متوفی حدود ۷۱۱ هـ) طبع بولاق قاهره در ۲۰ جلد ۱۲۹۹-۱۳۰۸ ق.

موضوع: نامهای بلاد و رجال و شرح برخی از کلمات عربی مروج در افغانستان.

۴۵۵- لسان المیزان

(عربی)

از ابن حجر عسقلانی متوفی ۸۵۲ هـ طبع حیدرآباد دکن.

موضوع: شرح حال و نامهای محدثین و برخی از علماء افغانستان و مأخذ در تاریخ علم و فکر.

۴۵۶- لشکرگاه

(فارسی)

از احمد علی کهزاد در ۱۵۲ صفحه مصور از نشرات انجمن تاریخ کابل ۱۳۳۲ ش.

تاریخچه و صورت حفريات لشکرگاه بست مربوط بدوره غزنویان و غوریان است.

۴۵۷- لطایف الخبار یا تاریخ قندهار

(فارسی)

از رشید خان بدیع تونی (بدرالزمان مهابت خانی) تالیف ۱۰۶۳ هـ- ۱۶۵۲ م. تفصیل وقایع محاصره قندهار از طرف شهزاده داراشکوه در سنه ۱۰۶۳ هـ که در قندهار قوای صفوی محصور بودند و حکومت هند دهلی با حکومت صفوی اصفهان بر سر قندهار اختلاف و جنگ داشتند.

۱- نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۲۴۰۸۹.

۲- نسخه خطی اندیا آفس لندن نمبر ۳۳۸.

۳- نسخه خطی بانکی پور نمبر ۵۶۷.

۴- نسخه خطی کتب خانه سرکار هند.

۵- نسخه خطی ایشیاتک سوسایتی بنگال در کلکته.

موضوع: وضع دولت صفوی و تیموری هند در باره قندهار و محاصره قوای صفوی در آن شهر از طرف شهزاده داراشکوه در ۱۰۶۳ هـ.

۴۵۸- اللمع فی التصوف

(عربی)

از ابو نصر عبدالله بن علی سراج طوسی متوفی ۳۷۸ هـ طبع اول نکلسون در لیدن با فهارس ۱۹۱۴ م.

طبع دوم به تحقیق و تعلیق دکتور عبدالحکیم محمود قاهره.

موضوع: تاریخ تصوف و افکار و رجال صوفی در خراسان در سه قرن اول اسلامی.

۴۵۹- لواقع الانوار فی طبقات الاخيار

(عربی)

به طبقات الكبرى رجوع کنید.

۴۶۰- مؤثر الامراء

(فارسی)

از صمصام الدوله شاهنواز خان خوافی اورنگ آبادی تالیف بین ۱۱۵۵-۱۱۶۰ هـ ۱۷۴۳-۱۷۴۷ م.

شرح حال امرای بزرگ هند از آغاز دوره اکبری تا عصر مولف طبع ایشیاتیک سوسایتی بنگال در کلکته ۱۸۸۸-۹۱ م.

موضوع: شرح احوال برخی از امرا و مشاهیر رجال افغانی در هند.

۴۶۱- مؤثر جهانگیری

(فارسی)

از میرزا کامگار حسینی ملقب به غیرت خان تألیف ۱۰۴۰ هـ ۱۶۳۱ م مشتمل بر تاریخ زندگانی و سلطنت جهانگیر پادشاه تیموری هند.

۱- نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۱۴۱.

۲- نسخه خطی علی گره هند نمبر ۳۲۴.

۳- نسخه خطی بانکی پور ۵۶۳.

موضوع: اوضاع و وقایع عهد جهانگیر در افغانستان.

۴۶۲- مؤثر رحیمی

(فارسی)

از محمد عبدالباقی نهاوندی تألیف ۱۰۲۵ هـ ۱۶۱۶ م تاریخ مختصر هند است از عصر غزنویان تا سلطنت جهانگیر با شرح حال میرزا عبدالرحیم خان خانان و اسلاف او طبع ایشیاتک سوسایتی بنگال در کلکته ۱۹۱۰ م، ۲ جلد.

موضوع: شرح حال شاهان افغانی در هند و رجال معروف افغانی در دوره اسلامی هندوستان.

۴۶۳- مآثر عالمگیری

(فارسی)

از محمد ساقی مستمند خان تالیف ۱۱۲۲ هـ - ۱۷۱۰ م تاریخ چهل سال اخیر سلطنت اورنگ زیب عالمگیر از ۱۶۶۸ تا ۱۷۰۷ م که در آن وقایع ده سال اول سلطنت عالمگیر نیز خلاصه شده و در مقدمه آمده است. طبع ایشاتیک سوسایتی بنگال در کلکته ۱۸۷۱ م. موضوع: وقایع عهد اورنگ زیب در افغانستان از کابل تا بلخ و بدخشان و قندهار.

۴۶۴- مآثر الملوک

(فارسی)

از غیاث الدین خواند میر ۸۸۰-۹۴۲ هـ کتابیست در بیان موسسات و عمارات و گفتارهای حکمت آمیز شاهان با تاریخ عمومی اسلامی از عصر اموی تا غزنویان که نسخه خطی آن در موزه برتانیه نمبر ۲۹ موجود است و ریو آنرا در صفحه ۱۸ جلد سوم فهرست خویش ذکر کرده. موضوع: تاریخ عمرانی و ثقافی افغانستان در اوایل عصر اسلامی تا زمان سلطنت غزنویان.

۴۶۵- مادر زبان دری

(فارسی)

یا زنان دو هزار ساله افغانستان با تحلیل کتیبه سرخ کوتل بغلان از عبدالحی حبیبی طبع کابل از نشرات انجمن تاریخ. در ۱۴۰ صفحه با فوتوهای متعدد و تابلوها و فهارس این کتاب در باره زبان قدیم افغانستان در دوره کوشانی معلومات میدهد و در فیلالوژی عقیده نوی را وارد میسازد که زبان دری در خود افغانستان پیدا شده و از پهلوی نژائیده. در باره دین و اوضاع اداری و نامهای رجال دولتی و القاب ایشان در دوره کوشانی حدود ۱۵۰ م نیز مطالب عمده دارد. رسم الخط ها و زبان و فرهنگ را توضیح میدهد.

۴۶۶- مالیات هند

(فارسی)

مشمول بر جداول مالیات صوبه ها و پرگنه های هند در عصر شاه جهان و اورنگ زیب با فارم های مقررری به ماموریت های دولتی که متعلق است بسالهای بین ۱۷۰۷-۱۸۲۸ م.

نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۱۷۷۹.

موضوع: اندازه مالیات ولایت کابل و قندهار و غزنی و بدخشان و بلخ و ننگرهار و دیگر ولایات شرقی افغانستان در عصر شاه جهان و اورنگزیب.

۴۶۷- مجالس السلاطین

(فارسی)

از محمد شریف تالیف ۱۰۳۸ هـ ۱۶۲۹ م. تاریخ هند است از اول فتوح اسلامی تا عصر شاه جهان در موزه برتانیه نمبر ۱۹۰۳-۵۷ موجود است. موضوع: تاریخ شاهان افغانی در هند با وقایع عصر بابر تا شاه جهان در افغانستان.

۴۶۸- مجالس الملوک

(فارسی)

از محمد مفید مستوفی که در عصر شاه عباس ثانی صفوی ۱۰۵۲-۱۰۷۷ هـ ۱۶۴۲-۱۶۶۶ م تالیف شده و مشتمل است بر سلسله های نسب شاهان ایران از زمان قدیم تا ۱۰۴۹ هـ ۱۶۴۰ م که نسخه خطی آن در موزه ملی پاریس نمبر ۳۲۴۹ است.

موضوع: سلسله شاهان افغانستان بعد از اسلام.

۴۶۹- مجالس المومنین

(فارسی)

از قاضی نورالله شوشتری. طبع سنگی تهران ۱۲۹۹ ش. موضوع: شرح احوال، آثار و افکار برخی از علمای خراسان و مخصوصاً علماء شیعه.

۴۷۰- مجمع التواریخ

(فارسی)

تالیف میرزا محمد خلیل مرعشی متوفی ۱۲۲۰ق در شرح وقایع عهد صفوی و فتوحات هوتکیه در ایران تا عصر مولف ۱۲۰۷ق که ماخذ مهمه تاریخ دوره هوتکیان است.

طبع اول در ۱۶۶ صفحه بوسیله عباس اقبال تهران ۱۳۲۸ش.

۴۷۱- مجمل التواریخ و القصص

(فارسی)

بقلم مولف نامعلوم در سنه ۵۲۰هـ تالیف شده یک نسخه خطی آن در کتب خانه پاریس نمبر ۶۲۰ کتب فارسی موجود است که از روی عکس آن نسخه در سنه ۱۳۱۸ش با حواشی و فهارس مرحوم ملک الشعراء بهار در تهران از طرف موسسه خاور در ۵۶۷ صفحه طبع شده.

موضوع:

- ۱- داستانها و تاریخ دوره قبل از اسلام شاهان کیانی و اشکانیان و ساسانیان.
 - ۲- دوره اسلامی تا اوایل قرن ششم فتوحات اسلامی و صفاریان و طاهریان و سامانیان و غزنویان و سلجوقیان و غوریان که در تمام این شش قرن در تاریخ افغانستان بدرد میخورد.
 - ۳- فواید لغوی زبان فارسی و گرامر آن.
- یک نسخه خطی دیگر آن به خط قدیم قرن ششم در کتب خانه مرحوم هاشم شایق افندی در کابل موجود است که نسخه دوم مکشوفه دنیا شمرده میشود.

۴۷۲- مجمل فصیحی

(فارسی)

تالیف فصیح احمد بن جلال الدین محمد خوافی ۷۷۷-۸۴۹هـ در سه جلد به تحشیه و تعلیق و فهارس محمود فرخ طبع مشهد ۱۳۳۹-۱۳۴۱ش.

جلد اول شامل مختصر احوال قبل از اسلام و بعد از اسلام تا ۲۹۹هـ.

جلد دوم از ۳۰۰ تا ۷۰۰هـ.

جلد سوم از ۷۰۰ تا ۸۴۵هـ.

راهنمای تاریخ افغانستان

درین سه جلد وقایع عهد اسلامی خراسان تا ۸۴۵هـ ضبط شده ولی هر واقعه در سال وقوع آن.

وقایع عصر خلفا و طاهریان و سامانیان و صفاریان و غزنویان و مغول و تیموریان و آل کرت و ملوک سیستان و برخی از خاندانهای بومی افغانستان در آن آمده و مخصوصاً اکثر سالهای تقرر والیان هرات در آن ذکر یافته که از آن یک جدول مرتب والیان هرات توان ساخت و ممکن است مأخذ مولف کتاب بنام ولایة خراسان بوده که اکنون در دست نیست. این کتاب برخی وقایع تواریخ و فیات مشاهیر هرات را هم دارد. در جلد دوم مواضعه وزیر غزنویان احمد میمندی با سلطان مسعود درج است که از تاریخ قدیم نقل شده و اثر بسیار مغتنم اداری و دربار عهد غزنویان است.

۴۷۳- مجمل مفصل

(فارسی)

از محمد براری بن محمد جمشید هندی تألیف ۱۰۰۵هـ-۱۶۵۴م. تاریخ عمومی شرق است از قدیم تا آغاز قرن ۱۱هـ که نسخه خطی آن در ایشیاتیک سوسایتی بنگال است نمبر ۴۳. موضوع: احوال شاهان افغانی در هند.

۴۷۴- المجلة العراقية

(عربی)

مجله عربی عراق طبع بغداد در جلد ۱۵ عدد ۱۴ این مجله مضمونی در باره احوال و افکار سید جمال الدین افغانی بقلم ذوالنون ایوب نوشته شده.

۴۷۵- مجموعه میرزا مهدی خانی

(فارسی)

از محمد هادی مشهور به شاه میرزا مهدی خان تألیف ۱۱۴۲هـ-۱۷۳۰م و تکمیل در ۱۱۷۳هـ-۱۷۶۰م. مشتمل بر احوال بسیار موجز تیموریان هند تا زمان تألیف آن که نسخه خطی آن در اندیا آفس لندن نمبر ۴۱۲ موجود است. موضوع: تاریخ تیموریان هند از بابر تا آخر این دودمان.

۴۷۶- مجموعه الوثائق السياسيه

في العهد النبى و الخلافة الراشده

(عربى)

از دکتر حمیدالله حیدر آبادی دکنی. طبع قاهر ۱۹۴۱ م مصور.
مؤلف درین کتاب به حوالت مآخذ عربی و اسناد کتبی تمام مکاتبات و معاهدات اوایل دوره اسلامی تا ختم دوره خلفای راشدین را فراهم آورده.
موضوع: معاهدات و مکاتبات رسمی حکمرانان عربی با ملوک خراسان و مرو و هرات و پوشنج و غیره در آن موجود است که در تاریخ فتوحات اسلامی در افغانستان بکار می آید.

۴۷۷- مجمع السلاطين

(فارسی)

از غوث محمد خان طبع مخدومی پریس بمبئی ۱۲۷۶ هـ- ۱۸۶۲ م.
موضوع: تاریخ سلاطین افغانی در هند بعد از عصر غزنویان تا ورود انگلیس.

۴۷۸- مجمع الفصحا

(فارسی)

از رضا قلی هدایت متوفی ۱۲۸۸ ق. طبع اول سنگی در تهران ۱۲۹۵ ق در دو جلد بزرگ طبع دوم با فهارس و حواشی مظاهر مصفا در ۶ جلد تهران ۱۳۴۰ ش.
موضوع: تاریخ ادبیات و آثار و احوال شاعران فارسی از قرن دوم اسلامی تا قرن سیزدهم که در آن تمام شعرای فارسی افغانستان هم شامل اند.

۴۷۹- محاربة بلخ

(فارسی)

از محمد صالح کمبو تالیف حدود ۱۰۵۶ هـ- ۱۶۴۷ م.
مشمول بر احوال لشکر کشی شاه جهان که بقیادت شهزاده مراد بخش و علی مرادخان برای فتح بلخ فرستاده شده بود در سنه ۱۰۶۵ هـ- ۱۵۴۷ م. نسخه خطی در موزه برتانیه نمبر ۱۶۸۳.
موضوع: اوضاع عصر شاه جهان در افغانستان و رقابت دولت تیموری هند با

شاهان تیموری بلخ و صفحات شمال افغانستان.

۴۸۰- محاربه کابل و قندهار

(فارسی)

از قاسم علی خان (قاسم) افریدی ساکن آگره. تکمیل شده در سنه ۱۲۶۰ هـ
۱۸۴۴ م مشتمل بر احوال جنگ اول طبع آگره ۱۲۷۲ هـ- ۱۸۵۶ م.
نسخه های خطی آصفیه ۲۰۳ بنام ظفر نامه کابل از خواجه قاسم دهلوی
۱۲۶۴ هـ- ۱۸۴۸ م. پشاور ۱۴۵۶. موزه برتانیه فهرست ریو ۱۰۳۸/۳.

۴۸۱- محاربه کابل و قندهار

(فارسی)

از منشی محمد عبدالکریم علوی نویسنده کتاب فوق و تاریخ احمد (رک: باین
نام) و تاریخ پنجاب تحفة الاحباب طبع لکهنو ۱۲۶۵ هـ و ترجمه فارسی تاریخ خلفاء
سیوطی و ترجمه تاریخ مصر و تلخیص ابن خلکان و الف لیله و کتب جغرافی و
فلکیات از انگلیسی. او در سنه ۱۲۶۵ هـ- ۱۸۴۹ م هنوز زنده بود و از مقدمه واقعات
درانی اردو مطبوع ۱۲۹۲ هـ- ۱۸۵۰ م بر می آید که در این وقت او مرده بود. کتاب
محاربه مشتمل است بر احوال جنگ های ۱۸۳۸ تا ۱۸۴۶ م که از اکبر نامه منشی
قاسم خان هم استفاده نموده و کتاب خود را در سنه ۱۲۶۳ هـ- ۱۸۴۷ م نوشته طبع
لکهنو ۱۸۴۸ م طبع کانپور ۱۲۶۷ هـ- ۱۸۵۱ م تاریخ احمد شاه درانی همین مولف در
سنه ۱۲۹۲ هـ- ۱۸۷۵ م در کانپور چاپ شده.

طبع متن فارسی در کانپور ۱۲۶۷ هـ- ۱۸۵۱ م اما یک ترجمه واقعات درانی اردو
پس بفارسی شده که وقایع تا مرگ شاه شجاع ۱۲۵۷ هـ- ۱۸۴۲ م را هم دارد. این
ترجمه را سید حسین شیرازی کربلائی مترجم اردو دارالترجمه تهران کرده که نسخه
خطی آن در موزه لندن تحریری ۱۳۰۵ هـ- ۱۸۸۸ م و نیز نسخه دیگر در کتابخانه
مجلس تهران ۲۲۱ تحریر همان سال موجود است. و ترجمه فرانسوی آن هم در
پاریس ۱۸۷۹ م نشر شده.

۴۸۲- مخازن التقوی فی تاریخ بخارا

(فارسی)

از شهزاده حسین بن امیر شاه مراد پادشاه بخارا.
در تاریخ سلسله مفتیه بخارا که نسخه خطی آن در کتب خانه بخارا نمبر ۱۰۱
موجود بود و تاریخ تالیف آن نصف اول قرن نهم است.
موضوع: اوضاع ولایت شمالی افغانستان در دوره شاهان منفیت بخارا در قرن
۱۲ و ۱۳ هجری.

۴۸۳- مختصر یول

(فارسی)

از عزیزالدین محمد هندی تالیف ۱۲۱۸ هـ- ۱۸۰۳ م.
تاریخ سلاطین دهلی است بشمول احوال تیمور و شاهان تیموری هند تا شاه
عالم دوم.
نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۱۶۷۱/۲.
موضوع: احوال شاهان افغانی در هند از عصر غوریان تا سوریان و وقایع عهد
تیموریان هند در افغانستان.

۴۸۴- مختصر در احوال تیموریه

(فارسی)

از احمد علی بن یوسف علی فیض آبادی مشتمل بر تاریخ تیموریان هند تا
۱۲۲۸ هـ- ۱۸۱۲ م. که نصف کتاب در باره احوال شاه عالم دوم است و در سنه
۱۲۴۵ هـ- ۱۸۲۹ م بخواش مهاراجه کیرت چند نوشته شده است. نسخه خطی اندیا
آفس ۴۴۲۹ تحریر حدود ۱۸۵۰ م.
موضوع: اوضاع تاریخی افغانستان در عصر تیموریان هند از بابر تا عصر شاه
شجاع سدوزائی.

۴۸۵- مخزن اسلام

(پښتو)

از اخوند درويزه بن کدانی بن سعدی (متوفی ۱۰۴۸ هـ) در پشاور بزبان پښتو

مشمول بر احکام ارکان اسلامی که ضمناً یک حصه این کتاب شرح در باره پیر روشن و احوال افغانان آنوقت و قبایل پشاور و رجال مشهور آن عصر هم دارد و در باره حوادث زمان بابر و بعد از او مأخذ شده میتواند. نسخه های خطی زیاد آن در موزیم های دنیا و موزه کابل و کتب خانه مطبوعات و انجمن تاریخ کابل موجود است.

۴۸۶- مخزن افغانی

(فارسی)

از خواجه نعمت الله سامانی هروی تالیف حدود ۱۰۲۱هـ- ۱۶۱۳م مشتمل بر تاریخ افغان از اوایل عصر اسلامی تا زمان جهانگیر دارای احوال سلاطین لودی و سوری و پادشاهان آل بابر در هند و فصل مشتمل بر شجرهای انساب قبایل افغانی و یک فصل در باره احوال و کرامات مشاهیر روحانی افغان. نسخه خطی:

- ۱- موزه برتانیه نبر ۱۹۷.
- ۲- بانکی پور هند نمبر ۵۴۸.
- ۳- کتب خانه سرکار در هند.
- ۴- نسخه خطی انجمن تاریخ کابل.
- ۵- نسخه خطی کتب خانه مطبوعات کابل.
- ۶- نسخه خطی تحریر ۱۱۱۳هـ موزه کراچی.
- ۷- یک حصه این کتاب را دورن مستشرق روسی طبع کرده است ولی بعداً این کتاب در دو جلد باهتمام ایشیاتک سوسایتی پاکستان با تحشیه و تعلیق و مقابله دکتر سید محمد امام الدین در دهاکه طبع شده است. جلد اول متن فارسی کتاب ۴۳۴ صفحه با ۹۳ صفحه انگلیسی در معرفی کتاب و مولف و مضامین آن. طبع ماه جون ۱۹۶۰م. جلد دوم متن فارسی کتاب از صفحه ۴۳۵ تا ۹۰۴ بضم چهار ورق شجره انساب و فهارس اعلام و انساب و اماکن و کتب و بلیوگرافی مفصل بزبان انگلیسی طبع ماه جون ۱۹۶۲م. این طبع انتقادی از روی چند نسخه خطی با حواشی مفید و روش عالمانه صورت گرفته و بسیار مفید است.

۴۹۷- مرآت الاشباه

(فارسی)

از محمد فخرالدین حسین هندی تالیف ۱۲۶۶هـ - ۱۸۵۰م مشتمل بر شجرهای انساب شاهان تیموری هند با تعیین مولد و جلوس و تاریخ وفات آنها که نسخه خطی آن در موزه برتانیه موجود است نمبر ۱۸۲ (او-آر) و نیز در هند طبع شده. موضوع: تاریخ دوره تیموریان هند.

۴۸۸- مرآة الافاغنه

(فارسی)

از خان جهان لودی.
۱- نخه خطی نمبر ۹ موزه کابل در ۲۹۲ صفحه بخط نستعلیق و کاغذ کشمیری.
۲- نسخه خطی دیگر را در شکار پور سنده دیده ام. موضوع: تاریخ افغان در هند.

۴۸۹- مرآت البلاد

(فارسی)

از هاشم علی رضوی تالیف ۱۲۳۵هـ - ۱۸۲۰م. جغرافیای هند است با شرح وقایع تاریخی از زمان قدیم تا عصر مولف نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۲۰۲ (او-آر). موضوع: جغرافیا و تحقیق اسماء اماکن مربوط دوره تاریخی شاهان افغانی در هند.

۴۹۰- مرآت البلدان

(فارسی)

تالیف محمد حسن خان اعتماد السلطنه در عصر قاجاری معاصر ناصر الدین شاه متوفی ۱۳۱۳ق در چهار جلد بطبع سنگی در تهران در سنه ۱۲۹۳-۱۲۹۴هـ طبع شده.

موضوع: در باره اسمای بلاد و مواقع جغرافی خراسان و غربی افغانستان در قرن ۱۹ از آن استفاده ممکن است. در باره مسئله هرات و روابط قاجاریه با

افغانستان هم مطالبی دارد.

۴۹۱- مرآة الجنان

(عربی)

از محمد بن عبدالله یافعی متوفی ۷۶۷هـ. طبع حیدرآباد دکن ۱۳۳۸ ق در دو جلد.

موضوع: تاریخ اسلام تا قرن هشتم بترتیب سنوات هجری که در هر سنه وقایع مهم و وفیات معروف را آورده است و در تاریخ عمومی افغانستان و کتب شناسی و شرح احوال علما و مولفین هم مفید است.

۴۹۲- مرآت الصفا

(فارسی)

از محمد علی تالیف ۱۱۷۶هـ-۱۷۶۶م.
تاریخ عمومی شرق است از قدیم تا زمان مولف که در آن شرح احوال شاهان افغانی در هند هم آمده.
موضوع: احوال شاهان افغانی در هند.

۴۹۳- مرآة العالم

(فارسی)

از محمد بختاور خان تالیف ۱۰۸۷هـ-۱۶۶۷م ولی وقایع را تا ۱۰۹۴هـ-۱۶۸۳م هم دارد و تاریخ عمومیست از قدیم تا عصر تالیف کتاب.
نخسه های خطی:

۱- موزه برتانیه نمبر ۷۶۵۷.

۲- اندیا آفس نمبر ۱۲۴.

۳- علی گره هند.

۴- ایشیاتک سوسایتی بنگال در کلکته.

۵- بودلیان انگلستان.

۶- رایل ایشیاتک سوسایتی لندن.

۷- کتب خانه رامپور هند.

۸- مانچستر انگلستان.

۹- نوبهار لایبریری هند.

۱۰- بانکی پور هند نمبر ۴۷۷.

۱۱- ظفر حسن هند.

موضوع: تاریخ شاهان و رجال افغانی در هند مخصوصاً شرح احوال برخی از عرفاء و صوفیان افغانی در هند.

۴۹۴- مرآة الفتوح

(فارسی)

از قاضی اتابک اندجانی در تاریخ خانی خوقند که نسخه های خطی آنرا اسیمینوف و بارتولد نشان داده اند.

موضوع: اوضاع ولایات شمالی افغانستان در عصر خانان خوقند و قرون ۱۱-۱۲.

۴۹۵- مرآت گیتی نما

(فارسی)

از عبدالکریم مشتاق هندی تالیف ۱۲۶۳ هـ ۱۸۴۶ م مشتمل بر اوصاع جغرافی و تاریخی صوبهای هند از امان قدیم تا عصر مولف، با تفصیلی راجع به جغرافیای دهلی و آثار مهم آنجا.

نسخه های خطی:

۱- موزه برتانیه نمبر ۱۸۹۱ (و-ار)

۲- کتب خانه ریاست الور هند.

موضوع: تحقیق نامهای جغرافی که به تاریخ شاهان افغانی در هند در تشکیلات ملکیه آنها تعلق دارد.

۴۹۶- مرآت واردات

یا تاریخ محمد شاهی یا تاریخ چغتای

(فارسی)

از محمد شفیع هندی تالیف ۱۱۴۶ هـ ۱۷۳۴ م. مشتمل بر تاریخ عصر تیموریان

راهنمای تاریخ افغانستان

هند از ابتدا تا سال ۱۶ شاهی محمد شاه.

- ۱- نسخه خطی موزه برتانیه نمبر Add ۶۵۷۹
 - ۲- نسخه خطی ایشیاتیک سوسایتی بنگال در کلکته.
- موضوع: تاریخ تیموریان هند از بابر تا عصر محمد شاه.

۴۹۷- مرآت الوجہ

(فارسی)

از محمد زبردست قربان نبی مشتمل بر احوال اخلاف عبدالرشید پتهان یا افغانان که وقت تالیف آن معلوم نیست و نسخه خطی آن در کتب خانه ملا فیروز بمبئی موجود بود.

موضوع: انساب و قبایل افغانی.

۴۸۹- مرآت الهند

(فارسی)

از محمد لطیف بن محمد علی. تالیف بعد از عصر اورنگزیب مشتمل بر شرح مالیات صوبهای هندوستان.

نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۸۳.

موضوع: شرح و تخمین عواید مالیات شاهان افغانی در هند با تفصیل عصر بابر تا اورنگزیب که در توضیح اوضاع مالی همین دوره ها مفید است.

۴۹۹- مرصاد العباد

(فارسی)

از شیخ نجم الدین عبدالله بن محمد رازی معروف به دایه تالیف سال ۶۲۰ هـ.

موضوع: اوضاع هجوم چنگیز در خراسان. طبع تهران.

۵۰۰- مرآصد الاطلاع علی اسماء الامکنه و البقاع

(عربی)

مختصر قسمت جغرافی معجم البلدان یاقوت حموی از صفی الدین عبدالمومن بن عبدالحق بغدادی متوفی ۷۳۹ هـ طبع اول سنگی در تهران در یک جلد ۱۳۱۰ ق.

طبع دوم آن در سه جلد و ۱۶۲۴ صفحه به تحقیق و تعلیق علی محمد البجاوی مصری از داراحیاء الکتب العربیه ۱۹۵۴م با فهارس و حواشی طبع دیگر این کتاب در چهار جلد در لیدن بسال ۱۸۵۰م صورت گرفته است. موضوع: شرح و تحلیل اسمای جغرافی و بلدان و اماکن افغانستان در دوره اسلامی.

چون کتاب به ترتیب حروف تهجی تالیف شده در هر نام بردیف آن رجوع شود.

۵۰۱- مردم دیده

(فارسی)

از عبدالحکیم حاکم لاهوری تالیف ۱۱۷۵هـ. طبع لاهور انتشارات پنجابی ادبی اکادیمی ۱۰ باهتمام دکتر سید عبدالله ۱۹۲۱م ۲۹۹ صفحه با فهارس رجال و اماکن و کتب.

موضوع: شرح احوال و تذکر ۶۲ نفر شعرای معاصر حاکم لاهوری است که معاصر احمد شاه بابا بود. چون در این وقت پنجاب جزو امپراتوری احمد شاهی بود بنا بران این کتاب در شرح اوضاع ادبی و شعر فارسی دوره احمد شاهی در ولایات شرقی افغانستان مأخذ شده میتواند.

۵۰۲- مزارات شهر کابل

(فارسی)

از محمد ابراهیم خلیل نمبر ۶۵ نشرات انجمن تاریخ کابل در ۲۶۵ صفحه ۱۳۳۹ ش (مصور).

موضوع: شرح مزارات شهر کابل از اوایل عهد اسلامی تا اخیر که در باره شرح حال مشاهیر مدفون شهر کابل از آن استفاده توان کرد.

۵۰۳- مزارات هرات

(فارسی)

در این باره چهار کتاب موجود است.

۱- عبدالله بن عبدالرحمن حسینی مشهور به اصیل الدین واعظ هروی در سنه ۸۶۴هـ کتاب مقصد الاقبال را در شرح مزارات هرات از اوایل اسلام تا عصر تیمور

راهنمای تاریخ افغانستان

گورگان بامر سلطان ابو سعید کورگان تالیف نموده. که با برخی ملحقات جدید در مطبوعه دانش هرات بسال ۱۳۱۰ ش طبع شده است از ۱ تا صفحه ۱۳۸.

۲- تتمه کتاب مقصد الاقبال که در سنه ۱۱۹۸ هـ عبدالله بن ابو سعید هروی نوشته و از نفحات الانس و رشحات و حبيب السیر و وسیله الشفاعات و سایر کتب استفاده کرده است. این رساله در همان طبع هرات از صفحه ۱۳۹ تا ۲۰۷ شامل است و تا ذکر مزار حضرت جامی را دارد.

۳- حصه سوم رساله مزارات هرات در ۶۹ صفحه یکجا با دو رساله سابق در هرات بسال ۱۳۱۰ ش طبع شده که تحریر ملا محمد صدیق هروی بن عبدالحمید سیاوشانی است و در سنه ۱۳۵۰ ق در هرات تکمیل شده و مزارات بعد از عصر جامی را تا عصر خود شرح داده است.

۴- وسیله شفاعت تالیف جلال الدین ابن عبدالحمید بن محمد الصادق که بین دو کتاب نمبر اول و دوم نگاشته شده و کتاب مقصد الاقبال تکلمه آنست. نسخه خطی این کتاب در انجمن تاریخ موجود است و هم در کابل مصور طبع شده.

۵۰۴- مزدا پرستی در ایران قدیم

(فارسی)

از ارتور کرستنسن متوفی ۱۹۴۵ مستشرق دنمارکی ترجمه دکتور ذبیح الله صفا از انتشارات دانشگاه تهران ۱۳۳۶ ش در ۴۱ صفحه.

موضوع: ملاحظاتی در باره قدیم ترین عهد آئین زردشتی و تحقیقات در باره کیش زردشتی.

بدوره تاریخ قبل از اسلام افغانستان و تحقیقات در باره اوستا و زردشت مفید است.

۵۰۵- مزدیسنا و تاثیر آن در ادبیات فارسی

(فارسی)

از دکتور محمد معین، طبع تهران ۱۳۲۶ ش.

موضوع: تاریخ و اسمای رجال و اماکن دوره کیانیان و تحلیل کلمات و اسماء این دوره و منبع مهم در تاریخ ادبیات فارسی نیز مأخذ معلومات شده میتواند.

۵۰۶- مروج الذهب و معادن الجواهر

(فارسی)

از علی بن حسین مشهور به مسعودی متوفی ۳۴۶ هـ تالیف در ۳۳۶ هـ.
طبع متن عربی انتقادی آن در پاریس باهتمام باریبه دی مینار ۱۸۷۷ م ترجمه
فرانسوی آن از باریبه دی مینار طبع پاریس ۱۸۷۲ م در ۹ جلد ترجمه انگلیسی آن از
سپرنگر طبع لندن ۱۸۴۱ م.
طبع متن عربی از دارالرجاء قاهره ۱۹۳۸ در ۴ جلد.
جلد اول: بعد از ص ۶۲ معلومات راجع به هند و سیاست و ثقافت و روایات
آن. حیجون و نهر بلخ ص ۸۳. آمدن شاه هند به سیستان ص ۱۷۸.
ملوک فرس و پیشدادیان و سامانیان بعد صفحه ۱۸۶ وصف بلاد خراسان
صفحه ۳۷۲ وصف ارض الهند صفحه ۳۷۲.
جلد دوم: برمک و نوبهار بلخ ۱۳۷.
جلد سوم: ابو مسلم خراسانی و دعوت وی ص ۱۶۹-۱۹۹-۲۱۷ اضطراب
خراسان ۲۲۰ وزیر اولین آل عباس ۱۹۹.
یحیی بن خالد برمکی ۲۵۵-۲۵۷-۲۶۳ فضایل برامکه ۲۸۴ قتل جعفر برمک
۲۹۰-۲۹۷. مکتوب امین به طاهر بن حسین فوشنجی ۳۱۲ طاهر ۳۱۳-۳۵۲ بابک
خرمی ۱۰ افشین ۱۶، جنگ خلیفه موفق با صفار ۱۴۷، احمد سرخشی ۱۹۲، محمد
بن علی خراسانی ۲۴۱.

۵۰۷- مسالک الممالک

(عربی)

از ابوالقاسم عبدالله بن عیبدالله این خرداذبه حدود ۲۳۰-۲۳۴ هـ طبع لیدن
۱۳۰۶ ق.
موضوع: اسماء اماکن جغرافی و تاریخی خراسان با برخی از معلومات مدنی در
باره اوضاع خراسان مدرک مهم در جغرافیای تاریخی.

۵۰۸- مسالک و ممالک

(فارسی)

از ابو اسحق ابراهیم محمد اصطخری متوفی ۳۴۶ هـ ترجمه فارسی از متن عربی

راهنمای تاریخ افغانستان

آن در قرن ۵-۶هـ. طبع ایرج افشار در تهران ۱۳۴۰هـ ۲۳۴ صفحه با مقدمه و تحقیق و فهرس و نقشه‌ها. نسخه عربی اصل این کتاب در لیدن از طرف دخویه در سال ۱۸۷۰م طبع شده و طبع دوم آن در ۱۹۲۷م است و همچنین در مصر از وزارت ثقافت به تحقیق دکتور محمد جابر عبدالعالی در ۱۹۶۱م از قاهره انتشار یافت در ۲۱۴ صفحه فصول در باره سند و مفاز خراسان و ذکر اقلیم خراسان و ماوراء النهر و ذکر بیابان میان فارس و خراسان مخصوصاً در وضع جغرافیائی اوایل دوره اسلامی و تحقیق اسماء و بلاد مفید است.

۵۰۹- مصباح الهدایه

(فارسی)

از عزالدین محمود کاشانی متوفی ۷۳۵هـ. طبع جلال همائی تهران ۱۳۲۵ش با مقدمه جامع و مفید در تاریخ تصوف و حواشی و فهرس. موضوع: تاریخ تصوف و صوفیان و افکار در شش قرن اول اسلامی و نمونه خوب نثر فارسی در قرن هشتم هجری.

۵۱۰- مطلع سعدین و مجمع بحرین

(فارسی)

از مولانا کمال الدین عبدالزاق سمرقندی که در سنه ۸۱۰هـ در هرات متولد و در همین شهر در سنه ۸۸۷هـ درگذشت از اعیان دربار تیموریان هرات بود. در مطلع سعدین وقایع عهد تیموریان از ۷۰۴ تا ۸۷۵هـ زمان سلطان ابو سعید کورگان بتفصیل نوشته شده که سه حصه آنرا پروفیسور محمد شفیع لاهوری در لاهور بطبع سنگی چاپ کرده است. مجلد دوم حصه اول طبع لاهور ۱۹۴۱م مجلد دوم و سوم طبع لاهور ۱۹۴۵م. در سه جلد جمله ۱۵۵۸ صفحه. موضوع: برای شرح اوضاع سیاسی و ادبی و اجتماعی دوره تیموریان دقیق ترین ماخذ است.

۵۱۱- مطلع الشمس

(فارسی)

از صنیع الدوله محمد حسین خان مراغی متوفی در تهران ۱۸۹۶ م وی در سفر نصرالدین شاه در ۱۳۰۰ هـ بمشهد با او همراه بود و مطلع شمس را در سه جلد مشتمل برین مقاصد نوشت:

- ۱- راهای به مشهد از رماوند.
 - ۲- اوضاع مفصل مشهد با تاریخ آن دز ۴۲۸ تا ۱۳۰۲ هـ با مشاهیر مشهد امام علی رضا و لست کتب خانۀ مشهد.
 - ۳- شرح راه سفر شاه از راه نشاپور و سبزوار و شهرود و دامغان و سمنان تفصیل مواقع و اشخاص مهم این بلاد.
- طبع تهران ۱۳۰۱ هـ در سه جلد چاپ سنگی.
موضوع: تاریخ و اوضاع جغرافی خراسان در دورۀ اسلام قدیم و جدید.

۵۱۲- مظهر شاه جهانی

(فارسی)

از یوسف میرک بن ابوالقاسم الحسینی هروی تالیف ۱۰۴۰ هـ ۱۶۳۰ م یک نسخه خطی آن در پوهنتون پنجاب و کلکسیون شیرانی موجود است.
طبع سید حسام الدین راشدی سندی در کراچی.
موضوع: شرح احوال رجال و مشاهیر و مقامات سند که اکثر ربطی بتاریخ افغانستان دارد و نیز برای شرح تشکیلات ملکی و تنظیم اداره حکومت مغولیه مفید است که همان نظام در افغانستان هم بود.

۵۱۳- مجمع الانساب و الاسرات الحاکمه

فی تاریخ الاسلامی

(عربی)

اصل این کتاب بقلم ادوارد فون زمباور مستشرق آستریائی (نمساوی) است که در سنه ۱۹۴۹ م مرده و متن المانی و فرانسوی آن در اروپا نشر شده است.
وی درین کتاب کار ستانلی لین بول را اتمام کرده که کتاب خاندانهای اسلامی در سنه ۱۸۹۴ م بانگلیسی نشر شد. و همچنین زامباور کتاب دول اسلامیه خلیل ادهم

راهنمای تاریخ افغانستان

را که بتورکی است در نظر داشته (رک: باین دو کتاب) معجم الانساب زمباور به همت دکتور زکی محمد حسن بک و حسن احمد محمود از متون اروپائی به عربی ترجمه شده. از قاهره در دو جلد با فهارس و شجرها در ۱۹۵۱ م نشر شده است.

۵۱۴- معجم البلدان

(عربی)

از یاقوت حموی ۵۷۵-۶۲۹ هـ.

در ده جلد بترتیب ردیف الفبا نامهای بلاد و اماکن و اشخاص معروف منسوب به شهرها.

موضوع: این کتاب در تاریخ و جغرافیای تاریخی خراسان هم منبع بسیار مهم است.

طبع لیدن.

طبع قاهر در ده جلد ۱۳۲۳ ق.

طبع بیروت در پنج جلد ۱۹۵۹ م.

۵۱۵- المعجم فی معاییر اشعار العجم

(فارسی)

از شمس الدین محمد بن قیس رازی در قرن هفتم هجری.

طبع مدرس رضوی تهران ۱۳۱۴ ش.

موضوع: برخی از موارد تاریخ ادبیات فارسی در خراسان.

۵۱۶- معجم المطبوعات العربیه

(عربی)

از یوسف سرکیس طبع بیروت ۱۹۲۸ در دو جلد بترتیب الفبای نامهای کتب.

موضوع: کتب شناسی و شرح احوال بعضی مولفان و عالمان افغانستان در تمام

دوره اسلامی در تاریخ فکر و علم هم بدرد میخورد.

۵۱۷- معجم ما استعجم
من اسماء البلاد و المواضع
(عربی)

از ابی عبدالله بن عبدالعزیز بکری اندلسی وزیر فقید متوفی ۴۸۷هـ. این کتاب از روی نسخ خطی قاهره بسعی مصطفی السقاء در چهار جلد در سنه ۱۳۶۴-۱۹۴۵ م طبع شده و بر حروف تهجی مردف است با فهارس در ۱۶۲۵ صفحه. موضوع: اسماء بلاد و اماکن که در اشعار عربی احادیث و اخبار ذکر آمده و در آنجا ذکر بعضی از بلاد خراسان و افغانستان را نیز دارد و ابیاتیکه در عربی ذکر این بلاد آمده نیز قید گریده و در تحقیق اسماء بلاد در دوره اسلامی مفید است.

۵۱۸- معجم المصنفین
(عربی)

از برخی از علمای حیدرآباد دکن. طبع بیروت ۱۳۴۴هـ. موضوع: در تاریخ علم و رجال علمی و مولفان و کتب شناسی مفید است.

۵۱۹- معدن اخبار احمدی
(فارسی)

از احمد بن بهبل که در عصر جهانگیر در هند در حدود ۱۰۲۸هـ ۱۶۱۴م تالیف شده و تاریخ عمومی شرق است در دو جلد که جلد اول آن در موزه برتانیه است مشتمل بر حوادث زمان قدیم تا سلطنت سلطان ابراهیم لودی. و جلد دوم آن در اندیا آفس حاوی وقایع تاریخی دودمان چغتائی و شاهان هند از تیمور تا جهانگیر.

۱- نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۱۷۶۶.

۲- نسخه خطی اندیا آفس نمبر ۱۲۱.

۳- نسخه خطی موزه کابل نمبر ۱۱۳ در ۳۵۷ ورق.

موضوع: شرح احوال شاهان و رجال افغانی در هند مخصوصاً لودیان و

سوریان.

۵۲۰- معدن السعادت

(فارسی)

از سلطان علی حسینی صفوی در حدود ۱۸۰۵ م. تاریخ مفصل تیموریان هند است از تیمور تا مرگ محمد شاه با احوال اوده و خاندانهای حاکمه آن تا ۱۲۱۸ هـ- ۱۸۰۳ م. که نسخه خطی آن در ایشیاتک سوساییتی بنگال در کلکته است. موضوع: تاریخ عصر تیموریان هند از بابر تا محمد شاه.

۵۲۱- مفتاح التواریخ

(فارسی)

از تهوماس ولیم بیل انگلیس. مجموعه تواریخ است که در ادبیات فارسی تاریخ وقوع برخی از حوادث مهم را نظم کرده اند از ابتدای سنه هجری تا قرن ۱۳ هجری. طبع نولکشور کانپور هند ۱۲۸۴ هـ- ۱۸۶۷ م. موضوع: تاریخ های وقوع برخی از حوادث تاریخی هند و افغانستان مخصوصاً در دوره بعد از غزنویان تا تصرف انگلیس بر هند دارد و نقل کتیبه های چهل زینه قندهار به تفصیل در آن موجود است.

۵۲۲- مفاتیح الریاسة

(فارسی)

از محمد رضا نجم طباطبا مولف زبده الغرائب و مجمع الملوك و اخبارات هند. که کتاب مفاتیح الریاسة در تاریخ هند از ۱۱۵۱ تا ۱۲۵۱ م نوشت. و این جلد اول است از یک مجموعه بزرگ تاریخی بحرالزخار که ریو در فهرست خود (ج ۳ ۱۰۱۴) از آن ذکری دارد و در موزه برتانیه موجود است. موضوع: اواخر احوال تیموریان هند و نادر شاه و احمد شاه ابدالی.

۵۲۳- مفاتیح العجم

(فارسی)

مولف آن ابو الحسن طبری این کتاب را به امر میر علی شیر نوائی وزیر هرات در چهار طبقه در تاریخ خاندانهای پیش از اسلام شاهان ایران نوشت. که نسخه خطی

آن در بوهار لایبریری هند نمبر ۵۱ موجود است که در قرن ۱۷ م نوشته شده.
موضوع: تاریخ قبل از اسلام خراسان.

۵۲۳- مفاتیح العلوم

(عربی)

از ابود عبدالله محمد بن احمد بن یوسف الکاتب الخوارزمی بلخی متوفی ۳۸۷ هـ ۹۹۷ م که بنام وزیر سامانیان عبیدالله بن احمد عتبی تقدیم شده و دایرة المعارف کوچک عصر خود است که در آن اصطلاح علمی و ادبی و سیاسی و اداری را شرح داده است.

طبع اول در قاهره مصر ۱۳۴۲ ق در ۱۵۴ صفحه با فهرست و عناوین.
موضوع: در باره تشکیلات اداری و مضطلحات اجتماعی و سیاسی و عسکری و زراعتی و تجارتي وغيره که در حدود ۳۰۰ هـ در خراسان رواج داشت مأخذ شده میتواند.

۵۲۵- مقالات الشعراء

(فارسی)

تالیف میر علی شیر تتوی متوفی ۱۲۰۳ هـ حاوی اشعار و آثار ۷۱۹ تن شعرای فارسی زبان سند و افغانستان و ایران ۱۰۵۰ صفحه در یک جلد طبع سندی ادبی بورد کراچی در سال ۱۹۶۰ م به همت سید حسام الدین راشدی.
این تذکره شعرا احوال و آثار بسا شعرای افغانستان را تا عصر اواخر سدوزائیان و آغاز دوره محمد زائیان دارد. و ضمناً در برخی حوادث دوره احمد شاهی و تیمور شاهی مأخذ میتواند شد.

۵۲۶- مقالات ژنده پیل

(فارسی)

در شرح احوال و کرامات شیخ الاسلام ابو نصر احمد بن ابی الحسن بن احمد بن محمد نامقی جامی ملقب به ژنده پیل ۴۴۱-۵۳۶ هـ.
تالیف خواجه سدیدالدین غزنوی در قرن ششم هـ با الحاق و فهارس و حواشی طبع دکتر حشمت الله در تهران ۱۳۴۰ در ۲۸۰ صفحه.
موضوع: در تاریخ فکری دوره غزنویان و سلجوقیان و نشر مبادی تصوف و

راهنمای تاریخ افغانستان

برخی از وقایع تاریخی و اوضاع سیاسی و اجتماعی این دوره بدرد میخورد. نامهای برخی از رجال معروف و کارداران دولتی را دارد. سبک فارسی آن نماینده زبان غزنی است.

۵۲۷- مقدمه شاه عالم نامه

(فارسی)

از غلام علی خان هندی تالیف بعد از سال ۱۲۰۳ هـ ۱۷۸۸ م مشتمل بر تاریخ دوره شاهان تیموری هند بعد از اورنگزیب تا شاه عالم ثانی. نسخه خطی در موزه برتانیه نمبر ۲۴۰۲۸. موضوع: تاریخ تیموریان هند بعد از اورنگزیب.

۵۲۸- مقدمه ظفر نامه یا تاریخ جهانگیر

(فارسی)

از شرف الدین علی یزدی تالیف ۱۴۲۷ م مقدمه ایست بر کتاب ظفر نامه تیموری مشتمل بر شجرهای انساب خانان ترک و چنگیز و اخلاف او تا عصر تیمور لنگ. که یک نسخه خطی آن در موزه برتانیه نمبر ۶۵۳۸ و دیگر در هند نزد ظفر حسن موجود است. موضوع: نسب نامه برخی از شاهان چنگیزی در افغانستان تا تیمور لنگ و حدود ۸۰۰ هـ.

۵۲۹- مکتوبات امیر بخارا

(فارسی)

از امیر شاه مراد بخارا ۱۱۹۹-۱۲۱۵ هـ که نسخه خطی آنرا سمینوف در کتلاک خویش طبع تاشکند ۱۹۲۵ م ذکر کرده است. موضوع: روابط افغانستان و بخارا در حدود ۱۲۰۰ هـ.

۵۳۰- ملخص

(فارسی)

از محمد طاهر ملقب به عنایت خان تالیف حدود ۱۰۶۸ هـ ۱۶۵۷ م.

راهنمای تاریخ افغانستان

تاریخ سی سال سلطنت شاه جهان در هند و افغانستان.

۱- نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۱۷۵.

۲- نسخه خطی اندیا آفس نمبر ۳۳۱.

۳- نسخه خطی راییل ایشیاتک سوسایتی لندن.

۴- نسخه خطی بانکی پور نمبر ۵۶۸.

موضوع: اوضاع عصر شاه جهان در افغانستان.

۵۳۱- ملخص التواریخ

(فارسی)

از فرزند علی الحسینی تالیف بعد از ۱۱۹۵ هـ ۱۷۸۱ م. تلخیص است از سیر

المتاخرین غلام حسین طبع آگره ۱۳۴۷ هـ ۱۹۳۲ م.

موضوع: شرح حال سلاطین افغانی در هند و تیموریان هند.

۵۳۲- ملفوظات تیموری

(فارسی)

منسوب به امیر تیمور که آنرا از اصل ترکی میر ابو طالب الحسینی ترجمه کرده و

آنرا محمد افضل بخاری ترتیب نموده است. و عبارت از یاد داشتهای خود نوشت امیر

تیمور است که نسخه خطی آن در موزه برتانیه نمبر ۱۶۶۸۶ در اندیا آفس لندن نمبر

۲۵۳ است.

موضوع: حیات و افکار امیر تیمور و وقایع عصرش در افغانستان.

۵۳۳- الملل و النحل

(عربی و فارسی)

از ابو الفتح محمد بن عبدالکریم شهرستانی متوفی ۵۴۸ هـ که این کتابرا در

۵۲۱ هـ تالیف کرده است.

متن عربی آن از طرف کیورتن طبع لندن ۱۸۴۶ م با فهارس و توضیحات ترجمه

فارسی آن که خواجه افضل الدین صدر ترک اصفهانی در سنه ۸۴۳ هـ کرده دفعه اول با

فهارس و تعلیقات در تهران ۱۳۱۹ ش طبع شد و طبع دوم آن ۴۹۷ صفحه به تصحیح

و نسخه سید محمد رضا جلالی در سنه ۱۳۳۵ ش در تهران صورت گرفته که حواشی و

توضیحات مفید هم دارد.

موضوع: شرح عقاید و افکار برخی از فرقه های دینی خراسان که در تاریخ فکر و عقاید از آن استفاده توان برد.

۵۳۴- منازل الفتوح

(فارسی)

از محمد جعفر شاملو از خدمه شاه رخ شاه افشار بود (حکمران خراسان ۱۱۶۱-۱۲۱۰هـ) در جنگ پانی پت با احمد شاه ابدالی همراهی داشت و پس از آن بخدمت افتخار الدوله فیروز جنگ در هند پیوست و سی سال پس از واقعه پانی پت این کتابرا به خواهش شهزاده ابو الفتح سلطان محمد شاه بهادر خان نوشت، که نسخه خطی آن در موزه برتانیه نمبر ۱۶۸۷۶ موجود است تحریر حدود ۱۸۵۰م. یک ترجمه انگلیسی آنرا میجر فیولر کرده و در جلد هشتم تاریخ هند از ایلویوت و داوسن طبع شده است.

موضوع: جنگ پانی پت و سلطنت احمد شاه بابا.

۵۳۵- متاقب العارفين

(فارسی)

تالیف شمس الدین احمد الافلاکی با تصحیح و خواشی تحسین یازجیبی در دو جلد.

طبع جلد اول آن در انقره از انجمن تاریخ ترک ۱۹۶۱م به قطع وزیری در ۵۷۸ صفحه.

موضوع: در باره اوضاع روحی و تصوف و شرح احوال مولانا جلال الدین بلخی صاحب مثنوی.

۵۳۶- منتخب التواریخ

(فارسی)

از عبدالقادر بن ملوکشاه بدایونی هندی. تالیف ۱۰۰۴هـ-۱۵۹۶م مشتمل بر تاریخ هند از عصر سلطان محمود تا اوقات تالیف ۲ جلد. طبع ایشیاتیک سوسایتی بنگال در کلکته ۱۸۶۵-۱۸۹۶م طبع لکهنو ۱۸۶۸م.

راهنمای تاریخ افغانستان

موضوع: احوال سلاطین افغانی در هند مخصوصاً دورهٔ بابر و همایون و اکبر در افغانستان.

۵۳۷- منتخب التواریخ

(فارسی)

از جک جیونداس هندی تالیف ۱۱۲۰ هـ ۱۷۰۸ م تاریخ عمومی هند است از فتح اسلام تا عصر تالیف.
نسخهٔ خطی موزهٔ برتانیه ۲۶۲۵۳.
موضوع: تاریخ شاهان افغانی در هند.

۵۳۸- منتخب التواریخ

(فارسی)

از محمد یوسف شیخ رحمت الله تکی تالیف ۱۰۵۶ هـ ۱۶۴۶ م تاریخ عمومی هند است از عصر قدیم تا جلوس شاه جهان ۱۶۲۸ م.
نسخ خطی:
۱- موزهٔ برتانیه نمبر ۱۶۶۹۵ Add.
۲- بوهار هند.
۳- بانکی پور هند نمبر ۴۷۶.
موضوع: مولف آن از اتک کنار دریای سند آنطرف پشاور است و کتابش در موضوع احوال شاهان افغانی در هند و وقایع عصر تیموریان در دهلی مفید است.

۵۳۹- منتخب التواریخ

(فارسی)

از خواجه محمد حکیم خان تور ابن محمد معصوم خان که در عصر عمر خان خوقند شیخ الاسلام بود و کتاب مذکور را در تاریخ اسلام و حوادث عصر خود بر آسیای میانه و فرغانه تا مرگ اتالیق خان ۱۲۵۹ هـ ۱۸۴۳ م نوشته است.
نسخهٔ خطی آن در تاشکند پیش پروفیسور سمینوف بخط مولف بود و یک ترجمهٔ به ترکی شرقی هم دارد.
موضوع: اوضاع ولایات شمال افغانستان در قرون ۱۲-۱۳ هـ.

۵۴۰- منتخب التواریخ

(فارسی)

از سدسوکھ هندی تالیف حدود ۱۲۳۴ھ- ۱۸۱۹م تاریخ عمومی هند است از فتح اسلام تا عصر مولف.

نسخ خطی:

۱- موزه برتانیه نمبر ۱۶۸۸.

۲- انڈیا آفس لندن نمبر ۲۰۵.

موضوع: احوال شاهان افغانی در هند و تیموریان هند.

۵۴۱- منتخب اللباب

(فارسی)

از محمد هاشم خافی خان حدود ۱۱۴۵ھ- ۱۷۳۲م.

مشمول بر تاریخ عمومی هند از ابتدای فتوح اسلامی تا عصر مولف.

طبع ایشیاتک سوسایتی بنگال در کلکته ۱۸۶۹-۱۸۷۴م در دو جلد.

موضوع: تاریخ سلاطین افغانی در هند از عصر محمود تا اواخر دوره پادشاهان آل بابر که مخصوصاً برای اوضاع عصر بعد از جلوس بابر در تاریخ افغانستان مفید است.

۵۴۲- منتظم تاریخ ناصری

(فارسی)

تالیف محمد حسن خان اعتماد السلطنه متوفی ۱۳۱۳ق. وقایع عهد قاجاری را

بترتیب سنوات نوشته است. طبع سنگی در تهران.

موضوع: برای تاریخ دوره محمد زائیان وقایع هرات و غرب افغانستان منبع

شده میتواند.

۵۴۳- المتظم فی اخبار الاهم

(عربی)

از ابن جوزی متوفی ۵۹۷ھ طبع حیدرآباد دکن ۱۳۵۷ق.

موضوع: تاریخ دوره اسلامی افغانستان در عصر خلفای راشدین و امویان و

عباسیان و سامانیان و غزنویان و غوریان.

۵۴۴- منشآت برهمن

(فارسی)

از چندربهان برهمن که تاریخ فراهم آوری آن معلوم نیست و مجموعهٔ مراسلات رسمی شخصی است که بنام شاه جهان و وزیران و امیران و دیگر رجال برجستهٔ این عصر نوشته شده.

نسخه خطی اندیا آفس نمبر ۲۰۶۴.

موضوع: اوضاع مدنی و ادبی و طرز انشای رسایل رسمی و شخصی در عصر شاه جهان که مربوط تاریخ و رجال افغانستان نیز میباشد.

۵۴۵- منشآت ماهر

(فارسی)

متن فارسی با مقدمه و حواشی بهمت س. ارشید استاد تاریخ دانشگاه علی گڑ در سال ۱۹۵۳ در هند طبع شده. این کتاب مشتمل است بر اسناد و فرامین شاهی و مکاتیب دولتی دورهٔ خلجی هند در بارهٔ تقرر حکام و دادبیگ و محتسب و تاسیس خانقاه وغیره.

مؤلف کتاب عیون الملک ملتانی شخصیت اداری و لشکری دورهٔ خلجی و تغلقی است. و این مجموعه ۱۲۴ مکتوب و فرمان و سند دارد و برخی از آن اسناد بنام حکام هند و هم نوشته شده است.

موضوع: از این کتاب در بارهٔ تاریخ دورهٔ خلجیان و تغلقیان هند که افغان بودند استفاده توان کرد.

۵۴۶- مواهیر الهند

(فارسی)

نام مؤلف آن معلوم نیست و در سنه ۱۱۸۶ هـ ۱۷۷۲ م تالیف شده و مشتمل است بر شرح مسکوکات هند با نوشته های آن و اشارات تاریخی از عصر هندوان تا زمان محمد شاه بشمول مسکوکات احمد شاه و سکها و نیپال و دکن و تاریخ نادر شاه تا جلوس محمد شاه ۱۷۱۶ م.

راهنمای تاریخ افغانستان

نسخه خطی آن در موزه برتانیه نمبر ۱۹۱۷ است.
موضوع: مسکوکات شاهان افغانی در هند از عصر سلطان محمود تا آخر
دودمان تیموری دهلی.

۵۴۷- مهر نیمروز

(فارسی)

در تاریخ مختصر تیموریان از تیمور تا عصر همایون، که در سنه ۱۲۶۶ هـ
هنگامیکه بهادر شاه دهلی به اسدالله خان غالب لقب نجم الدوله دبیر الملک نظام
جنگ را داد این تاریخ را نوشت که حصه اول آن پرتوستان دوم آن ماه نیم ماه نام
دارد. و نسخه خطی آن در اندیا آفس نمبر ۵۸۳ موجود است که در سنه ۱۲۶۸ هـ
۱۸۵۲ م در فخر المطابع دهلی طبع شده و باز مطبعة نولکشور لکهنو آنرا در کلیات نشر
غالب در سنه ۱۸۷۱ م طبع کرد و باز در سنه ۱۸۸۴ م در کانپور هند چاپ شد.
موضوع: تاریخ تیموریان هند در افغانستان.

۵۴۸- مهمان نامه بخارا

(فارسی)

تالیف فضل الله بن روزبهان خنجی از تالیفات قرن دهم شامل وقایع تاریخی
دوران محمد خان شیبانی و شیوه های زندگانی مردم ماوراء النهر ترکستان.
به تصحیح دکتر منوچهر ستوده طبع تهران ۱۳۴۱ ش.

۵۴۹- میزان دانش

(فارسی)

از اندروپ هندی تالیف ۱۱۸۲ هـ ۱۷۶۹ م.
تاریخ عمومی هند است از زمان قدیم تا عصر تالیف.
نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۱۶۸۹.
موضوع: احوال شاهان افغانی در هند.

۵۵۰- ناسخ التواریخ

(فارسی)

تالیف میرزا تقی خان سپهرکاشانی که جلدهای متعددی دارد. ولی جلد قاجاریه آن در ۷۸۰ صفحه در سنه ۱۳۱۵ ق در تهران بطبع سنگی چاپ شده. موضوع: در باره وقایع هرات و غرب افغانستان و عصر قاجاریه از آن استفاده توان کرد. مولف آن در عصر ناصرالدین شاه قاجار میزیست. تمام دوره ۱۴ جلدی آن از انتشارات امیرکبیر در سنه ۱۳۴۱ ش در تهران طبع حروفی جیدی شده است.

۵۵۱- نامه تنسر

(فارسی)

ترتیب ترجمه فارسی بهاءالدین محمد بن حسن ابن اسفندیار حدود ۶۱۳ هـ. طبع با حواشی و تعلیقات مجتبی مینوی تهران ۱۳۱۱ ش. موضوع: اوضاع فکری و دینی دوره ساسانی قبل از اسلام و مقارن ظهور اسلام.

۵۵۲- نامت دانشوران

(فارسی)

از حسین طالقانی و جمعیت دانشمندان دیگر ایران در عصر قاجاری طبع اول سنگی تهران ۱۲۹۶-۱۳۱۲ ق طبع دوم حروفی تهران در ۹ جلد. موضوع: احوال بعضی از مشاهیر عامه و دانشمندان خراسان.

۵۵۳- نامه خسروان

(فارسی)

از احتشام الملک جلال الدین بن فتح علی شاه قاجار پادشاه ایران که در حدود ۱۲۸۶ هـ ۱۸۷۰ م حکمران بود و نامه خسروان در سه جلد بزبان فارسی ساده مشتمل است بر حکایات افسانوی و تاریخی ایران از قدیم تا عصر فتح علی شاه و خاتمه دودمان زندیان پارس. طبع تهران ۱۸۶۸ م. موضوع: تاریخ افغانستان غربی و خراسان تا عصر محمد زائیان.

۵۵۴- نامه عالم آرای نادری

(فارسی)

از محمد کاظم وزیر مروی. دفتر اول مشتمل بر عکس نسخه خطی با فهارس و مقدمه روسی. طبع مسکو ۱۹۶۰ م دارای ۷۱۷ صفحه. موضوع: کتاب بسیار مغتنم در شرح احوال هوتکیه از میرویس تا اشرف و فتوحات ایشان در ایران و سقوط دولت صفوی تا جلوس نادر افشار که مولف مشاهدات خود را در آن نوشته است میباشد.

۵۵۵- نتایج الفکار

(فارسی)

تالیف مولانا محمد قدرت الله کوپاموی هندی در شرح حال و اشعار ۷۹۸ تن شعرای فارسی زبان تا قرن ۹ طبع هندوستان در ۸۰۰ صفحه. موضوع: ازین کتاب در باره شرح حال و اشعار برخی از شعرای افغانستان که در هند بوده اند استفاده میتوان کرد.

۵۵۶- نزهة القلوب

(فارسی)

از حمدالله ابی بکر مستوفی قزوینی در ۷۴۰هـ با مقابله و حواشی و فهارس محمد دبیر سیاقی طبع تهران ۱۳۳۶ ش. موضوع: این کتاب که در ۲۴۵ صفحه است در باره جغرافیای افغانستان و خراسان و اسامی بلاد آن عصر مغول سود توان برد.

۵۵۷- نزهة الالباء فی طبقات الادبا

(عربی)

از عبدالرحمن بن محمد الانباری ۵۱۳-۵۷۷هـ. طبع قاهره در سال ۱۲۹۴ ق. موضوع: شرح احوال و آثار برخی از ادبای تازی گوی خراسان.

۵۵۸- نزهة الخواطر وبهجة المسامع و النواظر

(عربی)

از سید عبدالحی فخرالدین لکهنوی متوفی ۱۳۴۱ بزبان عربی. طبع حیدرآباد دکن، مشتمل بر شرح حال رجال و علمای معروف اسلامی که در هند گذشته اند و در آن بسا رجال و علمای افغانی هم هستند در هشت جلد طبع جامعه عثمانیه بعد از ۱۳۶۶هـ- ۱۹۴۷م در حیدرآباد دکن هند.

۵۵۹- نسب الانساب

(فارسی)

تاریخ عمومی هندوستان که مولف آن معلوم نیست. در ۲۰۱ صفحه خطی در کتب خانه ری لیدسن مانچستر انگلستان نمبر ۸۸۱ موجود است که در سنه ۱۲۱۰هـ- ۱۷۹۵م کتاب مذکور نوشته شده است. موضوع: تاریخ افغان در هندوستان.

۵۶۰- نسایم الاسحار من لطایف الاخبار

(فارسی)

در تاریخ وزراء تالیف ناصرالدین منشی کرمانی بفارسی در سال ۷۲۵هـ تصحیح و تعلیق جلال الدین حسینی ارموی محدث از نشرات دانشگاه تهران ۱۳۳۸ش با فهارس و تعلیقات و حواشی در ۱۲۳ صفحه. موضوع: در شرح حال وزیران معروف از عصر سامانیان تا عصر مغول مفید است و وزراء افغانستان هم در آن مذکور اند.

۵۶۱- نسب نامه افغانه و کیفیت حکومت آنها

(فارسی)

تالیف سید محمد طباطبانی اصفحانی که بخوازش وزیر مختار انگلیس در ایران هنری ایلیس در سنه ۱۲۲۴هـ- ۱۸۰۹م نوشته شده و مشتمل است بر خطوط اساسی تاریخ افغان از فتح ایشان بر پارس تا زمان تالیف. با شرح شهرهای هرات و قندهار و کابل و پشاور و غیره و تفصیل از اقوام هزاره و بلوچ و دیگر قبایل که نسخه خطی آن در فهرست کتب رایلی ایشیاتک سوسایتی بنگال صفحه ۷۴ ذکر شده. تحریر

۱۲۲۴ هـ ۱۸۰۹ م.

موضوع: حوادث تاریخی دوره هوتکیان و ابدالیان تا عصر شاه شجاع.

۵۶۲- نسبت نامه خوانین درانی

(فارسی)

بدون ذکر نام مولف و یا وقت تالیف آن که نسخه خطی آن در اندیا آفس لندن تحت نمره ۳۷۶۵ موجود است.
موضوع: انساب و اعلام و رجال درانیان.

۵۶۳- نفحات الانس

(فارسی)

از حضرت مولانا عبدالرحمن جامی تالیف ۸۸۳ هـ در شرح حال صوفیان و علماء اسلامی که از آنجمله اکثر شان خراسانی و مربوط افغانستان میباشند.
این کتاب مکرراً در هند طبع شده. طبع مطبع حیدریه بمبئی در ۱۴ صفحه در سال ۱۲۸۹ هـ طبع نولکشور ۱۹۱۵ م طبع اخیر آن در تهران باهتمام (?) در سنه ۱۳۴۰ ش با حروف شده و فی الجمله خوبتر است.

۵۶۴- نگارستان

(فارسی)

از احمد بن محمد مشهور به قاضی احمد غفاری تالیف ۹۵۹ هـ ۱۵۵۲ م.
مجموعه حکایات و روایاتی است در باره تاریخ دوره اسلامی تا قرن دهم هجری.
طبع بمبئی ۱۲۴۵ هـ ۱۸۲۹ م.
طبع دوم بمبئی ۱۲۷۵ هـ ۱۸۵۸ م.
موضوع: حکایات این کتاب در تاریخ سیاسی و فکری و ثقافی دوره اسلامی تا قرن دهم مفید است.

۵۶۵- نگار نامه هند

(فارسی)

از سید غلام علی تقوی بن سید محمد کمال خان مولف عماد السعادت در

۱۲۲۳ هـ ۱۸۰۹ م.

همین مولف بخواش کلنل جان بیلی نگار نامه را هم در شرح احوال جنگ پانی پت نوشت.

نسخه خطی موزه برتانیه تحریر حدود ۱۸۵۰ م ترجمه انگلیسی آن از میجر قیولر در ایلیوت هستری آف اندیا، ج ۸- ص ۳۹۶-۴۰۲، طبع شده. موضوع: وقایع جنگ پانی پت و سلطنت احمد شاه بابا.

۵۶۶- نگار نامه هند

(فارسی)

از سید غلام علی تالیف ۱۲۲۳ هـ ۱۸۰۸ م مشتمل بر احوال جنگ پانی پت بین احمد شاه درانی و مراته در ۱۱۷۴ هـ ۱۷۶۰ م. نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۱۸۹۶.

۵۶۷- نهان بینی و جهان بینی خواجه عبدالله انصاری

(فارسی)

از دکتر رضا زاده شفق طبق مجله دانشگاه ادبیات تهران شماره دوم سال دهم ۱۳۴۱ ش.

سخن رانی دکتر شفق است که در محفل خواجه عبدالله انصاری در کابل ایراد کرده بود در ۹ صفحه در باره تصوف و فکر خواجه عبدالله انصاری.

۵۶۸- واقعات اظفری

(فارسی)

از میرزا علی بخت کورگانی تالیف ۱۲۱۱ هـ ۱۷۹۷ م مشتمل بر احوال برانداختن خاندان تیموری هند از طرف غلام قادر رو هیله افغان.

نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۲۰۵۶.

موضوع: احوال غلام قادر رو هیله و رجال افغانی در اواخر سلطنت مغولیه هند.

۵۶۹- واقعات درانی

(فارسی)

از محمد بدرالرحمن مشتمل بر احوال سلطنت درانی از آغاز عصر احمد شاه بابا تا قتل شاه شجاع در ۱۲۵۷ هـ ۱۸۴۱ م که در تاریخ دوره سدوزائی و جنگ اول افغان و انگلیس مرجع است و در کانپور هند بدون تاریخ طبع شده است.

۵۷۰- واقعات مشتاقی

(فارسی)

از شیخ رزق الله متوفی ۹۸۹ هـ ۱۵۸۱ م که تالیف کتاب قبل ازین سال باشد. مشتمل بر احوال و حکایات و وقایع دوره‌های لودیان و سوریان در هند که نسخه خطی آن در موزه برتانیه تحت نمبر ۱۹۲۹ موجود است و این کتاب مأخذ نعمت الله در تحریر مخزن افغانی بود. موضوع: دوره لودیان و سوریان هند.

۵۷۱- وصایای نظام الملک

(فارسی)

از نظام الملک طوسی وزیر معروف سلجوقیان. تالیف حدود قرن ۶ هجری، ۱۵ میلادی. مشتمل بر وصایای نظام الملک به فرزندش فخر الملک در باره مسئولیتها و وظایف وزیران مبنی بر تجارب شخصی خود نظام الملک و دارای بسا حکایات تاریخی که برخی از آن حکایات به شاهان غزنویان تعلق دارد، میباشد. نسخه خطی آن در موزه برتانیه است نمبر ۲۵۶. موضوع: اوضاع دوره غزنویان و سلجوقیان.

۵۷۲- وصیت نامه امیر تیمور

(فارسی)

منسوب به امیر تیمور مشتمل بر وصایای او به اولاد و بازماندگانش در باره امور جهانداری. نسخه خطی آن در کتب خانه ظفر حسن هند موجود است که بالاخره به موزه

راهنمای تاریخ افغانستان

کراچی منتقل شده.

موضوع: احوال اداره و جهاننداری دوره تیموریان.

۵۷۳- وفیات الاعیان

(عربی)

از احمد بن محمد بن ابی بکر ابن خلکان متوفی ۶۸۱ هـ طبع قاهره در شش جلد ۱۹۴۸ با فهارس.

موضوع: احوال برخی از مشاهیر علمی و سیاسی افغانستان در شش قرن اول اسلامی.

۵۷۴- الوزراء

تحفة الامراء فی تاریخ الوزراء

(عربی)

از ابو الحسن هلال بن محسن صابی ۳۵۹-۴۴۸ هـ در تاریخ وزراء. طبع اول در سال ۱۹۰۴ م طبع دوم به تحقیق و مقدمه عبدالستار خراج در قاهره در سال ۱۹۵۸ هـ در ۱۴۶۳ صفحه به مقابله نسخ خطی و کتب از هر وقتیکه از کتب دیگر با فهارس رجال و اماکن و ابیات و مصطلحات اداری و نامهای مناصب و اعمال و حواشی متن و حل لغات در پاورقی طبع بسیار مفید و جید. موضوع: تاریخ اداره اسلامی خراسان در چهار قرن اول با احوال بعضی رجال معروف و اوضاع عمومی سیاسی این اوقات.

۵۷۵- ویس و رامین

(فارسی)

از فخرالدین کرگانی ۴۴۶ هـ منظوم فارسی طبع متن فارسی آن باهتمام مجتبی مینوی در یک جلد تهران ۱۳۱۴ ش.

متن فارسی آن با ترجمه حواشی و تعلیقات مینارسکی و مقدمه فهارس مفصل آن باهتمام محمد جعفر محبوب طبع طهران ۱۳۳۷ ش در ۵۰۲ صفحه.

موضوع: تاریخ خراسان در دوره پارتی ها و معلومات در باره جغرافیای خراسان و تشکیلات و برخی از خاندانهای معروف و نمونه خوب داستانهای عشقی در تاریخ

ادبیات فارسی.

۵۷۶- هشت سال در ایران

(فارسی)

تالیف سر پرسی سایکس انگلیسی که اصل آن در انگلیسی بنام:

Ten Thousand Miles in Peraia

بوده و در سنه ۱۳۱۵ ش حسین سعادت نوری بفارسی ترجمه و در تهران طبع گردید.

این کتاب در باره خطوط سرحدی سیستان افغانی و ایران معلومات دارد و سایکس در سنه ۱۸۹۶ م برای تعیین سرحدات بلوچستان و ایران از کوهک تا کوه ملک سیاه مقرر بود.

۵۷۷- هفت اقلیم

(فارسی)

از امین احمد رازی تالیف ۱۰۰۲ هـ ۱۵۹۳ م.

تذکره شعرا و مشاهیر و مطالب جغرافی است با شرح وقایع تاریخی هند و افغانستان از زمان قدیم تا عصر اکبر که یک حصه آن از طرف ایشیاتک سوسایتی بنگال در کلکته طبع شده. نسخ خطی آن:

۱- موزه برتانیه نمبر ۲۰۳.

بانکی پور هند نمبر ۲۳۶.

۳- کتب خان ایشیاتک سوسایتی بنگال در کلکته.

۴- بودلیان انگلستان.

۵- اندیا آفس لندن نمبر ۷۲۴.

موضوع: شرح حال برخی از شعرای فارسی زبان افغانستان که در تاریخ ادبیات بدرد میخورد و علاوه برآن در احوال دوره مغولیه هند و شرح حال برخی از مشاهیر افغانی در هند مفید است. قسمت جغرافی آن هم برای تاریخ افغانستان سودمند است.

۵۷۸- هفت گلشن محمد شاهی

(فارسی)

از محمد هادی مشهور به کامور خان تالیف حدود ۱۱۳۲ هـ - ۱۷۲۰ م. تاریخ عمومی هند است از عصر قدیم تا زمان بابر حدود ۹۱۰ هـ.

نسخ خطی:

۱- موزه برتانیه نمبر ۱۷۹۵.

۲- بانک پور هند نمبر ۵۴۱.

۳- کتب خانه برلین نمبر ۴۹۴.

۴- اندیا آفس لندن نمبر ۳۹۴.

موضوع: تاریخ شاهان افغانی.

۵۷۹- همایون نامه

(فارسی)

از عیث الدین محمد مشهور به خواند میر مولف حبیب السیر که همایون نامه را در حدود ۹۴۱ هـ - ۱۵۳۴ م نوشته و مشتمل است بر قوانین و دساتیر و شرح ابنیه ای که همایون رواج داده و ساخته است.

نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۱۷۶۲.

طبع ایشیاتیک سوسایتی بنگال در کلکته.

موضوع: اوضاع اجتماعی و مدنی دوره تیموریان هند.

۵۸۰- همایون نامه

(فارسی)

از مولف نامعلوم که در عصر اکبر تالیف شده و مشتمل است بر احوال زنگانی همایون بن بابر.

نسخه خطی موزه برتانیه نمبر ۱۷۹۷.

موضوع: وقایع زندگانی همایون در افغانستان.

۵۸۱- هوتکی ها

(فارسی و پښتو)

از عبدالروف بینوا در ۱۷۷ صفحه طبع انجمن تاریخ کابل ۱۳۳۵ ش. ترجمه به پښتو از مراد طبع انجمن تاریخ. مشتمل بر وقایع و رجال و اوضاع و انساب هوتکیان و فتوحات شان در ایران و سوابق دودمان هوتکیان قبل از میرویس تا سقوط قندهار بدست نادر افشار.

۵۸۲- یادداشتهای قزوینی

(فارسی)

از محمد بن عبدالوهاب متوفی ۱۳۲۸ ش. طبع تهران در ۸ جلد ۱۳۳۵-۱۳۴۲ ش باهتمام ایرج افشار. موضوع: بترتیب ردیف الفبا در باره مشاهیر رجال و کتب و مولفین و لغات و مطالب بسیار مهم تاریخ های ایران و عرب یادداشت های مفید است که در تاریخ سیاست و ادب و کتب شناسی و رجال شناسی خراسان از آن استفاده های مهم میشود.

۵۸۳- یادگار بهادری

(فارسی)

از بهادر سنگه تالیف ۱۲۴۹ هـ ۱۸۳۴ م. مجموعه معلومات تاریخی و شرح احوال رجال و اطلاعات ادبی و علمی است از عصر قدیم تا زمان مولف که نسخه خطی آن در موزه برتانیه تحت نمبر ۱۶۵۲ است. موضوع: شرح احوال رجال افغانی در هند.

۵۸۴- یسنا

(فارسی)

جزوی از اوستا، تفسیر پور داود طبع بمبئی ۱۹۳۸ م. موضوع: تاریخ فکر و دین زردشتی در عصر قبل از اسلام.

۵۸۵- یتیمه الدهر

(عربی)

از امام عبدالملک ثعالبی نیشاپوری متوفی ۴۲۹هـ. طبع قاهره در ۴ جلد
۱۹۳۴م.

موضوع: شرح احوال برخی از شعرای عربی گوی خراسان در چهار قرن اول
اسلامی.

(ختم جلد اول)